ANUL LXXIV N-rul 1 IANUARIE 1941

CONVORBIRI LITERARE

DIRECTOR: I. E. TOROUȚIU

Octavian Goga

«BUCOVINA» I. E. TOROUȚIU BUCUREȘTI

CONVORBIRI LITERARE

REVISTĂ ÎNTEMEIATĂ DE „JUNIMEA" LA 1 MARTIE 1867

INSCRISĂ LA TRIBUNALUL ILFOV, DOSAR 647/938
ORDONANTA PREZIDENTIALA N-RUL 2708 DIN 20 FEBR. 1939.

APARE LUNAR ÎN 96—128 PAGINI

REDACŢIA ŞI ADMINISTRAŢIA

BUCUREŞTI III, STR. ARGENTINA, 39

TELEFON 2-10-43

ABONAMENTUL PE AN:

PARTICULARI	360	LEI
ŞCOLI PRIMARE	360	LEI
ŞCOLI SECUNDARE	360	LEI
INSTITUŢII CULTURALE . .	360	LEI
STRĂINĂTATE	750	„
ABONAMENT DE SPRIJIN . .	1000	„
NUMĂRUL	30	„

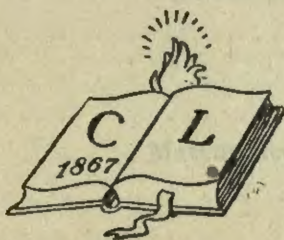
MANUSCRISELE NEPUBLICATE NU SE INAPOIAZĂ

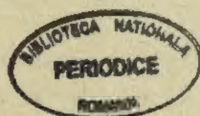
CONVORBIRI LITERARE

ANUL LXXIV N-RUL 1 IANUARIE 1941

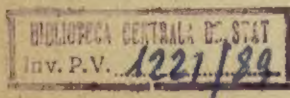
DIRECTOR: I. E. TOROUȚIU

MEMBRI ÎN REDACȚIE:
ALEXANDRU IONESCU
TEODOR AL. MUNTEANU

«BUCOVINA» I. E. TOROUȚIU, BUCUREȘTI

CONVORBIRI LITERARE

CUPRINSUL

CRONICA

BIBLIOGRAFIE

DIN VIAȚA LUI MAIORESCU[1]

De câteva zile, numele lui Maiorescu răsună în toate colțurile țării. Așa și trebuia să fie.

Atunci, ce rost mai are acest șir de conferințe, încredințat atâtor profesori? Nu era oare destul de cunoscut și recunoscut Titu Maiorescu?

Să-mi fie îngăduit, cu voia celor de față, a pune următoarele întrebări:

Mai întâi, fost-a Maiorescu în adevăr bărbatul deplin biruitor al greutăților pe care generația sa i le pusese în cale?

Al doilea, dat-a el țării tot ce neamul aștepta de la dânsul și tot ce dorise și putuse el să-i dea ?

Mai departe: trăit-a Maiorescu numai cu înfățișarea de profesor și educator senin, așa cum se arăta pe catedră, în Parlament și la Academie, adică un clasic desăvârșit, ori sub neclintita lui seninătate se ascundea emotivitatea unui romantic de felul lui Goethe din *Sturm*-und *Drangperiode ?*

Și atunci, alte două întrebări ies la iveală: Cum de-a putut el stăpâni până într'atâta furtuna care era să-l ducă chiar la naufragiu, după cum se vede acuma lămurit din cele două volume de «Insemnări zilnice»? Ce fel a isbutit să ascundă atât de tragice încordări, iar în fața altora să pară omul calm și olimpian, așa cum l-au cunoscut contemporanii? Apoi, tăinuirea aceasta, așa de sistematică, nu va părea urmașilor ceva meșteșugit și aproape scenic, cum insinuau dușmanii lui?

In sfârșit, ceva și mai greu de înțeles: eroul voinței și al metodei, așa cum îl arată azi toate discursurile panegirice, pentru ce a pus el sub ochii contemporanilor cu care se lupta și ai tineretului pe care îl educa acest amar aforism:

Arta vieții? Rezervă, discreție, cumpătare, în genere negațiune, în rezumat abnegațiune.

Sună oare asta ca un cântec de biruință? Ce fel de rezervă, când ieși în fruntea generației tale și arunci lancea în lagărul adversarilor, înfruntându-i fără să te uiți dacă mai ai pe cineva alături să te ajute? Ori, poate, aforismul acesta a fost suma experienței de mai târziu, după ce cunoscuse deaproape slăbiciunile firii omenești, pe-ale dușmanilor, ca și pe ale prietenilor?

Care va fi fost așadar axa vieții lui Maiorescu, principiul moral superior, care l-a ajutat să rămână senin deasupra furtunilor, lăsând să pătrundă afară numai armonia și păstrând pentru sine toate amărăciunile și discordanțele ?

Sunt destule, cred, aceste întrebări, ca să vadă oricine că Maiorescu,

[1] Conferință ținută în sala *«Dalles»* pentru *«Săptămâna lui Maiorescu»* la 19 Fevruarie, 1940.

întocmai ca și Eminescu și Creangă, abia azi încep să fie cercetați mai cu deamănuntul. De-abia generația care se ridică acuma simte că Ion Creangă nu e numai un meșter povestitor în graiu rural, cum le plăcea unora să spună, ci va fi cu timpul pentru integrarea conștientă a tineretului în ființa neamului nostru ceea ce au fost poemele homerice pentru Grecii de odinioară. Tot așa, abia de vreo zece ani, într'un congres public, tineretul universitar a mărturisit că evenimentul cel mare al vieții lui a fost *descoperirea* lui Eminescu, recunoscut acum și de streini ca unul dintre cei trei-patru poeți-filosofi ai omenirii întregi. Și abia în anii din urmă, Titu Maiorescu, prigonit și după moarte de pisma câtorva zănateci, a început a fi văzut în adevăratele sale dimensiuni ca îndrumătorul culturii române, așa cum a spus și Suveranul la Academie.

Prin urmare, nu e de prisos șirul acesta de conferințe. Cum s'a mărturisit și ieri în serbarea de la Universitate, sunt încă necesare adăogiri și rectificări însemnate, până ce vom ajunge la dreapta cunoaștere a lui Titu Maiorescu.

Și e bine că sărbătorirea lui a căpătat proporțiile unei manifestări naționale. Cultul morților este semnul cel mai sigur, din care putem cunoaște cât preț pune un om pe propria sa viață și pe viața celor dimprejur, adică a neamului. Când istoricul Polybiu, prietenul lui Scipio, biruitorul Cartaginei, a venit la Roma, nimic nu l-a impresiosat mai mult de cât adânca pietate a Romanilor față de morți. Numai după ce a văzut celebrarea unei înmormântări în *forum*, a înțeles în ce sta puterea statului roman. (Cercetând viața personalităților mari, ne dăm seama de însuși sufletul unei națiuni, dacă povestirea biografică se face cu măsura cuvenită. De altfel, însuși Maiorescu ne-a prevenit că «adjectivul e dușmanul substantivului»).

Iată de ce, în interesul adevărului, vom cerca să spicuim din viața celui sărbătorit numai câteva fapte mai semnificative spre a-l vedea *cum a fost* în realitate și a răspunde, dacă va fi cu putință, la cele câteva întrebări înșirate la început. Din fericire, avem acuma la îndemână chiar mărturia «Insemnărilor» sale zilnice. Avem viața sa povestită chiar de el, nu o descriere «romanțată», adică poză și sulimeneală, ci fapte reale, notate pe scurt și la moment, ca pe câmpul de luptă. Vom alege câte un mănunchiu pentru fiecare decadă și le vom privi fără să ne amestecăm, evitând ceea ce Eminescu numea «biografia subțire». Astfel de panegiriști, un fel de lipitori postume, nu pot avea evlavia cuvenită față de morți, ci se aseamănă cu antreprenorii de pompe funebre, care potrivesc dimensiunile doliului, după profitul lor personal: *retori ad pompaum et ostentationem.* (Ce-i pasă asinului, dacă își freacă spinarea de un gard, ori de marmora unui monument funerar!).

Inșirarea faptelor ne este de ajuns. Ca fir conducător, va fi destulă o singură observare: viața omenească se asamănă cu ceea ce naturaliștii numesc o concrețiune, sau, dacă voiți, cu formarea unui cristal într'o soluțiune pe cale de concentrare. Fiecare om este întruparea unei idei sau a unui sentiment care formează axa traiului său. Din numărul nesfârșit al ființelor și întâmplărilor dimprejur, își apropie numai pe acelea care au înrudire cu fondul său sufletesc. Acelea se adună împrejurul său concentric, ca păturile unei concrețiuni ori ca vinele unei agate. Restul

rămân la o parte, ca și cum n'ar fi. In acest înțeles, am putea spune că biografia cuiva e gata în liniile mari chiar din ziua naşterii sale.

Să deșirăm deci firul faptelor.

La un deceniu și mai bine după Gheorghe Lazăr, un tânăr de peste munți, care nu se mai putea împăca cu împrejurările din Transilvania, a trecut în Țara-Românească spre a-și croi viața numai după cugetul său. Cu toate că Ioan Maiorescu — de el e vorba — avea studii universitare (lucru forte rar pe vremea aceea), el se mulțumi să fie la urma urmei un simplu învățător de sat ori într'un târgușor cât de smerit. S'a așezat așadar la Cerneți lângă Severin. Intâmplarea — fiindcă și întâmplarea se amestecă uneori în rosturile vieții omenești — face că Domnitorul Știrbey dă cu ochii de el, și-l aduce îndată la gimnaziul din Craiova. Aci, sub coperișul unei școale, s'a născut în 1840 Titu Maiorescu.

De timpuriu, copilul a dat cu ochii de lucruri interesante. La 1848, vede revoluția: Magheru, călare pe un cal alb, cu trei pene la pălărie... cocarde, muzici, urale — un fel de teatru pentru școlarul de 8 ani. Apoi, fuga peste munți, când armata turcească trecuse Dunărea împotriva revoluționarilor. Ajungând la Sibiu, găsește altă revoluție. Dar aci tragedie adevărată. «Cazacii în goană, cu lăncile plecate, iar după Cazaci Săcuii care omorau și jăfuiau tot ce le eșia în cale...». Noroc că Ungureaica de gazdă așezase sub bolta casei o masă cu de-ale mâncării și cu sticle de băutură, împodobite cu panglici tricolore pentru compatrioții ei biruitori. Astfel, primejdia a trecut... In sfârșit, popas mai lung la Brașov în școala lui Barac și la gimnaziu — totul, sub privegherea unui unchiu de o severitate romană. Nevinovata petrecere a copilului de a se da pe ghiață sub Tâmpa, împreună cu alți camarazi, a fost socotită ca o foarte mare ștrengărie și pedepsită în chip exemplar. Fiul lui Ioan Maiorescu a ispășit-o stând un sfert de oră în genunchi, pe grăunțe de porumb.

Dar șederea în Brașov s'a curmat și ea. Exilarea profesorului Maiorescu, părtaș la revoluția lui Magheru (pe care îl găzduise la gimnaziu, ba încă și cetise în locul lui proclamația revoluționară), aduce după sine mutarea familiei întregi la Viena. Școlarul părăsește astfel gimnaziul abia început în Brașov, dar nu și tovarășii de sub Tâmpă, cărora le scrie îndată, isprăvind cu urarea: La revedere, în *România Unită!*

Ar fi locul să spunem că acel copil de zece ani era o minune — cum se obișnuește în biografiile admirative. N'o vom face. Dar, orișicum, substantivul acesta: *Intregirea* României era, pe la mijlocul secolului trecut, ceva neașteptat sub condeiul unui copil. De aceea, nici nu mai cercăm vreo explicare. (Poate că urmașii noștri vor ști ceva mai mult cu privire la această manifestare ce încheia întâia decadă din viața copilului pornit în pribegie împreună cu părinții).

Putem însă spune atâta: fericită întâmplare exilul acesta! Cine știe care ar fi fost pregătirea lui Titu Maiorescu, dacă ar fi rămas în școlile de atunci ale țării...

Sărim peste zece ani. Câte nu s'au petrecut în acest răstimp împrejurul băiatului ajuns la *Theresianum* între tinerii celei mai înalte pături sociale din Austria: Germani, Cehi, Poloni, Italieni, Croați, Unguri

şi ce se mai găsea pe atunci în pestriţa monarhie dunăreană. Şi mai ales, câte nu s'au petrecut în sufletul său. Incepuse şcoala ca un mut. Nu ştia o boabă nemţeşte. Când a prins a înţelege întrebările, cerca bietul înstreinat să răspundă la Ştiinţele Naturale, desenând cu creta pe tablă, ce se putea. Vă închipuiţi hazul copiilor şi cruzimea inconştientă a râsului de streinul neştiutor. Dar acest neajutorat din zilele dintâi ale anului ajunge chiar în acelaş an între «eminenţi» tocmai la compoziţia de limba germană.

Cum s'a urmat după aceea învăţătura lui e aproape un roman pedagogic. Destul că mutul de la început a terminat ca primul premiant al şcoalei, iar în această calitate, la împărţirea premiilor, a trebuit să ţină obligatorul discurs latin, fiind faţă şi ministrul şcoalelor Leo Thun. Impresionat de talentul oratoric al tânărului, cu latineasca lui elegantă, Ministrul nu numai că l-a felicitat, dar, luându-l la o parte, l-a şi îndemnat să rămână la Viena, făgăduindu-i tot sprijinul.

Ce va face fiul lui Ioan Maiorescu? E acuma, la răscrucea hotărîtoare a vieţii. Pentru un copil liniştit, de temperament gregar, lucrul ar fi fost uşor : calea cea mai lesnicoasă şi mai plină de făgăduinţi era cea mai bună. Dar «Insemnările» ne arată altceva : Anii din Theresianum fuseseră însoţiţi de o fierbere sufletească cu mult superioară etăţii unui adolescent. De pildă, problema religioasă i se impusese cu o neobişnuită intensitate. Spre a scăpa de apăsarea ei, băiatul cercase ca un derivativ să se avânte în speculaţii filosofice. Un fel de Faust, la 17 ani. Cuvântul nu e nepotrivit, căci iată ce găsim în paginile jurnalului său intim la 17 Aprilie 1857: «Ştie Dumnezeu ce va mai fi cu mine! Mă duc toată ziua prin biserici... Doamne, scapă-mă de gânduri rele şi de nebunie... De-aşi depune examenul de maturitate, să mă apuc de o viaţă *independentă* literară sau filosofică; iar de voiu rămânea tot aşa *singur*, voiu lucra până ce împlinesc un scop patriotic. Şi, după aceea, sunt hotărît ca niciodată să-mi scurtez viaţa».

Intâia criză intelectuală, agravată şi de un fel de izolare sufletească în sânul familiei. Deoparte, tatăl: sever până la asprime. (Văzându-şi fiul cu o pereche de mănuşi, i le scoate din mâni şi i le rupe, spunându-i că «astfel de lux conrupe moravurile». Il opreşte apoi să se ocupe de muzică, pentru care simţea o reală înclinare. I-a spus categoric : asta nu e treabă de bărbat). De altă parte, mama: bună, blândă, mare iubitoare de lectură, dar fără să bănuiască greutăţile sufleteşti ale fiului; iar alături sora, o minte de acelaş nivel cu a tânărului, însă un fel de a doua ediţie a tatălui. — Fiind mai mare, i-a rămas ca un monitor până la sfârşitul vieţii). Acasă — greu. La şcoală, tot aşa de greu: Camarazii — amestec de calităţi şi defecte, ca în toate şcolile. Urât de cei mediocri, — mai ales că era la mijloc şi ambiţia socială faţă de un neam considerat ca inferior, neavând aristocraţie, ci aproape numai iobagi; stimat însă de un număr de tineri mai înzestraţi, care îl priveau ca pe un fel de căpetenie al «filosofilor», după expresia celor invidioşi.

Fapt e că streinul se impusese tuturor, în chip netăgăduit, de la şcolari până la profesori şi până la ministrul care venise să vadă suma învăţăturii din acea aristocratică instituţie şcolară. Astfel, fiul lui Ioan Maiorescu termină adolescenţa ca un adevărat *princeps juventutis*. (Să ni

se permită această caracterizare îndreptățită de altfel de discursul său latin și de severitatea romană a tatălui).

Doamne, ciudate sunt uneori căile vieții! Adineaori ne întrebam: ce s'ar fi întâmplat dacă, în lipsa revoluției de la 1848, copilul ar fi rămas să se pregătească numai în școlile din țară. Acuma ne ispitește o altă întrebare: Și ce s'ar fi întâmplat oare dacă, în urma îndemnului primit de la acel ministru austriac, s'ar fi hotărît să rămână în Austria, mai ales că și tatăl ajunsese funcționar în minister!

Cei care sunteți aci de față, cercați să vă închipuiți: ce-ar fi fost universitatea română — fără catedra lui Maiorescu; Academia — fără prestigiul lui Maiorescu și fără munca sa pentru îndreptarea limbii slu-țită de latiniști; literatura — fără critica lui Maiorescu și toată viața noas-tră publică — fără censura lui constantă.

Dar, lăsând toate ipotezele [2] la o parte, un lucru ni se pare clar: în fiecare om, hotărîtor este centrul său de cristalizare. Copilăria întâi o isprăvise fiul lui Maiorescu cu o prorocie: unirea țărilor românești. (Din senin nu se ivise gândul acesta în mintea școlarului, pe care tatăl său încă de la Craiova, când n'avea decât 8 ani, îl ducea în cancelaria gimnaziului să-i arate cadre din istoria romană, atârnate pe părete: *Horatius Cocles* apărând podul, *Mucius Scaevola* cu mâna în foc...). Nu făcuse copilul călătoria de la Sibiu la Blaj în 1848, chiar sub conducerea lui Avram Iancu? Apoi tatăl său nu scrisese la 1849, *Die Romanen der oesterreichischen Monarchie* și Raportul asupra întregii activități militare a lui Iancu și a prefecților Simeon Balint și Axente Sever în lupta lor contra Ungurilor?

Așa dar, la întrebarea: ce va face fiul lui Maiorescu, n'a fost prea greu de răspuns, dacă ținem seama că chiar în toiul crizei sale sufletești, concluzia fusese aceasta: dacă nu va găsi mulțumirea nici în literatură și filosofie, va «împlini vreun scop *patriotic*» înainte de a-și tăia firul zilelor. Se înțelege, pentru capul prea înfierbântat al tânărului, simțirea care îl lega de ai săi, de neam și de țările românești, al căror trecut și ale căror probleme le cunoștea din citirea de timpuriu a cronicelor, din vorbirea zilnică în casa părintească și de când copiase cele două

[2] Sub pagină, e loc chiar pentru ipotezele cele mai depărtate. De pildă, e cunoscut că Ioan Maiorescu, trimisul Țării pe lângă Parlamentul din Frankfurt am Main, era viu preocupat de o ideie: să despartă cu totul Principatele de Turcia și să alipească pe Români de Austria. Unind astfel la un loc toate țările românești, Ungurii ar fi rămas pe un plan secundar în monarhie. Dualismul dela 1867 ar fi fost împiedecat sau ar fi căpătat înfățișarea austro-română, în loc de austro-ungară. Dacă aceastã ideie s'ar fi realizat sub înrâurirea unui bărbat ca Titu Maiorescu, monarhia poliglotă ar fi ajuns federativă, cum a preconizat mai târziu bănățeanul Aurel Popovici, câștigând pentru această ideie pe însuși principele de coroană, Franz Ferdinand. Și atunci, altul ar fi fostul cursul evenimentelor în 1914 și tot ce a urmat în Europa până la al doilea mare răsboiu, cel din 1939, de care va atârna soarta întregii omeniri. — După cum un singur fir de praf, adăogat la altele, poate opri mășinăria ceasornicului, tot așa o singură persoană mutată de ici dincolo poate fi în stare să schimbe cursul evenimentelor. Ipoteza nu e lipsită de orice probabilitate, dacă ținem seama că în 1917, Titu Maiorescu avea despre soarta Austriei alte vederi de cât ale diplomaților care s'au adunat mai pe urmă la Versailes. Poate că nici *Ausgleich* (1867), nici *Anschluss* (1938) n'ar fi mai avut loc... Dar, vorba glumeață — tot a lui Maiorescu — nimic nu e mai zadarnic de cât să te întrebi: «ce-ar fi fost, dacă n'ar fi fost, cum a fost».

memorande redactate de tatăl său, ca «plenipotent al Principatelor» pe lângă parlamentul din Frankfurt, precum şi din «multe articole destinate ziarelor şi menite a lumina Europa asupra situaţiei ţărilor noastre, în timpul crizei orientale (războiul Crimeii), toate aceste realităţi grele au tras mai mult la cântar decât uşoarele înclinări filosofice, nelămurite încă la o astfel de etate. Apoi, mai era ceva: învingerea crizei a fost ajutată şi de succesele la studiu, care luaseră în *Theresianum* înfăţişarea biruinţei unui neam de iobagi în cea mai aristocrată şcoală din Viena, — ceva intermediar între minune şi scandal pentru o instituţie atât de boerească.

Trecem repede mai departe. Titu Maiorescu nu rămâne la Viena. După 7 ani petrecuţi în capitala Austriei, pleacă la Berlin, socotit pe atunci ca «Atena Germaniei». In trei ani de studii, dobândeşte doctoratul de filosofie în Germania, licenţa în Drept la Paris şi se întoarce în ţară [3].

La ce se gândea? Intr'o scrisoare de la 8 Noemvrie 1858, către Cornea, încă de la sfârşitul examenului de maturitate în Theresianum, fiul lui Maiorescu făcea un entusiast apel la colaborarea tuturor tinerilor pentru «reorganizarea Principatelor» şi pentru întemeierea unei Reviste care să concentreze activitatea ştiinţifică şi literară etc. etc. Acuma însă, când şi pregătirea universitară se terminase, sosind în ţară cu două diplome — lucru destul de rar pe vremea aceea — nici şcoala, nici magistratura n'avea nevoie de munca celui doritor de muncă. El însă obişnuit încă din Theresianum să se ocupe de îndrumarea altora; obişnuit apoi chiar din Berlin şi Paris a ţinea conferinţe şi a da lecţii, neavând nici o altă însărcinare, începe la 10 Dechemvrie 1861, la Academia Naţională (aşa se numea pe atunci şcoala cea mai înaltă din Bucureşti) prelegeri despre «Educaţa în familie». (Işi va fi adus el aminte că unul dintre camarazii răutăcioşi de pe când era la Viena îi zise că e *popă* mereu pornit să predice...!). E numit apoi supleant şi după câtva timp înaintat procuror. Asta ar fi fost o însărcinare destul de potrivită cu simţul său de auto-disciplină şi de pornire spre a disciplina pe alţii. Dar, nu zăboveşte mult în Capitală. Intr'o bună zi, bătrânul Maiorescu află că fiul său părăseşte magistratura şi că se mută la Iaşi. In adevăr, şi pleacă în mijlocul iernii, călătorind cu sania (pe-atunci nu era încă drum de fier). Şi ce căuta el acolo? Aflând răsunetul conferinţelor despre «Educaţie». Ministrul şcoalelor îl invitase să pună rânduială într'un liceu ai cărui şcolari se răzvrătiseră împotriva profesorilor şi chiar bătuseră pe director. De bună seamă, nici un magistrat nu mai primise până atunci o astfel de înaintare şi, probabil, nici de atunci încoace.

Amintim acest curios voluntariat numai pentru un motiv: Dacă nici asta n'a mai fost semn de «vocaţie» profesorală (să părăseşti locul din magistratura capitalei, să laşi familia în greutăţi... [4] şi să pleci în necunoscut, ca să ajungi povăţuitorul unor copii nărăviţi), atunci nu ştiu, zău, ce mai poate însemna cuvântul *vocaţie* în limba românească.

Dar nu s'a mulţumit nici cu atât. Ajuns la Iaşi, începe şi acolo con-

[3] Amănunte asupra muncii în timpul studiilor universitare, vezi «Insemnări zilnice» şi *Soveja*, Titu Maiorescu, p. 28 ş. u.

[4] *Soveja*, Titu Maiorescu, Buc. 1925, p. 46.

ferinţe la Universitate despre «Istoria republicei romane de la introducerea tribunilor plebei până la Iuliu Caesar, cu privire specială la desvoltarea economico-publica», deschizând cu studenţii şi un «seminar» pentru studierea isvoarelor latine din textele autorilor. E semnificativ că, alături de fibra pedagogică, iese la iveală acum şi vechea sa preocupare de istorie. Planul şcolarului de a scrie o istorie a Românilor care să-l «custe» vreo 12 ani de lucru [5], ne dă dreptul să presupunem că dacă activitatea aceasta ar fi continuat, de bună seamă, cu totul alta ar fi fost înfăţişarea studiilor istorice în România. Preţuind însemnătatea isvoarelor, însetat de exactitate şi pregătit pentru cele mai înalte generalizări, spiritul critic al lui Maiorescu ar fi dat literaturii noastre istorice o îndrumare, pe care o putem judeca din ceea ce a făcut pentru limba românească prin *Critice*. Latura «economico-politică» şi vechile instituţii româneşti, luate mai cu dinadinsul în seamă abia de C. Giurescu, ar fi devenit obiect de serioasă cercetare cu o generaţie mai înainte, dând desvoltării noastre ca neam o altă orientare şi în direcţia «economică şi politică». Peste o lună, venind însă un nou ministru la departamentul Instrucţiei publice, tânărului profesor i s'a dat însărcinarea să înceapă un curs de filosofie.

Munca în această direcţie sporeşte iarăşi preocupările pedagogice ale profesorului. Văzând el că şcolarii şi studenţii «se exprimau numai în dialectul moldovenesc» şi că scriu *mam* dus şi *nam* într'un cuvânt..., după ce a făcut rânduiala cuvenită la Liceul naţional şi a tipărit un *Anuar* (cu o disertaţie: *«Pentru ce limba latină este chiar în privinţa educaţiunii morale studiul fundamental în Gimnaziu»)*, dascălul cel neodihnit se gândi că e o nevoie şi mai mare să dea o mână de ajutor Şcoalei normale de la Trei-Ierarhi, unde erau pregătiţi învăţătorii. Iată-l deci director al «Preparandei», scriind «Regulele limbii române» pentru viitorii învăţători, şi alt *Anuar* pentru orientarea profesorilor. — Aşa dar, iniţiative de organizare peste tot. Şi fiindcă la o astfel de arătură în ţelină nu se îndeasă tocmai mulţi, iată-l şi rector al Universităţii la 23 de ani (poate cel mai tânăr rector din toată Europa).

Făcând suma celor dintâi ani după aşezarea la Iaşi, vedem un lucru caracteristic: Cel cu discursul latin la Viena, cu multe şi răsunătoare conferinţe la Berlin, unde tânărul român le adusese aminte Germanilor de Lessing, cu o conferinţă la Paris în «Cercle des sociétés savantes», apoi cu conferinţe despre educaţie la Bucureşti, şi alte conferinţe la Iaşi, ajunge numai în câţiva ani purtătorul de cuvânt al generaţiei tinere. *Junimea* este întemeiată, apar *Convorbirile Literare*, se porneşte munca de relevare a valorilor pozitive din trecut, începând cu limba, şi de măturare a gunoaelor lăsate fie de influenţe rele mai vechi, fie a celor mai nouă (germanisme, franţuzisme, latinisme şi tot ce era păgubitor sănătoasei desvoltări a sufletului românesc). *Marele proces al luptei contra formelor fără fond era deschis în toate direcţiile vieţii publice.*

Aci se cuvine să facem un scurt popas. Cei care sunteţi de faţă gândiţi-vă singuri şi să răspundă fiecare în taina cugetului său. Adineaori ne întrebam: ce s'ar fi întâmplat dacă lipsea pribegia părinţilor la 1848, iar copilul ar fi rămas să primească pregătirea sa numai în şcolile din ţară sau, după Theresianum, ar fi rămas la Viena? Acuma să

[5] *Insemnări zilnice*, vol. I, pag. 20.

ne întrebăm altceva: ce s'ar fi întâmplat dacă tânărul asemănat la Berlin cu Lessing ar fi primit să rămână în Germania, unde i se oferise conducerea gazetei unui grup politic care avea în frunte pe Twesten, amicul vestitului liberal Lasker? Cine ar fi scris pentru normaliştii de la Trei-Ierarhi «Regulele limbii române»? Cine ar fi scos *Anuarul* pentru profesori? Cine ar fi pronunţat acea vibrantă apologie a limbii latine chiar ca «fundament al educaţiei morale», precum şi apologia limbii române, aşa cum n'o mai auzise nimeni în lumea cărturarilor noştri? Ce-ar fi fost *Junimea* (dacă ar fi fost o «Junime») numai cu Pogor, Carp, Iacob Negruzzi şi Theodor Rosetti? Şi ce-ar fi însemnat «Convorbirile literare» fără Maiorescu, presupunând că ar fi existat o revistă cu numele acesta sau oricare altul?

Să răspundă fiecare cum îl va povăţui cugetul său cel mai drept. Aci ne mărginim a releva numai atât: Cel care la *Theresianum* fusese între streini în fruntea adolescenţilor, acuma, în lupta plină de greutăţile vieţii, ajunsese efectiv în ţara sa *princeps juventutis*. Aruncase lancea în lagărul adversarilor şi nimeni nu putuse să i-o întoarcă îndărăt.

Literatura română avea de data asta un critic. Cultura românească dobândise un îndreptar. — Substantivul e deajuns. Adjectvele ar fi cu fi cu totul de prisos.

Să urcăm repede scara de la 30 la 40 de ani. După ce meritul luptătorului ieşise atât de strălucit la iveală, ne aşteptăm acuma la un triumf tot atât de strălucit.

Adevărul e altul. A patra decadă a vieţii sale, Maiorescu o începe atât de lovit, cum, poate, n'a mai fost nimeni lovit în ţara românească. Mai întâi, a fost înlăturat de la Şcoala Normală şi înlocuit cu cine? Cu un om de partid, al cărui nume şi ale cărui isprăvi nu le mai amintim, afară de cea din urmă: face să dispară biblioteca pedagogică şi colecţiile dăruite şcoalei de Maiorescu, apoi sfârşeşte cu destituirea pentru delapidare de bani publici.

Trecem cu vederea una dintre cele mai grozave încercări — ori cât am vrea să ocolim cuvântul, n'avem încotro — încercare de asasinat moral: vestita înscenare a procesului în legătură cu «Şcoala Centrală» de fete. Din silă faţă de nivelul luptelor acelei epoce, nu amintim nici măcar de ce era vorba. E destul să spunem că Maiorescu a ieşit biruitor, — însuşi procurorul a retras acuzarea; ministerul, ca o compensaţie, l-a numit prezident al comitetului de inspecţie şcolar, iar colegii de la universitate l-au ales senator al Universităţii din Iaşi, măcar că n'avea de cât 26 de ani. Dar, cum e felul calomniei, cu lipsa de critică a mulţimei, trăncăneala cu «chestia» dela Şcoala Centrală l-a urmărit apoi toată viaţa, potrivit vorbei populare că *«gura lumii numai pământul o astupă»*. Ca document despre calitatea morală a «lumii» de-atunci, amintim doar că înscenarea aceea, infamantă pentru oricine, necum pentru un profesor, fusese pusă la cale tocmai când Maiorescu lipsea din Iaşi, — venise la Bucureşti pentru înmormântarea tatălui său [6].

[6] Ca amănunt tragi-comic se cuvine să notăm că pornirea adversarilor fusese atât de mare, în cât contestaseră acuzatului până şi calitatea de cetăţean român, ba şi pe a tatălui său, măcar că murise! Ioan Maiorescu a închis ochii în etate de abia

Dar clevetirea cum e clevetirea. Vine însă ceva și mai simțit. Un ministru samavolnic (generalul Chr. Tell) îl depărtează de la Universitate, fără nici o formă de judecată. Pentru care vină? Profesorul Maiorescu, fiind ales deputat, îndrăznise să vină la Cameră spre a-și împlini mandatul. Greu de crezut pentru noi, cei de azi, și totuși acesta e adevărul.

Se întâmplă însă ca tocmai cel eliminat din învățământ să ajungă ministru al școalelor după Tell. Noul ministru se grăbește să integreze la universitate pe Neculai Ionescu, adversarul său cel mai crâncen (cel cu înscenarea de la Iași), dar eleganța morală l-a oprit să facă acelaș lucru și pentru sine. Ca și cum ar fi zis: Ce fel de intrare în legalitate ar fi aceea, de care să te folosești tu însuți?

A rămas deci tot sub povara nedreptății. Intâmplarea (a-tot-puternică uneori) face ca lui Maiorescu să-i urmeze la minister P. Carp. Prietenul însă, din considerații greu de ghicit, îl lăsă pe cel nedreptățit tot în afară de lege.

A primit însă și Maiorescu o compensare: Pe lângă toate câte pătise, Camera liberală îl mai dă și în judecată, împreună cu tot guvernul conservator, hotărînd din capul locului «ca instrucția să se facă cu drept de arest asupra acuzaților». — De arestat, nu l-a arestat, dar s'a lipit pe ușa tuturor primăriilor actul de acuzație, prin care «prevenitul Maiorescu» era învinuit de «risipă și deturnări de bani publici» (40 de galbeni dați lui Slavici și 100 lui Eminescu, «studinți la Universitatea din Viena și din Berlin... pentru depunerea doctoratului și teză, cu condiția ca în urmă să înapoieze Ministerului această una sută de galbeni). — Mai știi? Poate că chiar condiția aceasta va fi stârnit pornirea unuia și altuia dintre adversari.

Astfel, Maiorescu se vede din nou în voia soartei, fără nici un rost public, ca în ziua când sosise din streinătate.

Aci ar fi locul să ne întrebăm: de unde atâta înverșunare împotriva celui lăsat fără nici un mijloc de traiu?

Omenește vorbind, cine a încercat vreodată să se gândească la antinomiile vieții nu se va mira că atâta merit a deșteptat o invidie și o ură atât de mare. Dar să lăsăm întrebarea fără răspuns; mai bine să închidem parenteza ca o favoare față de dusmanii lui Maiorescu și, în parte, chiar față de prietenii lui politici, căci eliminarea din învățământ fusese isprava unui ministru conservator, lipsa de reintegrare — meritul unui junimist și numai darea în judecată rămânea ca merit întreg al parlamen-

54 de ani. Ca profesor universitar de istorie, cu disciplina sa intelectuală, cu interesul pentru Românii de peste tot (el e cel dintâi cercetător al satelor românești din Istria), ca unul care se ocupase de problema Românilor din monarhia habsburgică și fusese însărcinat după revoluția dela 1848 să reprezinte interesele neamului nostru pe lângă Parlamentul dela Frankfurt am Main, de bună seamă ar fi devenit protagonistul chestiei naționale. Legăturile sale cu Hurmuzache, Bariț și alți fruntași ai Românilor din țările subjugate ar fi înlesnit mult mișcarea pentru unirea tuturor Românilor, la care se gândise foarte deaproape încă de pe când era «plenipotențiar al Principatelor». Profesura lui ar fi contribuit la creiarea unei atmosfere de real naționalism, în sfera tineretului universitar. — Moartea sa timpurie, la un deceniu de a lui Bălcescu, a însemnat o mare pierdere. Ca și Kogălniceanu și Bălcescu, el pleca dela *cunoașterea istorică* a trecutului, spre deosebire de cei închinați democrației teoretice.

tului liberal. Oricum s'ar fi împărțit meritele ori răspunderile, rezultatul era acesta: ostracizatul Maiorescu putea fi considerat la 40 de ani ca frânt și aruncat afară din arena vieții publice.

Și totuși, începutul decadei a patra da celui strâmtorat din toate părțile până și în traiul său zilnic un relief cu totul singular. Pe scurt, lucrul s'a petrecut astfel:

Pierderea Basarabiei umpluse de amărăciune sufletul tuturor Românilor. Regatul fusese proclamat, dar intrasem în faza regalității cu o grea lovitură în inima și alta peste obraz. Rușii nu numai ca ne smulseseră Basarabia, dar amenințaseră cu desarmarea pe cei care au biruit la Plevna, — prin urmare și pe Cel care comandase armata română și rusă peste Dunăre ! — un cinism fără seamăn în toată istoria omenirii.

Ce era de făcut?

Față cu un vecin atât de primejdios chiar ca aliat, nu era altă scăpare de cât să căutăm a ne sprijini pe niscaiva state mai puternice, dinspre Apus. Franța nu era încă întremată după lovitura de la 1870. Anglia — prea departe și cu interese mai mult coloniale. Nu mai rămânea de cât Germania, aliată cu Austro-Ungaria. La 1 Ianuarie 1881, apare rticolul lui Maiorescu în «*Deutsche Revue*» [7].

Efectul a fost extraordinar: o ploaie de injurii din partea liberalilor și altă ploaie de critici din partea conservatorilor. La 14 Ianuarie, Maiorescu notează: «*Vreme de furtună! Prudență și liniște*». Iar la 20 Ianuarie, adaogă: «Sunt vindecat de greșala tinereței de a pune prea mult preț pe opinia *prietenilor în contra mea*» [8].

Restul se știe: timp de 35 de ani, toate guvernele atât liberale, cât și conservatoare — unele chiar cu exces de zel (ale lui D. Sturza de ex.) — au urmat calea arătată de Maiorescu.

Ne apropiem de 1890, a cincea decadă. Furtuna cea grea a vieții sale intime trecuse. (In timpul operației de cancer făcută soției sale la Londra, el avea încă libertatea sufletească să se ocupe de flori și de caracterizarea vieții englezé [9].

In latura culturală, Maiorescu era acum conducător necontestat. Vechii săi adversari mai mari și mai mici (Hâjdeu, Ureche și alții) vin la ședințele Junimii, mutată la București împreună cu «Convorbirile Literare». In politică, un minister junimist, sub președinția lui Theodor Rosetti, ajutase pe Rege să tempereze lupta dintre partide, întețită de lunga ședere a liberalilor la cârmă. Iar un ministru mai puțin habotnic, Chițu, avusese omenoasa ideie de a intra în legalitate, reparând greșala conservatorului Tell, tolerată și de junimistul P. Carp. Maiorescu fusese în sfârșit redat Universității, adică profesoratului — adevăratul său element de viață.

Astfel, înconjurat și iubit de tineret, respectat de oamenii cu simțul proporției, temut de ambițioșii politicei și ai literaturii (care amân-

[7] *Insemnări zilnice*, I, 339.

[8] *Insemnări zilnice*, II, p. 4.

[9] Mare putere de stăpânire; când vede soția îmbrăcată (pentru operație) îl podidește plânsul, dar «înainte, în timpul operației și după aceea, liniștit», *Insemnări* II, 82.

două cer talent și putere, nu numai ambiție), Maiorescu, ajuns la apogeul puterilor fizice și sufletești, era un adevărat *princeps* al bărbaților representativi ai țării sale.

Ce mai era de așteptat? Doar încoronarea pașnică a muncii sale, mai ales că tocmai acuma venise la cârmă cel mai lung și mai liniștit guvern conservator (după cel din 1870) și tot sub Lascar Catargiu.

Incoronarea a și venit și încă într'o formă pe care nimeni n'ar fi putut-o bănui: o izolare aproape egală cu eliminarea din viața publică. De data asta însă, meritul era întreg al prietenilor săi politici. — Judecați singuri:

Maioresu — în toată plinătatea vieții. Era, fără îndoială, cea mai reprezentativă inteligență românească, — de când murise Eminescu. Pregătit în școlile din Austria, Germania și Franța; fost director de liceu, director de școală normală, rector al Universității, ministru al școalelor, critic recunoscut, orator fără păreche (îmbrățișat în mijlocul Parlamentului chiar de șeful partidului contrar într'un moment politic însemnat), biruitor la Academie, de unde limba și scrisul pocit al latiniștilor fusese alungat, pedagog înăscut, profesor ascultat nu numai de tineret, dar și de oameni maturi, doritori de întregire a culturii lor, cine ar fi putut să i se compare cu îndrumător al educației naționale?

Era vădit pentru toată lumea cu judecată că Maiorescu va fi podoaba cea mai de seamă a Ministerului conservator, — muncitorul cel mai ager și mai bine pregătit.

Nici urmă. Atât vechii conservatori, cât și junimiștii din minister i-au preferat pe un om nou și încă pe unul care trecuse de la liberali la conservatori, după ce fusese sângeros batjocorit în plin parlament de fruntașul conservator Alexandru Lahovari.

Tineri ai zilelor de azi, gândiți-vă ce școli ar fi avut țara noastră și ce îndrumare ar fi căpătat creșterea tineretului, dacă timp de patru ani, la apogeul puterilor sale, Titu Maiorescu ar fi purtat grijă de educația poporului nostru!

Dar să închidem și această parenteză — iarăși ca o favoare față de adversarii lui Maiorescu [10].

Ajungem la 1900. Maiorescu împlinea 60 de ani. Pășia pe pragul bătrâneței. Regele avea și el aceeași etate și ajunsese arbitrul a-tot-puternic al vieții noastre politice.

Poate că măcar acuma, munca și experiența lui Maiorescu va fi în-

10 Aci se cuvine să amintim că izolarea lui Maiorescu nu venise chiar din senin; și n'a fost meritul exclusiv al conservatorilor, ci fusese sprijinită și de liberali. In 1891, când o parte dintre liberali (gruparea lui Vernescu ș. a.) se unise cu conservatorii, în guvernul presidat de gen. Manu, Maiorescu prezentase un proect de lege pentru reforma învățământului, dar proectul a căzut cu un singur vot. Proect guvernamental, respins prin opoziția unor senatori guvernamentali (încurajați pe sub mână chiar de primul-ministru) este un *unicum* în analele Parlamentelor noastre cu majorități foarte guvernamentale... A trebuit așa dar să colaboreze păcatele conservatoare și liberale la un loc (cabinetul își zicea liberal-conservator) pentru ca așa ceva să iasă la iveală. Isprava aceasta, atât de caracteristic bizantină, prevestea încă de pe atunci eliminarea ce i se pregătea ostracizatului de mai târziu. (Vezi, *Discursuri parlamentare*, IV, p. 50, 51, 474 ș. u.).

întrebuințată spre folosul statului. *Discursurile parlamentare*, însoțite de lungi introduceri istorice, dovediseră acuma că cel care îndrumase politica noastră externă se dovedise un critic nepărtinitor în situațiile politice, ca și în literatură. Pe de altă parte, criza agricolă unită cu nechibzuința financiară a câtorva guverne adusese statul într'o mare strâmtorare. Țesaurul nu mai era în stare să plătească la timp nici salariile funcționarilor, iar creditul țării ajunsese atât de scăzut, în cât a fost nevoie de intervenirea Suveranului, ca să putem căpăta la Berlin un împrumut de 70 de milioane. Carp, speriat, își mobilizase toată energia, punând înainte formula: *luați crucea și urmați-mă!* Tot ce era mai desinteresat în viața noastră publică și mai grijnic în cercurile universitare răspunsese chemării, privind nu atâta spre Carp, cât mai ales spre Maiorescu, fiindcă el purtase și până atunci «crucea» politicei românești. Mult și de multe ori nedreptățitul Maiorescu era pentru toți simbolul unei revizuiri a conștiinței publice. Și, în adevăr, capitala țării a văzut cu acea ocazie un congres politic, care a durat două zile în șir, dând la iveală ceea ce nu se mai văzuse în România; afirmarea de idei, în locul afirmării persoanelor și a intereselor de partid. Poate că măcar acuma, mintea cea din urmă a Românului...

Dar ceea ce a urmat a fost atât de grav, în cât să ne fie permis a trece întâmplările din 1905 sub tăcere. Amintim numai atât: s'a petrecut atunci cea mai dureroasă deviare în ce privește îndrumarea spiritului public în România. — Lăsăm istoriei să se pronunțe asupra acestui moment în adevăr hotărîtor nu numai pentru politica internă a țării, dar și pentru situația ei externă ce începuse a se înăspri în toate laturile, începând de la conflictul cu Bulgaria și până la încordarea față de vecinii dinspre Apus. De altfel, istoria se scrie și se va mai scrie și nimeni, de sus până jos și de jos până sus, nu va scăpa de povara răspunderilor față de viața poporului nostru.

In sfârșit, la 1910, Maiorescu intră în cea din urmă decadă a vieții sale. Renunțase de mult la orice gând de activitate publică. Colegii de la universitate, pe semne ca un fel de compensare, față de respingerea proectului de reformă a învățământului și a înlăturării sale de la departamentul Instrucției publice, îl aleseseră când senator, când rector al universității. Dar și rodnica sa activitate în organizarea rectoratului a fost curmată pe neașteptate, când politica (mai exact: poliția) a îndrăsnit să se amestece în trebile universității, înrolânl studenți pentru anume mișcări. Maiorescu și-a dat dimisia.

Astfel, censorul cel penibil fusese în sfârșit împins la o parte. Scăpaseră toți adversarii de el. Îi rămânea bătrânului dascăl să-și încheie cariera în penumbră — spre bucuria celor care se luptaseră și se luptau încă pentru locurile de vază, ca lumea să-i *vază* [11].

[11] Cuvântul nu-i lipsit de înțeles. Fudulia nu-i în firea Românului. Dar poporul nostru a pătimit de o mare nenorocire. Fiind așezată țara în «calea răutăților, cum zice cronicarul, nu s'a putut închega la vreme rânduiala politică și administrativă de care aveam nevoie. Nici Basarabii, nici Mușatinii n'au putut să ne dea ceea ce se numește *stabilitate dinastică*. Domnii se alegeau — metoda cea mai bună dintre toate, în teorie; cea mai rea dintre toate în practică. De aci necurmate lupte pentru scaunul Domniei. (După un Domn înțelept ca Alexandru cel Bun, sfâșieri tragice între urmași. Scene ca în tragediile antice). Apoi, mai târziu, când se amestecă și intrigăria fana-

Dar a venit un eveniment extern: răsboiul balcanic, când se nimerise la cârmă partidul conservator, încurcat însă într'o crâncenă luptă cu liberalii iscată de pe urma «ferului roșu» pe care P. Carp voise să-l aplice liberalilor în chestia tramwayelor, simbolică pentru amestecul politicei cu afacerile lucrative în dauna interesului public. Încăerarea a avut ca urmare retragerea lui P. Carp și dorința sa ca întreg partidul să-i urmeze în opoziție. Pentru a doua oară, în chestia balcanică, partidul conservator trebuia să se arate insuficient în politica externă! Maiorescu recunoscuse greșala partidului la 1877. Putea acuma s'o repete chiar el?

Astfel, din nevoile politicei externe, după retragerea lui P. Carp, Maiorescu ajunge pe negândite în capul guvernului, dar în condiții nu se poate mai neprielnice: hărțuit de adversari care îl mustrau că «România a pierdut trenul», și de prietenii... care voiau să-l răstoarne de la guvern.

Faptele sunt cunoscute. Pacea de la București (1913) a fost, cum se știe, punctul culminant al domniei lui Carol I. Încheiată sub președinția lui Maiorescu, ea dovedise adevărul afirmării sale în parlament că trenul României nu sosise încă... atunci când cei pripiți se văicăreau. Rezultatul a fost îndoit: mai întâi, rotunzirea hotarului spre miazăzi, apoi un ascendent politic al regatului de la Dunăre, cum nu-l mai avusese niciodată. Câștigul moral era cu atât mai mare, cu cât tot în București, cu un secol mai înainte se încheiase blestemata pace de la 1812, când jumătate din Moldova fusese smulsă de Ruși.

Acuma, față de toți bărbații politici, atât maturi, cât și bătrâni, Maiorescu se dovedise și un fel de *princeps senectutis*. El însă, cumpătat ca un Roman din timpurile bune ale republicei, când cel chemat la comandă se depărta de putere îndată ce *res publica* era afară din primejdie, s'a desbrăcat îndată de toate demnitățile politice, renunțând nu numai la guvern, dar și la «șefia» de partid pentru care alții se răsboiseră o viață întreagă. In ziua și la ora hotărîtă de el, Maiorescu a pus capăt carierii sale politice.

riotă, tronul principatelor ajunge la mezat, iar luptele pentru răsturnarea celui din capul țării se țin lanț. De vină poate fi și amestecul de sânge cu Levantinii (țifna grecească), dar se pare că și între pământeni păcatul ajunsese învăscut. Căci chiar după înlăturarea Fanarioților, am fost martori la lupte de sfâșiere în sânul aceleeași familii: la Sturzești, vedem pe fiu candidat la Domnie împotriva tatălui, iar la Bibești, luptă între frați. De aci, hotărîrea Divanului Ad-hoc: alegerea unui principe *strein*. Prințul s'a ales, dar zizania a rămas: lupta pentru domnie a fost înlocuită cu lupta pentru guvern și șefie în fiecare partid. Fiecare partid în parte, iar uneori în colaborare, cu o remarcabilă statornicie, ținuseră pe T. Maiorescu cât mai departe de locul de conducere. Fusese pentru toți ceea ce se cheamă un om a cărui superioritate era greu de suportat, neavând alt sprijin de cât meritul personal.

La liberali, lupta între frații Brătieni (Dumitru și Ion), apoi între D. Sturza și P. S. Aurelian (care întemeiase partidul drapelist); mai târziu, între Vasile Lascar și fiul lui Ion Brătianu, iar la conservatori între Lascar Catargiu, gen. Florescu, gen. Manu, la început; în urmă, după moartea lui Catargiu și Florescu, între Gh. Cantacuzino și P. Carp, între N. Filipescu și Take Ionescu (botezat de cel dintâi: Șloim cu aere de *Cezar*, comparație care indică nu numai gradul înverșunării, dar și caracterul rivalității dintre ei). — Se cuvine însă, ca ușurare pentru păcatele vechilor partide «oligarhice» să amintim că nici partidele «democratice» nu s'au lăsat mai pre jos. După unirea țărilor, numărul partidelor și al șefilor n'a mai cunoscut nici o margine, — ceia ce dovedește că dihonia politică e un caracter al păturii suprapuse, de oarece vechii dregători ai satelor erau aleși numai dintre fruntași și rămâneau adesea în capul satului până la bătrânețe.

Să facem deci suma:

La 30 de ani, isgonit din învăţământ în chip satrapic, fără nici o formă de judecată, de un ministru conservator.

La 40 de ani, dat in judecată de un guvern liberal, ca delapidator de bani publici.

La 50 de ani, când a presentat legea Instrucţiei, vot de blam din partea senatului guvernamental — caz fără precedent în istoria politicei noastre de partid.

La 52 de ani, înlăturat de prieteni din guvernul cel mai lung şi mai liniştit al partidului său.

La 60 de ani, nedreptăţit şi neutilizat tocmai când doctrina «constituţională», apărată de el cu atâta consecvenţă, căpătase cele mai multe adeziuni în ţară.

La 70 de ani, ajuns la cârmă prin necesităţile războiului balcanic, într'un guvern combătut nu numai de adversari, dar sabotat de partizanii politici până într'atâta, în cât chiar un prefect luase iniţiativa rasturnării guvernului — caz unic nu numai la noi, dar, de bună seamă, în toate monarhiile constituţionale.

Dar legea polarităţii care adesea face să iasă în evidenţă tocmai pe cel care e mai discret şi cumpătat, îi rezervase lui Maiorescu încă un moment de apogeu: poate cel mai impresionant din toată viaţa sa.

Stingher după moartea soţiei, şi prins de invazie în Bucureşti, bătrânul, spre deosebire de cei care preconizaseră intrarea în războiu alături de Austro-Ungaria şi Germania, a evitat orice atingere cu duşmanii ţării. «Spune-i Mareşalului că, aflându-mă într'o ţară cucerită, voiu urma baionetelor, dacă trimite soldaţi să mă ia. Eu însă, n'am nimic de spus nimănui... Cine are ceva de propus cu privire la statul român, să se adreseze suveranului şi guvernului ţării».

Astfel, i-a fost dat celui care la 1866 apărase la Iaşi Unirea, coborîndu-se în stradă cu arma în mână contra fanatecilor ce voiau să despartă Principatele şi să aleagă alt Domn după căderea lui Cuza, să apere acuma la Bucureşti tot Unirea, dar în contra altor fanateci doritori să răstoarne Suveranul legitim. — Ce s'ar fi ales de toate jertfele noastre, dacă ne-am fi prezentat la Versailles cu doi regi, cu două parlamente şi cu două conştiinţe! Am fi stârnit scârba lumii întregi...

De această incomensurabilă primejdie şi ruşine ne-a scăpat atitudinea bărbătească şi demnă a lui Maiorescu. El, cel dintâi, a restabilit frontul moral, făcând astfel cu putinţă victoria fără pată de la Mărăşeşti.

Din nefericire, n'a apucat s'o vadă. Cu câteva săptămâni înainte, bătrânul închisese ochii, pilduitor ca şi Socrate, până în ceasul din urmă al vieţii.

Şi acuma, să ne întoarcem la întrebările puse la început: Fost-a Maiorescu biruitor în contra greutăţilor ce i s'au pus în cale?

Din punct de vedere individual, da. In luptă, ca şi retras din luptă, el a fost superior antagoniştilor săi. Indrăzneşte cineva să afirme că cei care s'au aşezat pe scaunul său la Academie, la Universitate, în Ministerul Şcoalelor, la Justiţie, la Externe ori la Preşedinţia Consiliului au aruncat în umbră figura lui Maiorescu? Sau cine îi poate disputa întâetatea ca educator şi ca îndrumător al generaţiei sale?

Putem afirma fără teamă de greșală că Maiorescu a fost biruitor până la mormânt, — atâta cât poate fi vorba de biruință în viața muritorilor. In apărarea limbii la Academie, în critica literară, în educația tineretului, în politica externă, în orientarea mișcării naționale, peste tot, îndrumarea sa a fost binefăcătoare. Formulele sale — chiar cele mai greu de primit pentru inteligențele de rând — nu sunt azi de nimeni contestate. Când în locul naționalismului verbal, el a pus axioma: *naționalism — în marginile adevărului*, retorii și limbuții au protestat. Astăzi însă, după ce ne-am isbit cu capul de pragul de sus și-am văzut goliciunea minciunii și a mincinoșilor, președintele Academiei, un discipol drept al lui Maiorescu, făcând filosofie nebeletristcă (adică genul cel mai adevărat și mai vrednic de prețuire) a spus decurând țării întregi [12] că atitudinea lui Maiorescu a fost și este singura valabilă pentru orice om capabil de onestitate intelectuală.

Așa dar a biruit gândul cel drept până și acolo, unde neadevărul se putea ascunde mai lesne sub haina generozității și a patriotismului. Cine ar mai îndrăsni azi să vorbească de cosmopolitismul lui Maiorescu ! Nepăsător față de neam tocmai cel care luase de la început măsuri pentru restaurarea monumentelor istorice mai însemnate; care din ziua întâi a numirii ca ministru, s'a și repezit până la Cernăuți să aducă din podul casei lui Hurmuzache documentele ce formează temelia «Colecției Hurmuzache; cel dintâi ministru de Instrucție care dă limbii române și religiei rolul cuvenit în programele școlare, și a hotărît ca o «candelă nestinsă» să ardă la capul lui Mihai Viteazul... Cosmopolit Maiorescu! El care încă din copilărie plănuise să scrie o istorie a Românilor, iar în anii maturității considera «capitală» o astfel de operă și a scris'o, ca nimeni altul, pentru epoca în care a trăit!

Cine ar mai îndrăsni să mai repete și în zilele noastre vechea clevetire? Dacă s'ar mai încumeta cineva să vorbească de scepticismul lui Maiorescu, dacă ar comite profanarea să insinueze că Titu Maiorescu nu cunoștea și nu căuta să cunoască trecutul neamului, un neadevăr atât de vulgar ar fi pedepsit acum cu un definitiv dispreț din partea întregului neam românesc.

Din fericire, astfel de monstruozități nu mai sunt cu putință și nici nu vor mai fi [13]. Conștiința critică a tineretului care știe ce însemnează «Progresul Adevărului» și zădărnicia minciunilor nu mai permite o astfel de rătăcire. Clevetirea și clevetitorii nu mai au căutare în fața criticilor serioși. La observarea îndurerată a Președintelui Academiei că «Intre ai săi a fost, iar ai săi pre El nu l-au cunoscut», serbările din toată țara arăta că generația de azi îl cunoștea și-l va cunoaște din ce în ce mai mult. Dreptatea lui a eșit la iveală și va fi «dreptate în veci» după cuvântul Scripturei.

Dar vine acuma a doua întrebare: Dat-a el Țării și Neamului tot ce ar fi putut să-i dea ?

Aci, biografii săi vor răspunde hotărît nu. Destituit samavolnic la 30 de ani, dat în judecată la 40, pentru «deturnare de bani publici», boi-

[12] Comunicare făcută la Radio de Președintele Academiei Române.

[13] Din nenorocire, profeția nu s'a împlinit. A urmat la câteva zile o conferință publică pentre înegrirea celui sărbătorit de țara întreagă. E de prisos să spunem cine a ținut acea macabră conferință; urmașii vor afla ușor numele pătimașului, fiind acela aproape în toate privirile cea mai tipică antiteză a vieții lui Maiorescu.

cotat la 50, înlăturat chiar de ai săi de la Ministerul Școalelor, neutilizat la 60 de ani și sabottat chiar la 70 de ani, cum ar fi putut el să producă potrivit cu însușirile sale? Ostracizarea lui nu se aseamănă cu a nimănui în viața noastră publică. — Acesta e adevărul, foarte trist, dar foarte exact.

In secolul «Renașterii Românilor», neamul nostru a avut și câțiva oameni providențiali (Tudor, Cuza, Șaguna), dar a încercat și unele perderi nu se poate mai grele. In latura politică, Cuza, Kogălniceanu și Barbu Catargiu au fost greu strimtorați (cel din urmă asasinat). In latura culturii, Eminescu și Creangă cad victime ale fatalității fizice, înainte de a ne fi arătat toată măsura puterilor, dar li s'a adăugat ca tovarăș de suferință și Maiorescu: Tustrei dați în judecată penală, tustrei destituiți, tustrei strâmtorați în chipul cel mai dușmănos. Sprijinit pe sănătate, singur Maiorescu a putut ajunge până la bătrânețe, slujind însă ca obiect de continuă prigonire din partea adversarilor [14].

Și-acuma, a treia întrebare: Fost-a profesorul Maiorescu numai omul senin, așa cum se arăta pe catedră, ori sub liniștea sa olipiană se ascundeau uneori cele mai grele suferințe?

Răspunsul e scurt: «Insemnările» ne arată că de două ori ajunsese chiar pe marginea prăpastiei... Iar dacă n'a căzut la fund, explicarea o aflăm tot în acele prețioase «Însemnări zilnice». Incă din frageda tinerețe, el făcuse un exercițiu de stăpânire a voinței, pe care mărturisesc că nu l-am mai întâlnit în biografia nimănui. Să mi se ierte ignoranța, dar numai în pregătirea Mareșalului Nogi am mai găsit pilde de o astfel de încordare încă din anii copilăriei. Acolo, e drept, ne aflăm în fața Codului de morală *Bushido*, care împinge iute și de grabă jertfa până la suprimarea vieții ca ceva obișnuit (prin harakiri). Ca să rămânem în sfera rasei albe și a neamului nostru, atitudinea lui Maiorescu ne face să ne gândim mai de grabă la stoicismul Romanilor sau al Dacilor, tot atât de hotărîți în fața ceasurilor grele ale vieții.

Și-acuma vine întrebarea cea mai grea dintre toate:

Cum, după ce a dat atâtea pilde de curajoasă inițiativă în viață (uneori până la o reală primejduire), totuși încheie sfatul său către cetitori cu acel melancolic aforism rezumativ: «Arta vieții? Rezervă, discreție, cumpătare, în genere negațiune, în total abnegațiune!

Fost-a Maiorescu numai un artist virtuos care a jucat un rol mare și greu, dar în contrazicere cu propriul său suflet?

Nu. Hotărît, nu. Iar aci e locul să fac două mărturisiri: una documentară, alta interpretativă.

La 7 Mai 1903, Titu Maiorescu spunea aceste cuvinte: «La mine, întâi de toate a fost literatura (*primissima!* — sublinia el însuși vorba): poezie, novelă, roman, dramă și celelalte; al doilea, profesoratul; al treilea, am fost scriitor (arăta spre *Critice*); și numai în al patrulea rând politica...».

A doua mărturisire nu e document, ci o impresie personală, care s'a deslușit mai târziu și numai pe încetul în sufletul celui care vă vor-

14 Spre deosebire de Eminescu și Creangă, Maiorescu a mai avut parte de o destituire și după moarte. Chiar în anul sărbătoririi Centenarului, numele său a fost șters din fruntea unei școli de practică pedagogică.

beşte acuma. Nu de mult, în publicaţiile Academiei Române a ieşit la iveală şi o comunicare mai veche despre trilogia cărturarilor: *Cercetători, eruditi şi savanţi.* Rămânând numai în sfera ştiinţei şi a cărturăriei, descrierea cred că este exactă. Trecând însă în sfera vieţii, e nevoie de oarecare completare: pe lângă cercetător, erudit şi savant, trebue să facem loc în ierarhia valorilor sufleteşti şi filosofului, ca o esenţă de ordin superior.

Dar ce este un filosof? L-am defini aşa: Un cugetător capabil mai întâi să facă sinteza gândirii omeneşti, coordonând, pe cât se poate, rezultatele ştiinţelor particulare, şi având atâta respect faţă de această trudnică sinteză, în cât să facă, din adevărul ştiinţei, temelia vieţii atât pentru sine, cât şi pentru cei din sfera vieţii sale. — Asta însemnează să ai *filo-sofie*, să iubeşti adică înţelepciunea; altfel eşti cel mult un filognost, un amator de *gnosie*.

In acest înţeles, cred că menirea adevărată a lui Maiorescu, afară de cultul artei, au fost filosofia şi filosofarea. El a avut de timpuriu cât se poate ascuţit simţul relativităţii valorilor. Departe de a fi un eclectic aglutinant, a fost un spirit sintetic. Apriorismul lui Kant i s'a părut deplin întemeiat în latura cunoştinţei, dar niciodată n'a lunecat în ceeace Humboldt numise «saturnaliile» idealiştilor care negau chiar ceea ce lunetele le arătau pe cer... Işi da seama că în latura pragmatică a ştiinţei, pozitiviştii cu postulatul constant al quantificării şi deci al pătrunderii raţionamentului matematic în toate ştiinţele, sunt pe calea adevărului— dincoace de *numen*, adică în lumea fenomenelor. Iar privind evoluţionismul şi mai ales progresele biologice după Lamarck şi Darwin, elanul spre viaţă şi deci voinţa şi sentimentul ca stimul al voinţei avea în ochii săi preţul ce i se cuvine. Nu făcând mănunchiu din grădina altora, ci trăind personal şi în chip armonios tot ce se poate armoniza în cugetul celui care priveşte de sus toată sfera ştiinţelor, Maiorescu, iubitorul de probleme ştiinţifice, era şi iubitor de înţelepciune, făcând pentru sine suma tuturor, spre a o pune ca temelie vieţii sale şi vieţii altora. «Progresul adevărului» cuprinde, poate, cele mai vibrante pagini din tot ce a scris el, — nu cunoştinţă teoretică, speculativă, ci în acelaş timp cunoştinţa în viaţă şi pentru viaţă.

De timpuriu, îşi dăduse seama că adevărul e unul, dar poate fi privit pe mai multe feţe şi deci din mai multe puncte de vedere şi că trebue să ţii seama, când e vorba de aplicările lui în latura practică de multe aproximaţii, de unele «resturi» şi deci de distanţa care desparte idea de realitatea care o întrupează. Incă din copilărie se deprinsese să facă, cum se zice «partea focului» şi să ia pe oameni aşa cum sunt. Din viaţa filosofilor şi a oamenilor de ştiinţă (ca mare amator de biografii) şi din povestirile istoricilor şi cronicarilor (ca neobosit cetitor de memorii), îşi dăduse seama câtă dreptate avea Kant când zicea că omul e ca un lemn prea strâmb *(krummes Holz)* din care nu poţi ciopli nimic deplin drept.

De aci, atitudinea sa de suverană stăpânire de sine. Părea că zice: Priveste lumea cu seninătate. Dă tuturor şi nu cere nimic nimănui. Şi mai ales nu aştepta răsplată, pentru ceea ce faci. Ce virtute ar fi aceea, cu plata la ghişeu... Samănă cât mai mult; nădăjdueşte, dar nu te descuraja dacă sământa n'a răsărit... In cele personale şi intime, nu judeca, spre a nu fi judecat, de oare ce nu există perfecţiune pe pământ. In cele publice

însă, oferă viaţa ta oricând judecăţii altora... Altfel, *res publica* nu poate dura, dacă o copleşim sub mulţimea scăderilor noastre individuale.

In rezumat: mulţumeşte-te cu puţin. Fii cumpătat, discret, rezervat; caută să dai altora cat mai mult; pentru tine păstrează ce mai rămâne, iar când vezi că te-ai înşelat atât de mult, în cât nu mai poţi spera în nimeni, speră măcar în marea mulţime anonimă, în gloata care asigură viitorul.

Astfel, având temperamentul cald al lui Goethe şi fiind însetat de viaţă, Maiorescu prin frâna puternică a voinţei, luminată de un raţionament totdeauna prezent, a urmat în genere imperativului categoric al lui Kant. A suferit cu stoicism, — ca să dea altora un îndreptar de viaţă şi o pildă a înfrângerii egoismului pe care îl considera ca rădăcina tuturor relelor.

Aci a fost răsplata cea mai pozitivă a vieţii sale: liniştea pe care i-o da contemplarea impersonală a frumosului estetic şi, în genere, a frumuseţii în natură. Cum Eminescu se întrupase în Luceafărul «nemuritor şi rece», Maiorescu şi-a condensat viaţa în principiile sale de *Critică* şi de îndrumare *educativă*. A îndrumat generaţia sa, i-a lăsat un testament de moralitate politică şi-a putut zice mai mult de cât ori care dintre contemporani săi *salvavi animam*.

Acesta e sensul abnegării pe care nu numai a predicat-o altora, dar a şi urmat-o în lunga sa carieră, sămănată mai mult cu spini de cât cu flori.

Aceste două mărturisiri credem că vor fi de oarecare folos celor care vor să privească opera de artă care a fost viaţa lui Maiorescu. Ele ne ajută să înţelegem virtuozitatea cu care a isbutit să ascundă spinii, ţinându-i pentru sine, iar pe catedră, ca profesor, să arate tineretului numai latura senină a vieţii sale pământeşti. Cu picioarele a stat pe pământ şi el, ca toţi oacenii; numai fruntea sa — minunata sa frunte — se ridica mai presus de capetele altora.

In orice caz, profilul intelectual şi moral al lui Maiorescu va trebui desenat din nou, cercetând «Insemnările» sale zilnice şi toată opera sa, iar aceasta va fi sarcina generaţiei care n'a primit în ochi şi în urechi fumul şi pulberea calomniilor cu care l-au urmărit atâţia dintre contemporanii lui. Pentru cei care l-au apucat însă în zilele de culminare când conducea soarta ţării, viaţa lui Maiorescu le aminteşte sborul planat al vulturului, la mare înălţime, însoţit în zona tulbure a prafului de larma ciorilor, a bufniţelor şi pupezelor cu obiceiuri nehigienice, care se resfrâng, cum se ştie, tot asupra lor şi a cuibului lor. Vorba bătrânului Miron Costin: *Credem neputinţei omeneşti !*

Cerând acuma iertare pentru această spicuire prea scurtă dintr'o viaţă atât de bogată, dar şi grozav de frământată, să ne fie permis a încheia cu o formulă mai generală.

Sunt două feluri de vieţi omeneşti: unele deplin echilibrate, altele haotice. Cele dintâi urmează o linie ascendentă, construind mereu tot mai sus; celelalte se sbat, urmând o linie strâmbă — aci zidind, aci dărâmând în chip zănatec. Astfel le «Incurcă-lume» au fost din nenorocire destui şi în viaţa poporului nostru. (Unii ca aceştia sunt vrednici de plâns, fiindcă fuseseră predestinaţi din naştere să crească strâmbi).

Numai din cea din urmă sută de ani, am putea înşira destule pilde. Dacă vreodată se va naşte din neamul nostru un istoric ca Tacit ori ca Macaulay sau se va ivi un nou Titu Maiorescu spre a continua şi completa istoria Renaşterii noastre, acela va putea lăsa urmaşilor o sumă de figuri impresionante — unele arhitipice — cum zicea Eminescu «quintesenţă de mizerie de la creştet până la talpă».

Din fericire, în toate epocele sunt şi vieţi sănătoase şi progresive până în clipa din urmă, ca a lui Goethe. Aşa a fost a lui Titu Maiorescu. El a muncit până în zilele ultimei săptămâni. In plină putere intelectuală, scria la istoria Românilor, visul său din tinereţe, căutând în cea din urmă Vineri a lunii lui Iunie (1917) să contureze cât mai exact chipul unuia dintre cei mai abuzivi politiciani ai epocei care precedase intrarea noastră în răsboiul mondial.

La 9 dimineaţa, cei chemaţi să-i asculte cetirea nu l-au mai putut vedea... Peste câteva zile, s'a stins — amărât de starea ţării, dar cu cugetul împăcat că făcuse tot ce i-a stat în putere ca să-i uşureze soarta. In mijlocul nenorocirilor de atunci, s'a simţit şi mai mult pierderea celui mai înţelept dintre Români. Pe lângă Universitatea pustie (lipsită de orice semn de doliu) a trecut neînsufleţit cel care dăduse suflet atâtor generaţii. Şi astfel, într'o obştească tăcere, sicriul cu rămăşiţele lui pământeşti a fost coborît deadreptul în ţărână, după obiceiul satelor.

De-atunci au trecut peste două decenii. Cu tot prisosul busturilor de club şi al statuilor clientelare, în România «unită», pe care o prezisese din copilărie, figura lui Maiorescu a rămas fără nici un semn comemorativ — afară de inscripţia aşezată de câţiva tineri pe zidul casei sale, ajunsă azi pe mâini streine.

Din fericire, îşi ridicase el însuşi un monument pe care nimeni nu-l va putea dărâma, nici muta din loc. E opera sa de îndrumare culturală.

Mai întâi, Maiorescu a întrupat între Români şi pentru Români, rectitudinea cugetării şi exactitatea expresiei. *Logica* sa va rămânea neclinttită ca o piatră de hotar. Când lucrări voluminoase de filosofare pretenţioasă vor fi uitate în cimitirul bibliotecilor, cărticica scrisă de Maiorescu va dura cât va mai fi o limbă românească pe pământ. Prin ea şi prin cursurile lui de la Universitate, Românii au învăţat să cugete şi să se exprime filosofic.

Vor trăi *Crtice-le*, iarăşi ca piatră de hotar, însemnând începutul criticei literare în pragul literaturii noastre clasice.

Va trăi *Istoria contemporană*, — ca singura istorie din epoca renaşterii statului român, scrisă fără părtinire.

Vor fi citite *Discursurile Parlamentare*, ca model de urbanitate şi măsură pentru toate timpurile.

Trăesc şi azi *Convorbirile Literare* şi vor trăi cât va mai fi viu simţul de demnitate între Români. Când la «Societatea Naţiunilor», unii duşmani (cu gând rău asupra hotarelor) au îndrăsnit să facă unele afirmări nefavorabile despre cultura poporului român în raport cu a elementelor alogene, faptul că cea mai veche revistă din România şi cea mai veche foaie zilnică este a Românilor nu a minoritarilor, a pus capăt discuţiei.

Trăieşte aşa dar opera lui Maiorescu. Monumentul său e gata, stă şi va sta neclintit cât va dura neamul românesc însuşi.

Cât priveşte monumentul material pe care ar trebui să-l vadă zilnic ochii tineretului în faţa universităţii, acela este o datorie a poporului român şi o chestie de demnitate naţională. Şi suntem siguri că în calea justiţiei nu se va putea aşeza nimeni. Când urmele demagogiei şi ale demagogilor vor pieri, educatori cinstiţi ai acestui neam îşi vor împlini datoria, aşezând în vederea tuturor pe acela care a fost «Educatorul Neamului», în epoca cea mai plină de rătăciri. Dreptatea va birui fără doar şi poate. Semnele se arată de pe acuma. Nu de mult, un tânăr critic se întreba cu mirare şi indignare: cum a fost cu putinţă neroada calomnie că Junimea şi Maiorescu n'au purtat grijă de Eminescu? [15]. Iar alt critic şi mai tânăr, se întreabă cu o vădită mâhnire: ce preţ au toate laudele noastre, când la răspântii dăm cu ochii tocmai de monumentele celor cari au strâmtorat viaţa bărbaţilor pe care îi sărbătorim azi? [16].

Din punct de vedere logic, întrebarea aceasta a tinerilor nu poate fi evitată. Fără a stărui asupră-i, o relevăm în treacăt numai ca o dovadă că pasul justiţiei istorice nu poate fi oprit de nimeni, nicăeri şi niciodată.

Ne mai rămâne în acest moment o singură sarcină de împlinit. Megalografii şi poligrafii (ba chiar unii oameni de ispravă, însă lipsiţi de simţ critic) i-au aruncat lui Maiorescu învinuirea de ce n'a scris mai mult. Invinuirea e din capul locului copilăroasă. Câte zeci de volume au scris aceia pe care îi socotim *clasicii* literaturii universale, începând cu Homer, cel mai vechiu şi mai puternic dintre toţi? Iar la noi, cum ar mai da pe gârlă toată volumăria lor atâţi scriitori cu renume. numai să fi putut scrie şi ei «Poeziile» lui Eminescu sau «Amintirile» lui Creangă. — două cărţulii, uşor de ascuns sub căpătâi?

Dar e pierdere de vreme să mai răspundem şi la întrebările de prisos. E destul să ne gândim la atât: E cineva care să tăgăduiască lui Maiorescu putinţa de a fi scris şi el cărţi cât de multe şi cât de voluminoase? In schimb: puteau alţii să facă în epoca lui ceeace el *a făcut?*

Nimeni între contemporani n'a pretins serios aşa ceva şi credem că nimeni dintre urmaşi nu va pretinde că întemeietorul criticei române ar fi trebuit să fie altceva decât ceeace a fost. In gloata luptătorilor, poate avea un locuşor chiar şi cel mai «puţin la simţire» şi mai sărac cu duhul... In capul statului major, ştie însă toată lumea că nu se poate aşeza oricine.

Incheind aşadar înşirarea momentelor mai însemnate «Din biografia lui Maiorescu», deplin încredinţaţi că dreptatea va birui şi cu privire la omul atât de «penibil» contemporanilor care l-au urât pentru judecata lui nepărtinitoare, putem face suma vieţii sale, mărturisind cu smerenie înaintea îndrumătorului culturii româneşti:

Titu Maiorescu, buimăceala în care se găsea neamul românesc, când ai început tu lupta de însănătoşire, azi s'a risipit.

Limba cea vie a poporului a biruit deplin limba falsă a cărturarilor nepricepuţi. Unirea culturală a tuturor Românilor este azi fapt împlinit — de la Dicţionarul Academiei şi până la cea mai sărăcuţă şcoală de sat, între hotarele întregii Dacii.

Unirea politică, pe care ai apărat-o tu la Iaşi, când zănatecii voi[illegible] să despartă ceeace unise generaţia lui Cuza, a rămas neclintită. Hotarele

[15] *Perpessicius*, Menţiuni critice, 21 Aug. 1939 (*România*, Nr. 441).
[16] *Universul literar*, 1940 (Ian. Fevr.).

au fost rotunzite, iar după amărăciunile pe care le-am suferit de la Plevna și până la Mărășești (și de la dușmani, și de la prieteni — uneori mai răi și de cât dușmanii), știm bine azi că nu putem avea nici un sprijin mai sigur decât în tăria, înțelepciunea și solidaritatea pe care tu ai apărat-o în toate împrejurările, mai consecvent și mai desinteresat de cât toți.

Testamentul tău (și literar, și politic) e viu în cugetul întregii generații tinere. Măsura ta a fost prea înaltă, ca să te fi putut cineva imita, fără să ajungă ridicol și nesuferit; iar simțirea și cugetarea a fost atât de dreaptă, în cât nimeni nu se poate lepăda de ea, fără să devină odios și vrednic de dispreț.

In viață, ai fost legislatorul sufletului românesc. Iar acuma, după moarte, ești mereu și mereu vei fi învățător, «părinte al bunului simț», cum ți-a zis Delavrancea.

Ai intrat în Panteonul Românei. Suveranul ți-a spus la Academie că ai fost cel mai de seamă îndrumător al culturii românești, adevărat «Om al Renașterii», cum au mărturisit și streinii în ziua despărțirii tale de lumea pământească.

De aceea, voi, tineri ai zilelor de azi, pe care aproximațiile vieții vă turbură, iar câteodată vă și clatină, nu pierdeți curajul !

Privind cariera lui Maiorescu, veți avea o dovadă pipăită că *sunt* și oameni care pot trăi credincioși idealului, chiar în zile grele, când egoismul și nedreptatea par biruitoare.

Stați așadar drepți! Mai ales în zile ca cele de azi, când atâtea furtuni se adună împrejurul hotarelor.

Ca și Maiorescu, rămâneți credincioși gândului vostru celui mai desinteresat. Duceți-vă în pelerinaj la locuința lui și cetiți pe pragul casei cuvântul lui Miron Costin: *biruit-au gândul.*

Pătrundeți-vă de pilda vieții sale plină de necurmata luptă și fiți siguri că, peste micimile traiului de toate zilele, la urma urmelor, se înaltă biruitor numai acela care știe să rămână credincios sie însuși, adică cugetului său închinat adevărului înainte de toate și mai pre sus de toate.

S. Mehedinți

F Ă R Â M E   D E   L U M I N Ă

— SCRISORI DELA OCTAVIAN GOGA, PETRE ANDREIU ŞI NAE IONESCU —

Dela oamenii de elită orice linie scrisă poate fi semnificativă. Din rânduri aşternute simplu, fără intenţii de publicitate, pot răsări adesea preocupări nobile, frământări interesante, care întregesc, măcar cu un mic detaliu, figura celui care le-a scris. Aşa se explică pasiunea cu care se scotocesc în toate ţările, mai ales în timpul din urmă, însemnările intime şi corespondenţa acelor care nu mai sunt în viaţă, dar au lăsat o brazdă de lumină în epoca în care au trăit.

«Convorbirile literare» au în tradiţia lor publicarea de atari documente. Pentru numărul acesta tipărim următoarele trei scrisori care, la insistenţele noastre, ne-au fost puse la dispoziţie de d. profesor I. Petrovici.

«C. L.»

I

Roma, 12. IX. 933.

Dragă Petrovici,

Plec astăzi din Roma şi înainte de-a părăsi «cetatea eternă» vreau să te ţin la curent cu drumul meu. Doream să-ţi scriu mai demult — dar până aici totul era proiect numai — şi impresiile de vilegiatură dela Karlsbad şi Gastein n'aveau nici o însemnătate. Aici la Roma am trăit opt zile de mari răscoliri. Centrul vieţii fasciste e de-o noutate impresionantă. Aici pulsează viaţă, credinţă, pasiune şi tinereţe. Din toate aceste se naşte acţiunea de fie-care clipă — ramificată pretutindeni într'un ritm precipitat. Am trecut prin acest vârtej ameţitor — înregistrând tot ce-am putut. Trebuie să-ţi spun că sunt foarte satisfăcut de primirea ce mi s-a făcut. Am avut două întrevederi cu Muss. — cam trei ore. Resultatul extrem de mulţumitor. La întâlnire îţi voi arăta pe larg totul şi cred că vei avea un sfert de ceas agreabil când vei asculta relatările mele. Nu îndrăznesc să le aştern pe hârtie, — fiindcă am motive să fiu îngrijat de soarta scrisorilor — îţi spun însă: cred că am făcut un serviciu ţării şi-am creat legături utile pentru partid. Atenţiunea de care m-am bucurat din partea întregei oficialităţi a fost deosebită. Am fost plimbat prin toate ramificările organismului de stat condus de către miniştri cari mi-au dat explicaţii. In special însă conversaţia cu Ducele — care e înconjurat aici de-o aureolă de semizeu, — e menită să puie baza unor raporturi noi pentru viitor. Acum plec la Berlin — fireşte acolo nu am aceleaşi obiective de atins. Scopul meu e mai mult informativ. Voi vedea pe Hitler şi tot statul său major — rămânând ca după întoarcerea mea acasă — cumpănind totul să vedem ce este de făcut.

Voi fi negreşit în ţară pentru 25 Sept. când sunt serbările dela Peleş — la cari va trebui să asist, fiindcă Regele m-a invitat.

Eu, dragă Petrovici, sunt acum așa de stăpânit de atmosfera de-aici, încât am convingerea că întors acasă trebuie să începem marele apostolat pentru desmorțirea noastră, altfel țara, așa cum o văd eu dela distanță, se prăbușește.

Aștept cu nerăbdare să trec și prin coridorul Berlin și să viu acasă ca să stăm de vorbă.

Iți strâng mâna cu dragoste și te rog să arăți doamnei Petrovici călduroase salutări din partea soției mele și-a mea.

Al tău,
Octavian Goga

II

20 Octombre 1916.

Iubite Domnule Petrovici,

Azi plec pe front. Așteptam mai de mult această bucurie și în sfârșit a venit. In acest moment caut să mă mai reculeg și atunci gândul se întoarce și către cei lăsați acasă (căci Iașul e casa mea). Spovedania și cuminecătura întăresc pe cei plecați pe drumul pericolului — de aceea o spovedanie voiu face și eu acum. Mă gândesc cu mare plăcere la anii petrecuți la Iași; am întâlnit atâți oameni de bine, care m'au îmbrățișat — pe mine un străin singuratec și dezorientat în lupta vieței — în cât cel dintâiu gând al meu e acela de recunoștință față de acești oameni. Printre aceștia sunteți și d-voastră cu d-na Petrovici. Am petrecut ore sublime la cursurile și seminariile d-voastră și am construit zi cu zi tot ce am acum. Pe lângă aceasta prietenia, ce mi-ați arătat — în afară de încurajarea pe care mi-o dădeați ca profesor — a sporit și mai mult râvna mea de muncă. Ce să mai spun despre prietenia d-nei Petrovici? *Nu știu dacă cuvântul e de ajuns ca să exprim recunoștința mea.* Totul îmi revine în minte și retrăesc încă acele momente frumoase din trecut. Ași scri mai multe, dar sunt lucruri pe care nu vreau să le arăt ochilor indiscreți ai cenzurei. Și apoi acum nu e timp de înduioșare pentru trecut — acum *tunul și pușca* glăsuesc, mă duc să le ascult vocea, să primesc botezul sângelui. Vă asigur d-le Petrovici că voiu ști să mânuesc arma tot așa de bine ca și termenii și axiomele filosofice. Voiu aplica concepția filosofică: viața nu prețuește prin ea însăși nimic — ci valoarea ei provine din idealul în slujba căreia este pusă. Idealul nostru e așa de mare și sfânt,, încât vedeți dece nu mă neliniștește de loc gândul morții.

Vă rog primiți împreună cu d-na Petrovici salutul entuziast al meu,

Petre Andreiu

P. S. Dacă credeți că interesează pe *cineva* scrisoarea mea, — vestea plecării — anunțați vă rog despre aceasta, transmițând și *un rămas bun.*

Deasemenea, vă rog arătaţi d-nei *Vrabie* mulţumirile mele pentru sabie. Îi voiu scrie câteva rânduri de pe front, căci acum plec. Nu ştiu încă ce destinaţie am şi nici *încotro* plec [1].

Bucureşti, Luni, 2. 10. 1923.

III

Prea stimate Domnule Profesor,

Abia primirăţi rândurile mele, şi iată-mă cu altele. Aşà suntem noi: nu lăsăm pe om nici să-şi tragă sufletul. Iată ce e: concomitent cu rândurile către dvs. scriam la Berlin lui Liebert de la Kant-Gesellschaft rugându-l să-mi facă personal un serviciu. Cu acest prilej îi vorbeam în treacăt de proectatul nostru nr. «Kant» din revista de filosofie. Şi — cu ce să ne fudulim şi noi? adăugam că ne-am adresat dvs. pentru un articol pe care îl socotim ca cel mai de seamă: Istoria Kantismului în România. Acum, astăzi primesc o întrebare foarte stăruitoare de la Kant-Gesellschaft, pe care în parte v'o redau: «Würden Sie wohl din Güte haben, und Herrn Prof. Dr. Petrovici fragen, ob er diesen Artikel nicht auch in deutscher Sprache schreiben möchte, und wie umfangreich dieser Artikel sein würde. Wir würden nämlich sehr gern in den «Kant-Studien» einen derartigen Artikel veröffentlichen, können aber nich mehr als etva acht Druckseiten zur Verfügung stellen...»

Deci... întreb: dacă în adevăr v'aţi hotărî să faceţi acest articol, pe care şi d. Motru, întors de la ţară şi pus de mine în curent, îl doreşte şi îl nădăjduieşte, — şi dacă mai apoi v'aţi hotărî să-l daţi şi Nemţilor, eu m'aş oferi să vă supun o traducere a lui în nemţeşte pentru cazul în care nu aţi vrea să pierdeţi timpul cu o a doua redactare în lb. germană. Acele «etva acht Druckseiten» n'au nici o importanţă. Că doară la noi nu se scrie cu metrul, ci cu ideea. Asta mă însărcinez eu să i-o spun respectivului.

Şi acum, în dorinţa noastră indiscretă de a avea articolul, să comit şi o necuviinţă, care se prea poate să fie inutilă: ca informaţie, îmi permit să vă amintesc, că s'ar putea utilizà şi un articol al lui Bogdan-Duică, publicat pe vremuri în «Sămănătorul»: Primii Kantieni români, — sau aşà ceva. B.-D. e în genere o excelentă bibliografie. Nu?

Respectuos şi devottat, [2]

Nae Ionescu

P. S. N-rul 2 din Revista de filosofie e aproape gata tipărit. — Psihologia d-lui Motru a ieşit: are 360 pag., dar literă cât p. 700. Şi e legată flexibil în pânză. Costă însă şi 160 lei! — N. I.

[1] D-na Luiza Colonel Vrabie, astăzi profesoară pensionară este una şi aceiaşi persoană cu D-ra Weitzseker, care în 1887, colecta bani pentru Eminescu suferind şi primea mulţumirile recunoscătoare ale surorii poetului, din partea lui (vezi *I. E. Torouţiu:* Studii şi Documente literare, vol. IV, p. 210).

[2] Intervenţia lui Nae Ionescu a avut urmarea dorită şi articolul a fost scris pentru Revista de filosofie nr. «Kant». O versiune germană cu titlul «Kant und das rumänische Denken» aapărut ulterior, în «Archiv für Geschichte der Philosophie und Soziologie» (Berlin 1927).

CONACUL PĂRĂSIT

— SCHIŢĂ —

Pentru oamenii mai tineri din satul Pădureni, casa pustie de pe linia mărginaşă nu era decât o sperietoare cu odăi multe şi întunecoase, în care se cuibăreau duhuri necurate şi cântau cucuvele. Cei mai bătrâni ştiau însă că aici a fost aşezarea boierească a d-lui Ioniţă Pristăvescu şi povesteau de demult, de când venise boierul în satul lor şi luase în stăpânire moşia cu toate acarteturile ei dela cuconul Petrache Pădureanu, care o moştenise din tată în fiu. Unii spuneau că moşia nu fusese cumpărată cinstit, cu bani sau în schimbul altei averi, ci că într'o noapte de vijleie, Petrache Pădureanu, încleştat de patima lui blestemată, a pierdut-o la cărţi acolo în Bucureşti unde-şi petrecea mai toată vremea. De-atunci nu s'a mai arătat prin sat şi oamenii s'au pomenit într'o bună zi cu un tânăr bălan la faţă, îmbrăcat ca ginerii domneşti, c'a tras la conac şi-a dat de veste slujitorilor dela curte că el va fi de-aici înainte stăpânul moşiei.

A venit într'o trăsură nouă, cu nişte cai arăpeşti de strălucea părul pe ei şi jucau în zăbale de parcă săltau pe tăciuni, când îi oprea din mers şi-i înstruna din hăţuri, vizitiul îmbrăcat în livrea şi cu pantofi de lac. A stat o săptămână până a luat în primire averea şi-a dat ocol pământului care avea să poarte numele şi pecetea lui. Pe urmă a întărit în slujbele lor pe oamenii dela curte, spunându-le să nu încerce careva să-l fure, că el va dovedi orice lipsă şi va pedepsi cu asprime pe cei vinovaţi şi a plecat precum venise.

Nimeni nu ştia cine e străinul acesta şi ce rosturi avea la el acasă. A plecat şi nu şi-a lăsat decât numele pentru cunoştinţa slugilor şi a oamenilor din sat.

Moşia era pe rod când a luat-o. Când a început strânsura bucatelor, a trimis pe un om al lui de încredere, să fie de faţă la dijmuit şi la căratul grâului. A venit şi el la urmă, după ce se umpluseră magaziile. S'a uitat la grămezile de aur fără să spună o vorbă, fără să scoată un zâmbet. Numai uneori îşi mângâia buzele c'o batistă vărgată, care lăsa arome de parfum în nările celor din jur.

Avea figura acră şi parcă suferea de ceva.

In câteva zile n'a mai rămas nimic în magazii. Totul a fost vândut şi dat în seamă cumpărătorilor. Sătenii se uitau uimiţi la boierul acesta care lucra atât de repede şi pe tăcute, mai mult din semne şi cu condeiul.

In primăvară, când grădina conacului era plină de flori şi pomii încărcaţi de buchete, a venit c'o fată îmbrăcată în mătăsuri, care a um-

plut odăile de cântec și ciripit. Au stat mai mult atunci, fiindcă-i plăcea fetii, dar nimeni n'a știut dacă-i era soție sau numai prietenă. Nici Paraschiva, madama, nu și-a putut da seama care e adevărul, însă șoptea la urechea femeilor că era frumoasă cum nu s'a mai dovedit alta pe lume și că boierului îi era dragă peste măsură.

Au mai venit și altădată împreună și lumea se obișnuise cu felul stăpânului și fiecare își făcea munca lui în credință de dragul pământului și al rodului.

Odată au petrecut toată vara la moșie. Ce s'o fi întâmplat în timpul ăsta, nimeni n'a putut să afle, dar într'o dimineață spre toamnă, fata a fost găsită moartă. A plâns-o boierul ca un copil de ți se rupea inima de mila lui și a vegheat nemișcat la căpătâiul ei, până a îngropat-o acolo, în curtea conacului. A plecat apoi după înmormântare, pe o ploaie năprasnică și multă vreme n'a mai dat pe la moșie.

La vreo săptămână după nenorocirea asta, a fost găsit mort în podul grajdului și un flăcău dela curte, un băiat înalt și chipeș de par-c'ar fi fost odraslă boierească.

Mirosea a putreziciune.

Nici taina asta nu și-a putut-o lămuri nimeni, precum nici moartea fetii.

Târziu, după vreun an și mai bine, a mai venit boierul odată să vadă mormântul fetii. Pe urmă parcă nu s'a mai știut de el. S'a auzit că umblă cu trenul mai mult prin țări străine și că decâteori trecea pe lângă sat, arunca pe fereastra vagonului câte-un buchet de flori scumpe luate dela București.

In vremea asta, moșia se părăginise și fiecare muncea cât vrea și cât putea. Lucrurile au mers așa până când a venit un grec de-a luat-o în primire. O cumpărase el, dar fără conac, că n'a vrut să i-l dea boierul Ioniță Pristăvescu. Grecul și-a făcut altul la marginea cealaltă a satului și s'a așezat acolo cu familia lui cu tot. Ăsta a fost stăpân hapsân; n'a lăsat să-i scape niciun bob din mână.

La conacul cel vechiu s'au încuiat ușile la toate încăperile, la magazii și la pătule, s'au ferecat porțile și n'a mai rămas suflare de om acolo. Le venise urât și slugilor. Pe urmă a început să domnească pustiul și tăcerea de moarte între zidurile pe care le însuflețise cândva neamul Pădurenilor. Au crescut bălăriile de nu se vedea omul din ele. pomii s'au uscat, altora le-au rupt crengile copiii și oamenii răi, iar casa se înegrea ca omul mort și i se coșcoveau pereții. Cu vremea au pierit și grajdurile și porțile cele mari dela drum. și curtea rămăsese ca un cimitir părăsit, în fundul căruia se vedea, printre buruieni, crucea fetii, care-și dormea aci somnul ei singuratic și trist.

Au bătut grindeni și ploi lungi cu vârtejuri și tunete, au suflat vânturi reci și înfricoșate din miazănoapte și dispre îndepărtatele zăpezi ale Rusiei, și parcă toate au fost trimise să lovească vrășmășește în casele acestea fără stăpân. Acum n'a mai rămas nimic în partea din față, decât trunchiurile putrigăite ale plopilor printre care se zărește

casa dejghiocată de tencueli, cu răni mucigăite şi umede. Vijeliile au jupuit coperişul într'o parte, iar în alta a rămas să sufle ca foalele când bate vântul, ori să mugească prin resturi de tinichele şi scânduri desgărdinate din locurile lor. In pod se adună stoluri de cucuvele şi chirăie sfâşiind negura acestui pustiu de care fug noaptea şi copiii şi oamenii bătrâni.

Odată cu ruina casei s'a auzit că şi stăpânul ei, boierul Ioniţă Pristăvescu, ar fi pierit într'un accident de tren, pe când mergea să caute ce n'a găsit niciodată în călătoriile lui stranii. In sat s'au schimbat leaturile şi cei care au venit mai târziu, au primit aşa păragina înfricoşată, precum au primit şi râpele pârâului din vale şi cişmeaua părăsită dela Măgura Roşie. Dar într'o dimineaţă cu spic de zăpadă, s'a dus svon că cineva ar fi văzut lumină într'una din odăile conacului şi lumea s'a umplut de spaimă. Cucuvelele cântau parcă mai sinistru şi vânturile înfiorau cu urlet coperişul şi zidurile sparte.

La câteva zile iar s'a auzit despre vorba asta şi un flăcău, căruia i-se holbaseră ochii, spunea în gura mare că a văzut pe boierul ăl mort, trecând pe-o uliţă spre conacul părăsit.

— Venea ca o umbră, c'un braţ de flori pe lângă garduri. Era înalt şi străveziu. Am vrut să duc mâna la căciulă şi să-i spun bună seara, dar mâna mi-a înlemnit şi fălcile mi s'au încleştat. Era să-mi plesnească fierea de frică.

Nimeni nu-şi da cu socoteala ce poate să însemneze treaba asta, dar lucrurile erau aşa de vreme ce le mărturisea flăcăul, iar în odăile pustii se auzea glas de strigoi şi se făceau semne necurate.

Mai încoace s'a aflat că 'n fiecare noapte bătută de vijelii, trenul fulger, care trece pe la marginea satului, opreşte la cantonul cel mare din faţa cimitirului, că la ceasul acela cantonul se face o gară mare cu săli şi ferestre multe dar fără niciun pic de lumină şi că de undeva iese numai şeful, un om mărunt cu un vârfuleţ de barbă căruntă şi cu şapcă roşie în mână, făcând semne în faţa trenului cu un felinar roşu. Trenul opreşte pentru o clipă încleştându-şi încheeturile şi din el coboară boierul Ioniţă Pristăvescu, cu florile lui, îmbrăcat c'o pelerină neagră şi c'un baston subţire ca trestia, tot negru. In vreme ce şeful cu şapca roşie îl salută, închinându-i-se până la pământ, trenul piere ca o nălucă pe linia ferată, iar după ce boierul străbate ultimul coridor însoţit de omul cu sfârcul de barbă căruntă şi-o apucă spre sat, piere şi gara cu şeful ei cu tot şi pe acelaş loc se arată din nou cantonul, care-şi urmează somnul său liniştit.

Boierul se abate prin cimitir şi merge tocmai în fund la mormântul flăcăului găsit mort în podul grajdului, îi lasă câteva flori şi pleacă spre conac, ţinând drumul drept la cripta fetii, unde risipeşte buchetul adus din ţări străine. Pe urmă intră în casă, aprinde lumina şi uneori umblă din odaie în odaie, alteori stă numai într'un loc până-i vine ceasul plecării.

Nimeni nu ştie ce face aci.

... Unii spun că se întâlneşte cu fata cea moartă şi petrec în fiecare noapte dansând şi făcând banchete la care vin şi alţi morţi, alţii că-l aduce aci numai dorul ei sau pedeapsa ispăşirii pentru cele două morţi acoperite de negură şi taină.

După ce isprăvşte, stinge lumina şi se întoarce la cantonul cel mare. Aici iarăşi creşte gara din adâncul nopţii, se arată şeful cu vârful de barbă căruntă şi vine trenul de-l ia şi sboară cu el. La conac rămân cucuvelele să ţipe învrăjbite şi uşile deschise care scârţâie şi urlă isbite de cineştie ce puteri nevăzute.

Nimeni n'a avut curajul să se uite la casa blestemată când ardeau luminile acolo, dar lumea din sat cunoaşte bine povestea asta şi mai spune că nu se putea să rămână fără osândă boierul acela venit nu se ştie de unde, care luase o moşie pe nimic la jocul de cărţi şi închisese în mormânt două vieţi tinere, luând cu el cheia morţii lor.

Pan. M. Vizirescu

A N E S T E Z I E

Când se răcește vremea și pasărea s'aprinde,
de m'o fura la vale păișul copt și lin,
agrafele ce dealul să nu se surpe-l țin,
lângă roibii calzi de peste hău m'or prinde...

Pribeag, voi să mă pierd sub hramurile tale,
cum supărat copilul, prin văi se vrea flămând,
s'aud heruvii buciume vechi încercând,
să umbli după ei cu trâmbițele'n poale.

Se va ivi'n desișuri, spectral, un brigadier
și va'mpușca loloatele de aur,
lințoliu primenit cu-amarul fum și laur
îmi va surîde poate, popas mai lung să-mi cer:

La munte cum am vrut, dar mult mai jos de cetini,
sub fagii mei umili, la brâul de șopârle,
la pline de rugină, mai potolite gârle,
de unde bea asinul ce-a dus în stânci prieteni;

und'se deschide valea, Toamnă sfântă și mare,
ținând spre zări căușele iezerelor în mâini,
Stolnic, peste aburul din sate, de la pâini,
gusta-voi dimineți să nu-ți fie-otrăvitoare...

Re'nfiripat curtean sub frunze-abia în pragul
de munți, eu vreau să știu că'n zone de rășină,
tu, la cabana'n fulger ce noaptea mi-o domină,
din carnea neagră-a vulturului ai talia și steagul.

Simion Stolnicu

I N A M U R G D E Z I

In amurg de zi
stolul se-auzi
ridicat spre clime limpezite, —
înzădar chemai
verile, nu mai
luminau zăvoaie înverzite.

Depărtat căzu.
ca un zvon căzu
glasul printre pomii din livadă, —
numai dragostea,
albăstrie stea,
i-a cules ecoul de zăpadă.

Traian Chelariu

A D A G I O

Ce-mi pasă dacă mâine va plânge cucuvaia
Şi vânturi reci suna-vor tânguitoarea veste,
Când azi îţi sorb pe buze aprinsă-le văpaia
Licoare dulce'n febra sterilelor sieste.

Lasă-mi pe sânu-ţi fruntea şi buzele aprinse
Tremurătoare încă de sărutări, să stea
Să-şi răcorească gura văpăile încinse
Şi somnul să mă prindă veghind odihna ta.

N O E M B R I E

Afară-i frig şi nor, e vânt
Cu geamăt stins de grai în şoapte
Dar nu e nimeni pe pământ
Şi pretutindenea e noapte.

De ce tresari ?... Doar eu te strig
(Ah ! Porţile sunt încuiate...)
Aprinde focul... Noaptea-i frig
Şi umblă duhuri necurate.

Mihai Niculescu

S T R O F E D E S E A R Ă

Prăpastia din care 'ndrept umile
Privirile spre Tine, Prinţ al Slăvii,
Rodeşte floarea morţii şi-a otrăvii
De-atâta nesfârşit amar de zile.

Nu vin la Tine gândurile mele
— Comori nepreţuite de lumină —
Şi ruga mea — un zumzet de albină —
Nu-i cor ceresc auzurilor Tele ?

Ori toate mor în haos, otrăvite ?
In seara tristă, când mă prind extaze,
Trimit spre Tine dorurile — raze ;
Nu vine, oare, huma şi le 'nghite ?

Departe, unde gândul intră'n zare,
Când inima-i smerită şi curată
— O lacrimă pe spaţii picurată —
Te văd: Răsfrângi în nimb a mea cărare.

T R A N S C E N D E N T

Spre lumi de vise ne'ncăpute'n gând,
Imi port povara trupului de tină
Şi-aştept s'apari în jurul meu, lumină:
Tăcerea depe spaţii culegând.

Ce mână nevăzută de avar
Te-a prins din zbor şi Te-a 'njugat la car,
Cu boii lui cei nehrăniţi la rând.
Te-a frământat în aprigul său gând
Să-i duci comoara grea peste hotar?

Cu orice gând spre Tine mă înalţ
Si'n inimă încerc să Te cuprind,
Ca seva care 'nchide 'nmugurind
Un fruct în nucii de sub cer de smalţ.

Ţi-aud de-aici isonul scutului,
Vrăjmaşele săgeţi frângând în gol;
Lumina Ta o poartă 'n al lor stol,
Umile, pasările lutului.

Alexandru Ionescu

F U M D E T O A M N Ă

Umblă prin trunchiuri, prin crengi,
Prin frunze nedesprinse încă
Sevă groasă, de venin;
Seara: zdrenţuită casâncă.

Neguri se strâng, se desfac,
Turburând lungi somnuri de moaşte.
Abia te auzi şoptind, —
Inima nu te mai cunoaşte...

Teodor Al. Munteanu

T R E C F R E A L B Ă

Săniile iernilor trecute
Lunecă pe fruntea mea: cling, cling;
Casele de in, necunoscute,
Fără urme pleoapa mi-o ating.

Un bătrân de iască a 'nlemnit
Lângă soba ce fumează geruri;
Iernile sunt greu de povestit,
Amăgesc şi îngerii din ceruri.

Dumnezeu cu mâinile uscate
Vine noaptea şi descuie uşa.
Nici n'a fost pe-aici dar ştie toate
(Aşa crede parcă şi păpuşa).

Muma are mâinile de pâine
Şi momeşte 'n taine frăţiorii:
— Haide 'nchide ochii până mâine,
Ori mai spune basmele surorii.

Ingerii sunt mai cuminţi ca tine,
Ei au aripi şi sunt scrişi în cer,
De n'o afla cine ştie cine,
Am să-ţi aduc unul prins în ger.

Dar cu steaua asta de hârtie
Ce-au venit pe-aici atâţia crai?
Să-i lăsăm să tremure 'n târlie
Şi să creadă'n casă că e rai.

Au plecat, dar unde-or fi mergând?
Caută prin viscol vre-o minune?
Nu ştiu, mie mi s'o fi părând,
Dar văd stele arse prin cătune.

Săniile iernilor trecute
Lunecă pe fruntea mea: cling, cling.
Clopote şi spaime nevăzute
Fără svon în gândul meu se sting.

George Fonea

T R E I A M F O S T

Trei am fost şi noi tustrei cântam,
Botul lunii ne lătra la geam.
Sânge cald curgea 'n ulcele noui,
Mânile se desfăceau noroi.

Trei cântam, dar numai doi la fel
Viers ca îndoire de oţel.
Se târa lumina prin livezi,
Peste noi creşteau copacii verzi.

Teofil Lianu

MATEMATICILE IN CULTURA GENERALA

Problema rostului matematicii în cultura generală a fost aprig desbătută de veacuri și va fi mereu la ordinea zilei. Apărătorii științelor exacte au ajuns chiar să ceară ca tot învățământul să se întemeieze pe matematică, deoarece numai matematica poate desvolta dreapta judecată. In schimb, dușmanii matematicii îi neagă orice valoare educativă și caută s'o reducă la o îndeletnicire de mâna a doua, bună pentru aplicațiile mecanice. Cei mai mulți părtași ai acestei discuțiuni nu cunosc îndeajuns esența gândirii matematice. Marele public crede în general că matematica înseamnă calcule, teoreme rigide fără legătură cu realitatea, cel mult ilustrări ale logicei aristoteliene. In realitate, gândirea matematică este o concepție bine determinată a universului, concepție isvorîtă din sinteza materialului matematic de calcule, teoreme, etc.

Această concepție nu e nici mai bună, nici mai rea decât celelalte moduri de a privi lumea, fie prin prisma humanismului, sau prin aceea a biologiei, fie prin adâncirea sistemelor filosofice. Oamenii nu sunt croiți toți după acelaș tipar. Omenirea se poate compara cu o imensă orchestră. Numai armonia deplină în această orchestră, perfecta încadrare a tuturor, poate asigura progresul societății. Din acest punct de vedere, universitățile evului mediu urmăriau un ideal demn de laudă: formarea omului armonic desvoltat din punct de vedere sufletesc. Reacțiunile din secolele următoare au pus accentul mai mult pe una sau pe alta din categoriile de preocupări spirituale. După humanismul superb, dar exclusiv, al Renașterii a venit raționalismul veacurilor al XVII-lea și XVIII-lea, începând de la nemuritorul Discurs asupra metodei al lui Descartes. Acest raționalism a condus, prin influența Revoluției franceze, la specializarea din veacul al XIX-lea, care a rupt legăturile dintre diferitele ramuri ale cunoașterii umane. A urmat un desechilibru, accentuat de tendințele legiuitorilor de a forma pe toți cetățenii după acelaș tipar: sau cultură clasică, sau învățământ real concret, etc. Ruperea armoniei vieții sufletești a societății, care a născut unilateralitatea, trebuie socotită ca una dintre cauzele principale ale crizei pe care o străbate omenirea contimporană.

Veacul al XIX-lea, veac al tehnicii, s'a îmbătat de progresele materiale, folosind cu entuziasm fructele practice ale matematicii, dar lăsând în umbră esența gândirii matematice. Inclinarea excesivă spre aplicația concretă a favorizat mașinismul, adormind gândirea și împiedecând sufletul să evolueze în mod paralel cu mașina. Știința astfel înțeleasă a devenit un nou idol. Dar a fost o înțelegere greșită. Căci știința nu se reduce numai la o adunare de fapte sistematizate în vederea aplicărilor, ea cuprinde și metodele de gândire, speculațiile abstracte făcute pentru onoarea spiritului. Filosoful Förster a avut dreptate când a declarat că criza contimporană se datorește înțelegerii greșite a rostului culturii. *Umlernen* cere Förster, dacă vrem să salvăm omenirea de la distrugere.

Ruperea de echilibru s'a mai petrecut şi în alte dăţi. Ea a dus fatal la distrugerea de civilizaţii şi înlocuirea lor prin alte forme. Iată un exemplu: Pentru Grecii vechi, esenţa, frumuseţea şi rostul de a fi al matematicii îl forma raţionamentul. Primii filosofi greci au fost şi matematicieni. Ei au mers aşa de departe încât apropiau făpturile matematice de divinităţi. Pitagora avea ca deviză: numărul guvernează lumea. Platon declara că cine nu era geometru nu putea urma cursurile lui de filosofie. Roadele matematicii elene au fost strălucite. Civilizaţia latină a urmărit aplicarea lor concretă. Cărţile celebre ale lui Boeţiu se mărginiau să îngrămădească enunţările fără demonstraţii ale teoremelor din Euclid. Din punct de vedere concret, geniul latin a înfăptuit opere care ne umplu şi azi de admiraţie. Neîntrecuţii ingineri şi arhitecţi romani, ale căror poduri, apeducte, şosele, construcţii, au înfruntat mileniile, sunt cea mai minunată probă a desvoltării aplicaţiilor concrete; dar esenţa gândirii matematice elene, fineţea şi rigoarea raţionamentului, au fost date uitării... Au trebuit multe veacuri, a trebuit munca tragică şi îndârjită a învăţaţilor evului mediu, pentru a regăsi ştiinţa pierdută. O civilizaţie întreagă s'a irosit în timpul acestei trude de recâştigare a tradiţiei ştiinţifice al cărui fir fusese rupt.

Dacă omenirea vrea să evite distrugerea, trebuie să restabiliască fără întârziere echilibrul şi armonia, prin depotriva îndreptăţire a tuturor factorilor sufletului şi cunoaşterii umane. In lumina acestui imperativ, discuţia asupra întâietăţii clasicismului sau realismului pare lipsită de temei. Fiecare concepţie a universului e potrivită pentru o anume clasă de oameni, fiecare are dreptul la viaţă şi desvoltare, pentru ca din contopirea tuturor sforţărilor să rezulte sinteza dătătoare de progres. In această armonie spirituală gândirea matematică aduce partea ei de contribuţie în cultura generală. Vom încerca s'o precizăm în cele ce urmează.

Complexitatea nesfârşită a universului face cu neputinţă cunoaşterea imediată adâncită a lui. Miracolul gândirii omeneşti constă în putinţa de a deosebi diferitele categorii de fenomene, de a face abstracţie de mii şi mii de amănunte, pentru a pune în valoare numai elementele cu adevărat hotărîtoare. Categoria de fapte asupra cărora se îndreaptă atenţia omului determină ramura cunoaşterii corespunzătoare: fizica, chimia, biologia, etc. Pentru ca studiul să fie posibil, el trebuie să fie precedat de o muncă de simplificaare a impresiunilor primite din afară. Primii paşi in această operă de simplificare au răspuns unor nevoi sufleteşti: nevoia de ordonare în spaţiu şi timp. Ordonarea în spaţiu se face, într'o primă aproximare, clasificând obiectele după mărimea şi forma lor. Ordonarea în timp a condus la recunoaaşterea unor succesiuni regulate de fenomene, care se înlănţuesc după anumite legi. Firea noastră ne impune să credem, fără a încerca măcar să dovedim, că trăim într'un anumit spaţiu cu trei dimensiuni, că există o înlănţuire cauzală în univers. Şi astfel orice cunoaştere postulează conceptele de mărime, de spaţiu şi de cauzalitate. Dar aceste concepte formează noţiunile fundamentale pe care le studiază în abstract matematica: Numărul, forma geometrică şi funcţiunea matematică.

Cele dintâi forme de cugetare ştiinţifică ce s'au închegat au fost în strânsă legătură cu aceste trei noţiuni matematice. Nevoile spirituale ale cunoaşterii s'au asociat cu nevoile concrete ale vieţii, pentru a da precă-

dere cercetărilor matematice. Nevoia de măsurare s'a ivit din primele timpuri. A urmat nevoia de orientare pe pământ, pe care omul a satisfăcut-o prin clasificarea şi studiul stelelor cerului. Când omenirea a ajuns într'un stadiu de civilizaţie mai înaintată a venit nevoia de orientare în formele geometrice (amintesc aci influenţa revărsării apelor Nilului asupra începuturilor geometriei); nevoia de construcţii şi de arhitectură, piramidele egiptene, au atras înflorirea geometriei. Comerţul nu s'a putut desvolta, la Fenicieni de pildă, decât prin stabilirea unui sistem de calcul aritmetic; cu veacuri mai târziu, prin veacul al XIII-lea, tot nevoile schimbului şi comerţului au încetăţenit în Europa actualul sistem de cifre adus de Arabi din India. Când omul şi-a asigurat existenţa materială graţie primelor elemente ale ştiinţii, s'au ivit alte nevoi: nevoia de prevedere, aceea a explicării rostului vieţii. Aceasta din urmă a format materialul fundamental al ştiinţelor morale şi filosofice. Nevoia de prevedere s'a legat de postulatul cauzalităţii, intrând astfel în sfera preocupărilor matematice. Organizarea oricărei întreprinderi, budgetele, asigurările, etc. intră în această categorie de fapte.

Pentru un observator neprevenit, s'ar părea că viaţa concretă nu cere decât noţiunile elementare ale matematicii, aşa încât cercetările abstracte de azi apar ca o excrescenţă monstruoasă. In realitate, cele mai abstracte teorii matematice îşi găsesc aplicaţia. Matematica formează creerul ascuns al industriei şi tehnicei. Fără calcule înalte şi migăloase, construcţia prototipurilor ar fi lăsată la încercare şi ar cere pierderi imense de timp, de material şi de oameni. Matematica indică în ce direcţie trebuesc făcute sforţările, cu ce materiale, în ce dimensiuni şi proporţii. Matematica este precursorul descoperirilor practice, căci, deslipită de preocupări materiale şi plutind în abstract, ea poate să sboare uneori cu veacuri înainte, croind tiparele în care se va turna creaţia tehnică viitoare. Inventatorii de azi se bazează pe matematica de ieri, căci ceeace era cea mai înaltă expresie a ştiinţei acum câteva veacuri, a intrat în domeniul comun al culturii generale a omului mijlociu de azi, care foloseşte în mod automat roadele sforţărilor abstracte ale învăţaţilor din trecut. Oprirea progresului matematicii de azi este condamnarea la oprirea invenţiilor practice ale generaţiilor de mâine.

Se vede astfel ce rol fundamental joacă ştiinţele exacte în organizarea materială a societăţii. Rolul gândirii matematice este tot aşa de mare şi în cultura sufletească. Prin faptul că elementele dela baza matematicii sunt conceptele abstracte indispensabile oricărei cunoaşteri ştiinţifice, rezultă că toate ramurile ştiinţii se întemeiază pe matematică. Matematica formează substratul abstract, scheletul, pe care se sprijină orice construcţie ştiinţifică. Fără intervenţia matematicii, multe teorii rămân neconsistente, nesistematizate. Intervenţia matematicii nu înseamnează un amestec în *fondul* ştiinţii respective; matematica dă *forma* cea mai potrivită acestui fond.

Acest fapt derivă din nevoia de ordine, de sistematizare şi de simplificare, care au născut matematica. Aparatul matematic pune ordine în mulţimea faptelor experimentale, le clasifică şi sistematizează, pune în evidenţă golurile, îndrumând pe specialist să cerceteze aceste goluri, şi conducând astfel la noui descoperiri. Forma matematică, foarte concisă şi uşor de întrebuinţat, aduce o mare economie de gândire şi exprimare

specialistului. Sub o formulă scurtă se pot ascunde multe fapte disparate, greu de reţinut individual, dar care se încadrează în teorii uşor de întrebuinţat.

S'a spus că o ştiinţă e cu atât mai înaintată, cu cât matematica a pătruns mai adânc în ea. De fapt, urmărind evoluţia istorică a diferitelor discipline ştiinţifice, observăm peste tot invaziunea matematicii. Astronomia, pornind de la o fază religioasă, trecând prin principii metafizice în timpul elenilor, devine fizică cu Galileu, mecanică cu Newton, iar azi tinde spre geometrizare. Mecanica, metafizică la Aristotel, fizică la Galileu, îmbracă haina cea mai abstractă matematică prin mecanica analitică a lui Lagrange. Fizica a dat naştere în veacul al XIX-lea fizicii matematice cu Fresnel, Fourier, Gauss, Maxwell, H. Poincaré. In chimie P. Duhem introduce noţiunea matematică de potenţial termodinamic. In biologie s'au început măsurători matematice sistematice, fenomene complexe ca lupta pentru existenţă îşi găsesc expunerea teoretică în ecuaţii diferenţiale ale d-lui Volterra. Cu cât ne urcăm pe scara complexităţii fenomenelor, cu atât pătrunderea matematicii se face mai greu, căci nu se pot deosebi cu siguranţă elementele fundamentale de cele incidentale. Totuşi, matematica începe să aibă aplicaţii şi în ştiinţele morale. Crearea, de către Condorcet, Laplace, a metodei statistice matematice a pus la dispoziţia sociologiei unul dintre cele mai puternice mijloace de cercetare. In psihologie metoda experimentală cere intervenţia matematicii, iar unii învăţaţi încearcă să strângă în formule matematice diferite fenomene sufleteşti. Un matematician polonez lucrează actualmente la o teorie matematică a senzaţiilor de coloare.

Gândirea matematică a format baza multor sisteme filozofice. Raţionalismul lui Descartes este de origină matematică. Leibniz visa crearea unui limbagiu universal strict matematic. Şcoala de logistică modernă cu Russel, Lukasiewicz, etc. vrea să exprime toate judecăţile logice prin simboale matematice. Matematica d-lui Hilbert este o manifestare a aceleiaşi tendinţe de matematicizare a gândirii omeneşti.

Ceeace e mai neaşteptat este faptul că gândirea matematică intră până şi în creaţiile artistice. Compoziţiile tablourilor lui Dürer sunt făcute pe principii geometrice. Leonardo da Vinci a creat perspectiva geometrică, pentru a da relief nemuritoarelor sale pânze. Rameau, marele compozitor francez, pretinde că armonia muzicală este o ştiinţă matematică. Cultura matematică întinsă a atras construcţia arhitecturală a operei literare a lui Marcel Prévost, H. Lavedan, Paul Valéry etc. Trebuie adăugat că şi invers, creaţia matematică cere o mare doză de simţ artistic. Weierstrass, Poincaré, Volterra, (pentru a nu cita decât matematicieni dintre cei mai celebri) pretind că cine nu are darul poeziei nu poate face descoperiri matematice neperitoare.

Dacă rolul gândirii matematice în sistematizarea cunoaşterii este atât de mare, trebuie să însemnăm şi valoarea metodei de gândire matematică în desvoltarea armonioasă a caracterului. Pedagogia defineşte ca scop al învăţământului educaţia prin instrucţie. Matematica fiind substratul abstract al ştiinţii, are deci o înrîurire hotărîtoare în formarea caracterelor.

Studiul matematicii cere sacrificii zilnice, sforţări continue pentru închegarea materialului. Nu se poate înţelege o lecţie de matematică

fără teoremele din lecțiile precedente. De aci urmează o disciplină de muncă continuă, ordonare în toate acțiunile, care merge uneori până la manie.

Matematica cere o precizie neobicinuită: o virgulă sau un punct pot schimba tot înțelesul unei formule. De aci deprinderea de a judeca meticulos, până în amănunte și cu precizie orice acțiune și — pe cât cu putință — eventualele ei urmări. Controlul de sine e o consecință a acestei deprinderi.

Matematica învață să deosebim esențialul de amănunte, să cântărim contribuția exactă a fiecărui element. Ea conduce la un spirit de dreptate, la atribuirea exactă a cauzelor și efectelor, cu alte cuvinte la obiectivitatea în judecată. Matematicienii, ca și teologii, contemplă lumea *sub specie aeternitatis*. Ei își dau seama de zădărnicia și nefolosul mistificărilor sau ale succeselor ieftine. Singurul lucru tare ca stânca e adevărul: ținta matematicianului în orice face este să ajungă la adevăr, desbrăcându-se de elementele subiective. Contactul continuu cu infinitul conduce la convingerea că omul nu e decât un inel infim în lanțul nesfârșit al omenirii din toate timpurile și din toate locurile, omenire care ar trebui să fie solidară. Un sentiment de modestie ne cuprinde când comparăm știința noastră cu imensa noastră neștiință. Știința de azi este o etapă trecătoare de aproximare pe care o facem în tendința noastră de vecinică perfecționare. De altfel, metoda aproximărilor succesive este tot o creație matematică (pe care o datorim d-lui E. Picard).

Consecința îmbinării acestor însușiri este întărirea spiritului de organizare. Nu e o întâmplare că nenumărate opere sociale au fost înfăptuite de matematicieni. La noi avem exemplul operei lui Spiru Haret, sau munca constructivă, la Academie, a lui Gh. Țițeica. In timpul Revoluției franceze, organizarea victoriei a fost datorită matematicianului Lazare Carnot, organizarea aprovizionării armatelor cu munițiuni a făcut-o ilustrul geometru Monge, creatorul și animatorul Școalei Politechnice din Paris, iar aprovisionarea cu îmbrăcăminte a asigurat-o algebristul Vandermonde. Școala Politechnică din Paris a avut ca scop formarea unui corp de ofițeri de elită, deprinși cu metoda matematică. Elevii Politechnicei au format cadrele minunatei epopei a lui Napoleon. De altfel, Impăratul numea Școala Politechnică «găina care-i da ouăle de aur». In timpul războiului mondial analistul Paul Painlevé a condus cu succes destinele ministerului de războiu al Franței.

Cultură adevărată însemnează măsură, echilibru, armonie. Orice desechilibru, fie abuzul puterii materiale, sau al aplicațiilor concrete, fie exclusivitatea speculațiilor pur abstracte fără nici o legătură cu realitatea, atrage dezastre pe care munca de veacuri a omenirii nu le va putea repara. Specializarea veacurilor al XIX-lea și XX-lea a permis desvoltarea nemăsurată a technicii spre paguba celorlalte părți ale sufletului omenesc: etica socială, organizarea socială, etc. Imperativul zilei de azi, dacă vrem să evităm cataclismul, este revenirea la desvoltarea armonică a omului fizic și moral, printr'o sinteză. Situația privilegiată pe care o are matematica în organizarea științei și sufletului impune gândirea matematică printre pietrele de temelie ale sintezei mântuitoare a culturii noastre.

Petre Sergescu

CÂNTEC PIERDUT

Nori de jăratec, nori de zăpadă,
plecați-vă 'n mine ca 'ntr'o oglindă,
tunetul vostru să mă cuprindă,
fermecatele focuri pe frunte să-mi cadă.

Plecați-vă inima voastră pustie,
nori de zăpadă, nori de jăratec,
mă frângă fulgerul vostru sălbatec,
păgânul descântec de-acum să mă știe.

In hohot corbii mă râd la fereastră
și-abia mai plânge un plop singuratec.
Nori de zăpadă, nori de jăratec,
s'a stins în mine candela voastră.

Privirile mele se 'nchid să vă vadă
și cântecul vostru în mine se curmă...
Aceleași vânturi ne-alungă din urmă,
nori de jăratec, nori de zăpadă !

Ion Țolescu-Văleni

MĂ LĂUDAM

Mă lăudam că's iute : pui de mreană,
Că sângele mi-e sprinten — un schior,
Dar toamnele în schitul tâmplelor,
Imi cântă ca monahii la pomană.

Cu orice an îmi putrezește-o treaptă,
Cu orice zi o piatră se dărîmă ;
Pe biata-mi frunte — pârghie răscoaptă,
Gândul se târăște ca o râmă.

I. D. Pietrari

TESTAMENT

O, voiu veni din nou ca și acum
Căci, plictisit de viermi și veșnicie,
Voiu lâncezi la vechea reverie
A toamnelor, de-aici, cu ploi și scrum.

Atunci, sorbind văsduhul prins în stele
Ce lin se unduieşte 'n ciobul humii,
Voiu răscoli fiorurile grele
Lăsate, de demult, la hora lumii.

Căci toate îmi părură ca o stampă
Pe care-atâtea nopţi m'am aplecat,
La raza palâ-a flăcării din lampă,
Să prind fiorul lor nedescifrat.

Iar de va fi s'ascult întâia oară
Licoarea tăinuitelor vieţi
Şi'n carne cerul lin cum se strecoară
Ca soarele, prin ceaţă, 'n dimineţi,

Tu moarte nesfârşită mă sărută
Pe ochi ca o amantă 'nfiorată,
Căci slova asta, palidă şi mută,
Va fi o stea, în veci, netulburată.

George Vaida

R U G Ă C I U N E

Invaţă-mă să ştiu muri, Stăpâne...
De subt ruina lumii putrezite
Mă 'nalţă spre lumini nebănuite
Să pot vesti chemările de mâne.

Cuvântător de fulger mă trimite,
Cu veşnicia vorba să se 'ngâne;
Dă-mi măreţia vremilor bătrâne
Şi frăgezimea zorilor ivite.

Să-mi fie gândul din cuminecare
Şi să-mi creiezi din adevăr simţirea
Iar sufletul din stea strălucitoare

Fă-mi inima înnalt şi culme visul;
Măsură gândului nemărginirea,
Să mă sfârşesc ştiind c'am fost trimisul.

Grigore Bugarin

C Â N T E C U L M E U

Cântecul meu : cât mi-au dat stelele
In răsfrângeri de toamnă şi singurătate,
Legând de tine inelele
Acestei inimi svăpăiate.

Din lan, pădure și otava coaptă
Imbrățișarea ca un abur de pâine urcă.
Suvenirul încăput în șoaptă,
Mirat e că drumurile se bifurcă.

Vioara a dormit cu noi
Pe stogul dorului cosit,
Cu toți luceferii goi
Și luna la Zenit.

Alți plopi freamătul de primăvară
Ca pe-o apă o să ți-l aducă.
Inima aici de mai coboară
Anotimpul nici o floare nu usucă...

Octav Sargețiu

T O A M N A N O U Ă

A căzut întâia frunză iar,
Delăturea vuind,
Zdrențuită 'n margini ca un gând,
Ofilită ca un vis stelar.

Păturită 'n aripă de vânt
Ne aduce 'n foșnet pe uluci
Și un dor de goană după nuci,
Și un dor de rădăcini crescând.

I. Calboreanu

E L E G I E

Uite, inima. Ochii mi's tulburi ca apele
Logodite subt ceruri înalte, printre amurguri ;
Tristețile vin ca să cumpere lacrimi din burguri
Și-mi pătează, cu rugina uitării, toate prosoapele.

Hei, toamna, toamna aceea dedemult, târzie,
Cu funigei de argint, cu livezi și cu stele
Scuturate peste destin ca niște mărgele...
Iți mai aduci aminte, slovă pierdută : Marie ?

Sergiu Grosu

U L T I M A R U G Ă C I U N E

Am început din nou să mă rog ;
Altarul taina lui albă mi-a încredințat.
In liniștea de mormînt care m'a sărutat
N'am mai găsit pe nimeni ca să mă joc...

Mi-am căutat întâia dragoste pe un drum
Prăfuit şi trist, cu troiţe şi salbe.
In mâinile ei care erau mereu albe
Am lăsat dorul înfăşurat în lacrămi de fum...

Aş vrea inima să mi-o deschid şi nu ştiu cum;
Intodeauna m'a sbuciumat.
In zadar fata blondă m'a sărutat,
In zadar îmi culeg amintirile acum...

Fată tristă, pe unde călătoreşti ca să-ţi scriu
Ultima oară înainte de drumul cel lung?
Slovele de-acum încolo nu te mai ajung
Pot să jur la marginea galbenă de sicriu.

Aş vrea, ultima oară, acum să mă joc
Şi să mă înţelegi când îţi trimit zâmbetul clar...
Doamne, aceeaşi rugă tristă Ţi-o întind iar;
Azi nu mai am pentru cine să mă rog...

C. Pârlea

P O E M A I U B I R I I

Cu orice pas Te simt alăturea de mine,
In orice gând răzor de flori Tu înfloreşti;
Privirea Ta blajină mă'nlănţuie 'n senine
După-amiezi, prin lanuri de linişti, când zâmbeşti.

Tresar la orice foşnet de amintire 'n soare,
Te văd în înflorite ramuri de cais,
Te simt tot mai aproape 'n orice sărbătoare
Şi Te 'ndrăgesc mai mult în orice amurg de vis.

In zori Te readun din orice colţ de zare
Lumină înflorită şi Te revărs în mine.
Eşti veşnică icoană nădejdilor hoinare —
Izvor de bucurii celor ce vin la Tine!

Emanoil Cobzalău

TEOHARI ANTONESCU: INSEMNARI

Trei «nuvele» de Odobescu, pierdute.

1895, Ianuarie 16, Iaşi.

Imi aduc aminte că, înainte de plecare, ducându-mă la Odobescu, acesta m'a ţinut foarte mult şi între alte lucruri, vorbindu-mi despre activitatea lui literară, mi-a făcut un resumat despre vreo trei nuvele care nu s'au publicat. Una dintrânsele cuprindea o scenă din timpul lui Vintilă-Vodă. Subiectul nuvelei, dacă mi-l mai reamintesc, s'ar reduce la ridicarea pe tron a lui Vintilă-Vodă din impulsul unui boer bătrân, care intrighează mai târziu asupra prinţului, cu alţi boeri, şi-l omoară pe Vintilă lângă pădurea dimprejurul Craiovei. A doua nuvelă se raporta la o scenă din timpul lui Vasile-Vodă. Eroul este Gherghiţă, cel ridicat în scaun de către Matei Basarab. Tablourile mi se întunică aici, decât unul tot mi-l reamintesc: e vorba că locuitorii Ceangăi se răscoală în contra domniei lui Vasile Vodă şi chiamă în fruntea lor pe Gherghiţă. Domnul Moldovei soseşte pe neaşteptate la o localitate în munţi, prinde pe Unguri beţi şi trântiţi în neregulă prin casele oamenilor, după ce necinstiseră femeile şi fetele locuitorilor. Era o imagine frumoasă: Zăpada albă înroşită de sângele Ceagăilor în mijlocul viforului iernii. O a treia nuvelă privea o scenă din epoca romană, petrecută la noi în Dobrogea, asupra unor persoane care se raporta, după câte înţeleg, la inscripţia cominatorie din Museul nostru cu palmele puse pe partea de sus a inscripţiei. Mai mult nu ştiu ce mi s'a spus. Pentru ce Odobescu nu le-a scris aceste descrise nuvele, îmi povestea dânsul, că una, cea referindu-se la Gherghiţă, o isprăvise cu totul şi frasele chiar fuseseră pe deplin orânduite, dar că trecând dintr'un loc în altul, din Bucureşti la Paris, lucrarea sa a dispărut cu totul. Şi de atunci s'a scârbit aşa de tare, că n'a mai vrut să scrie nici un cuvânt mai departe.

O şedinţă a «Junimei» la Iaşi, la N. Volenti, A. Philippide. Anton Naum

1895, Ianuarie 21.

E vorba să reproduc bine ceiace am văzut astă seară, şi eu în general sunt foarte pros reproductor. Decât, m'oi încerca să reproduc ceva. S'a reînfiinţat vechea «Junime». Şi iată cum: Maiorescu, înainte de-a pleca la Iaşi, îmi spusese că este vorba să se refacă o nouă ediţie a «Junimei». «Voi scrie lui Volenti, un fost junimist, care compunea pe vremuri poesii şi le făcea... ia! în fine; vei fi D-ta, D-l Negulescu şi alţii». A scris lui Volenti cam următoarele: M'am gândit dacă n'ar fi

bine să se reînceapă vechea noastră «Junime», să reconstruiți societatea avută de noi, cu elemente tinere, care au acelaș simț de frumos, acelaș cuget curat și iubire pentru adevăr și despreț pentru fraseologie (vezi: Ureche, Nădejde, Hasdeu, etc.). Cu vechile elemente care sunt pe-acolo și cu celelalte noi, Negulescu și T. Antonescu, ați putea reîncepe pe aceiași scară fosta Societate; la ele puteți adăogi pe Naum, Missir, Miron Pompiliu. Dar cu Leonardescu? Cu Râșcanu, ce mai zici?» Mai înainte însă de-a intra în materie, la începutul scrisorii îi vorbește Maiorescu despre schimbările întâmplate la «Convorbiri». Scrisoarea a citit-o Missir, care ședea lângă mine, și erau la număr următorii: (îi semnez după cum au venit): Eu, Negulescu, Naum, apoi unul foarte gras al cărui nume nu-l cunosc, Missir, apoi șeful caracudelor Miron Pompiliu, cel mai spiritual, cred, între toți, Cantacuzin, Burlă, Paul și fratele lui Volenti. Aceștia sunt toți mari și lați.

Missir a început povestirea sa cu cumpărătoarea «talangei» societății «Junimea». Lăsase Maiorescu pe Melic să caute o talangă pentru societate. Melic, cum era el foarte modest și sfios, intră la jidan: mă rog d-ta să-mi dai o talangă. De care vrei? îl întrebă jidanul, de oi sau de boi? Apoi, (și se freca pe la bărbie), să-mi da una de boi. Și asta a fost talanga societății și o păstrez eu acum».

Mi s'a spus mult de rolul lui Creangă. «Când avea câteceva de spus, din mijloc de unde era, ca țăranul, fericit să spue ceva nou ce nu-l știu ceilalți (Missir vorbește), numai ce se repezea odată între noi, își spunea povestea și apoi, liniștit, pleca la loc. Când vroia să vorbească Creangă, să-și spuie el povestea sau păcălitura, apoi, fie orice ar fi fost, toți săreau, întrerupeau pe cel ce vorbea sau citea și ascultau ceiace spune dânsul. Lambrior de asemeni le spunea late și numai ce-și punea mâna la gură și, după ce-și vorbea «istoria», se întorcea la ceilalți: ce? ori am spus-o prea lată? Numai când venea Alecsandri steteam cuminți. Alecsandri ori citia ce avea de citit ori vorbea ce avea de vorbit, de regulă vorbea numai dânsul, și apoi după un ceas pleca. Această excepție numai cu Alecsandri se făcea.

Despre Carp am auzit o anecdotă nostimă care-l zugrăvește deplin: de regulă el căuta tot discuții generale în orice lucru; uneori aducea în vorbă câte o idee și se discuta pe tema dată. Intr'o zi, nu știu asupra cărui cuvânt, Carp susținea o părere, noi ceștialalți altă părere. La urmă, unul din noi: stai, omule, să căutăm în Littré, că ne învață ce să credem asupra lucrului. Caută și se află că adevărata opinie era de partea celor contrari lui Carp. Carp de colo: C'est Littré qui a tort». Va să zică în mintea omului acestuia nici că intra ideia că el n'are dreptate.

S'a citit niște poesii de Volenti. Intr'una, caută să arate că omului dacă nu-i este dat nimic să realizeze din ceia ce dorește «căci gândul ne duce prea departe», sau cam așa ceva, atunci trebue să credem că partea omului este desilusia. «Totul e amăgire, vedenii îmbrăcate în haine aurite care-ți joacă înainte și-ți cântă, și de întinzi mâna dispar». Fără îndoială, erau multe comparații greșite, multe expresiuni false; poesia, în total luată, n'avea nici o calitate, nici originlitate. Negulescu. singurul dintre toți care a îndrăsnit să spue părerea sa, fiindcă era o tăcere mormântală împrejur după ce s'a citit piesa; a zis de poesie

că este «tocmai ca o simfonie de Beethoven, care după munca și oboseala din oraș și după toate năcazurile și amarurile vieții, nu găsește de cât să se retragă la țară, la odihnă». Hm! N'am zis nimic, fiindcă m'am gândit că sunt în casa amfitrionului. Tocmai începuse Missir să facă o adevărată critică: «mi se pare prima parte a poesiei foarte mult desvoltată și că sunt niște repetiții...», dar a încetat; poate argumentul cu amfitrionul era prea tare și prea convingător. Tocmai se raporta de către unul că Maiorescu, când întâlnea o frasă sau o strofă în vreo poesie care nu era bună, obișnuia să zică: «ideea este foarte bună, dar nu este prin forma ei, utilisabilă aici; ține-o, are să fie bună aiurea, în altă poesie».

A doua poesie a lui Volenti vorbea despre o femee «culcată abil pe un pat, între dantele, care avea mâna pe sin și un buchet de iasomie veghează într'un ghiveciu, și la picioarele ei, în genunchi, stătea un tânăr și o privea fix cu ochii, căci o iubia pe dânsa, obosită și cu gândul la bal». Ș'apoi printr'o minune minunată, numai iată că pe ambii îi apucă dragostea și se strâng în brațe și se iubesc și uită că împrejurul lor «cad stelele albastre, se duc luceferii...» până ce se sfârșește poesia. Negulescu iarăș și-a dat opinia: «că impresia lui este așa, că trebue făcut așa...».

Mă gândeam să spun că, între prima parte, o femee obosită care se gândește numai la bal și e obosită de danț, și a doua, când se rup de dragoste amândoi, nu este tocmai un «concursus», dar iar mi-a apărut înainte figura amfitrionului, și am făcut așa că toată seara n'am scos nici un cuvânt. In rezumat, impresia mea este că vechii junimiști, în amintirea zilelor frumoase petrecute împreună, iar cei noi, în speranța unui cer mai senin și unui ideal de realisat, toți vor face posibilul să ne redea veselia de odinioară și că, deși Naum spunea: «vechea Junime nu mai reînviază; erau alte timpuri; erau alți oameni; lipsește Maiorescu», totuși spirite mari vor reeși și cine știe dacă petrecerea noastră de astă seară nu este mai întâi preludiul plăcut al unor petreceri și mai frumoase în viitor, și ceia ce e mai însemnat, poate dintre noi, poate dintre cei ce au să vină, se vor naște spirite așa de mari, așa de înalte, încât lumea aceasta colosală să privească, sute și sute de ani, la petrecerile noastre, ca la petrecerile unei generații uriașe, la care exista vlaga și sufletul aprins pentru frumusețea divină, pentru adevărul cel nobil.

Cei ce m'or citi, dacă văd oarecare frase late, să mă ierte, fiindcă, am convingerea, de-aici înainte începe o viață vie. S'a hotărît să se ție banchetele la Iași și să se aducă toți foștii membri ai Junimei să ia parte. Amin!

Iată câteva note pentru determinarea caracterului lui Philippide. El n'are pe pământul acesta decât o singură rudă, pe soră-sa. N'o văzuse și nici dânsa pe el, de ani; venind soră-sa la el și întrebându-l după adresa lui, ajunge acasă și sună. «Cine e?». «Eu». «Cine ești tu?». «Soră-ta». A deschis ușa numai decât să vâre capul, a văzut-o și: «mă rog, îi trece mata pe la prânz; acum am treabă. Vină pe la 12». Și aceasta a fost singura concesie care a făcut-o el muritorilor sosiți pe când lucrează. Probabil este avar sau neîncrezător?! Iată altă anecdotă

pe seama lui: cartea care a făcut-o el asupra *Istoriei limbii române*, după Evolceanu, o carte capitală, o vinde în chipul următor: se duce la Maximovici. un librar de-aici din Iași, cu câte un exemplar numai: «na, vinde-o, pune-o la fereastră». Apoi, peste două sau trei zile, trece pe la librar: «ai vândut-o ?» De s'a vândut, îi cere 10 fr. pe carte și-i dă alt exemplar... Dar ceiace îi luminează caracterul omului acestuia și-i dă o strălucire curată, poate și cumva poetică, este faptul raportat de Missir. Philippide era la Halle, trimes să studieze, și Maiorescu având o sumă de 800 lei disponibilă în buget, o trimete lui Philippide, cu gândul că poate să-i folosească. Acesta îi răspunde: «D-le Maiorescu, cu leafa care am îmi pot îndeplini toate dorințele și nu văd ce-aș mai face și cu suma care mi-ați trimes-o; banii aceștia ar putea servi unuia mai sărac». Și a trimes banii îndărăt. Maiorescu: «iacă un apostol, un om pătruns de cartea lui, și nobil». Cred încă că sunt nu tocmai de ajuns expresiile acestea pentru fapta lui Philippide.

Naum mi-a lăsat o impresie frumoasă aseară. Pe când noi steteam la masă și vorbeam, el singur, ca un poet, și cu minunata lui albime a părului, care, tocmai prin contrastul cu redingotă neagră pune în relief și mai mult trăsurile feței, se plimba în lungul și 'n largul odăei și se gândea. Din când în când se așeza pe câte un scaun departe, sau privea la ceasornicul din perete cu misteriosul «cucu». Părul alb, redingota neagră și încheiată strâns, un trup înalt și mers cam cocoșat sunt note foarte caracteristice.

Teohari Antonescu

W. v. GOETHE: FAUST

Traducere de **Laura M. Dragomirescu**

(Urmare din N-rele 7—12/1940).

BUCĂTĂRIA VRĂJITOARELOR

Pe o vatră joasă, e pus la foc un cazan mare. In aburul care se ridică din el, se arată fel și fel de vedenii. O maimuță stă lângă cazan, îl spumuește, și se uită să nu dea în foc. Maimuțoiul cu puii stau pe de lături și se încălzesc. Pe pereți și tavan sunt agățate tot felul de unelte ciudate, vrăjitorești.

Faust, Mefisto.

Faust

Ce silă mi-e de vrăjile prostești!
Vrei tu, puterile să-mi înnoești
Din ăst noian de nebunie?
O babă să-mi dea sfaturi mie?
Ori crezi tu că fierturile-i spurcate
Imi iau treizeci de ani din spate?
Alt leac de nu găsești, vai mie;
Nădejdea-atunci m'a părăsit...
Natura, ori vreun spirit bun, nu știe
Un balsam mai înnemerit?

Mefisto

Imi place când ești înțelept;
Și'n mod firesc întinerești, e drept.
Dar asta 'n altă carte-o cată
Căci e chestiune delicată.

Faust

S'aud!

Mefisto

Ei bine, nu îți trebui bani,
Nici leacuri, nici vrăjitorie:
Afar' la câmp te du; muncește'n lan,
Ia sapa, tae brazde'n glie,

Iar tu şi simţurile tale
Cu totul să le îngrădeşti —
Cu burueni să te hrăneşti,
Du trai de vită; singurel îţi cară
Gunoiu pe-ogorul care-ţi dă mâncare...
E-un mijloc sigur; n'ai ce pierde,
Rămâi, şi la optzeci de ani, tot verde !

Faust

Nu pot; nu am îndemânarea;
Nu ştiu, cu sapa 'n mână ce să fac...
Cu viaţa strâmtă nu mă'mpac —

Mefisto

Rămâne-atunci tot vrăjitoarea !

Faust

Hai, fie ! Dar dece o babă ?
Nu poţi s'o fierbi tu băutura ?

Mefisto

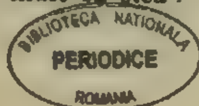
Ce timp pierdut şi tevatură !
Fac mii de poduri mai degrabă.
Nu e ştiinţa-atât de mare
Cât — mai ales — e vorba de răbdare.
Ia timp fiertura; aţintit stă gândul;
Tăria-i vine greu; trec ani dea-rândul.
Să stai s'asculţi ce spun, ţi-ar place;
Spun numai lucruri minunate..
Tot dela drac sunt învăţate,
Dar dracul nu le poate face
(Privind spre maimuţe)
Te uiţi ce grup încântător?
Ea, fată 'n casă, el, fecior.
(Către animale)
Dar ce ! Stăpân'-ta e plecată?

Animalele

E invitată;
Acum a pornit
Pe coş a ieşit !

Mefisto

Obişnueşte mult să stea ?

Animalele

Pân' ne 'ncălzim, aci-i şi ea!...

Mefisto
(către Faust)

Aşa-i, ce animale delicate? [1]

Faust

Desgustătoare cum n'am mai văzut!

Mefisto

Ba stau cu ei de vorbă-aşa plăcut,
Că nu mă satur niciodată.
(Către lighioane)
Ia spuneţi-mi, jivini ciudate,
Ce învârtiţi voi în fiertură?

Lighioanele

Ia, zeamă-lungă pentru-adunătură...

Mefisto

Şi musafirii vin îndată?

Maimuţoiul
(se apropie şi se dă pe lângă Mefisto)

Zarul să cadă,
Ochii să vadă!
Iese norocul
Ori nenorocul?
Darul de-ar eşi,
Totu-aş birui.

Mefisto

Maimuţa ce s'ar bucura
La loterie dac'ar câştiga!
(Intre timp, puii de maimuţă se joacă cu un glob mare şi-l dau de-a-dura).

[1] După anume concepţii, şi după incoherenţa ce urmează, animalele par să simbolizeze anume curente literare ale timpului.

Maimuțoiul

Ăsta-i Pământul!
Sus, jos, ca vântul,
Rotește 'ntr'una;
Ca sticla sună.
Ca ea se ciocnește.
Gol și fălos,
Pe-afar' lucește,
Luciul te-orbește..
Eu sunt vânjos,
Tu, fiul meu,
Nu îl atinge.
Căci te-ar sdrobi:
E lut; se frânge,
Țăndări va fi!

Mefisto

Dar sita la ce-o folosești?

Maimuțoiul
(dând-o jos din cuiu)

Hoț dac'ai fi,
Pe loc te-ar simți!
(Aleargă spre maimuță și-i dă să privească prin ea).
(Apropiindu-se de foc)
Prin sită-l vezi,
Și hoț dacă-l crezi,
Să mi-l dovedești!

Mefisto
(apropiindu-se de foc)

Dar în oală ce-i?

Maimuțoiul

Mare guguman!
Nu deosebești
Oala de cazàn!

Mefisto

Dar obraznic ești!

Maimuţoiul

Mătura ţi-oiu dà,
Stai în scaun cu ea!
(Il sileşte pe Mefisto să se aşeze jos)

Faust

(care între timp a stat în faţa unei oglinzi, s'a apropiat o clipă de ea, apoi s'a dat mai îndărăt)

Ce e cereasca 'ntruchipare
Ce'n astă-oglindă mi s'arată?
Iubire, dă-mi aripele-ţi uşoare
In preajma-i să mă poarte 'ndată!
De mişc din loc şi îndrăznesc
Să vin în apropierea ei,
Ca printr'o ceaţă-abia de-o mai zăresc,
Minune, tu, între femei!
E frumuseţea asta vie?
In armonia-acestui trup culcat
Mi-e dat să văd tot cerul reflectat?
Jos, pe pământ să fie-aşa minuni?

Mefisto

Când şase zile-un Dumnezeu s'a tot muncit
Şi şi-a zis singur «bravo» la sfârşit,
O fi, se vede, ceva bun. —
Deocamdată, satură-ţi privirea
Si-ţi fac eu rost de-aşa comoară;
Cine-o va lua de soţioară
Va şti ce 'nseamnă fericirea.

(Faust stă tot pironit în faţa oglinzii. Mefisto, afundându-se în scaun şi jucându-se cu coada măturii).

Pe tronu-acesta ca un rege-aş sta :
Am sceptrul ici: coroană de-aş avea!

Animalele

(care până atunci au făcut tot felul de mişcări ciudate, îi duc cu strigăte, lui Mefisto, o coroană)

Hai să ne'nvoim,
Cu trudă şi sânge
Coroana s'o lipim!
(umblă neîndemânatic cu ea, o sparg în două bucăţi cu care se rotesc în cercuri)
Faptul s'a 'ncheiat!
Ce-om vedea, vom spune,
In vers va să sune!

Faust
(tot întors spre oglindă)

Dar nu mai tac? M'au aiurit!

Mefisto
(vorbind despre lighioane)

Pe mine par'că nu m'au ameţit?

Animalele

De vom isbuti,
De s'o nimeri,
Ispiraţi vom fi!

Faust
(în acelaş timp)

M'apucă-un nod în piept; ce chin!
De ne-am vedea de-aci eşiţi!

Mefisto
(ca mai sus, arătând spre amândoi)

Dar recunoaşte cel puţin
Că sunt poeţi desăvârşiţi [1]

(Cazanul la care maimuţa nu mai ia seama, începe să dea în foc. Iese o vâlvătae care se ridică pe coş. Vrăjitoarea răsbate prin flăcări şi se lasă jos văicărindu-se grozav).

Vrăjitoarea

Au, au, au, au!
Jivini spurcate, grijă n'au!
Cazanul n'aţi păzit! M'aţi opărit!
Ce blestemaţi!
(Zărind pe Faust şi pe Mefisto)
Voi ce cătaţi?
Cin' sunteţi voi?
Ce vreţi la noi?
Cum de-aţi intrat,
Ardă-vă focul
Şi nenorocul!
(Cu linguroiul de spumă, se duce la cazan şi aruncă flăcări înspre Faust, Mefisto şi lighioane. Animalele scâncesc).

[1] Una din nenumăratele aluzii ironice la adresa poeţilor contimporani.

Mefisto

(Intoarce coada măturii ce-o ținea în mână și, cu ea, lovește în ulcele și în pahare)

Na, poat' să sară
Căni și urcioare!
Pe jos ți-e ciorba;
Gata cu vorba!
Te-ai săturat
Cred de lătrat!

(In timp ce vrăjitoarea se trage îngrozită înnapoi)

Nu mă cunoști, hârcă bătrână?
Ori uiți că eu te-am pricopsit?
Acum te fac să muști țărână
Cu spiridușii ce ți-i-ai tocmit!
De mântia roșie nu-ți mai este teamă?
Și pana de cocoș n'o iei în seamă?
Schimbat-am portul, să te mint?
Ori poate vrei să mă prezint?

Vrăjitoarea

Mă ierți că te-am primit în așà hal!
Dar nu te văd purtând picior de cal —
Și, cei doi corbi, s'au prăpădit?

Mefisto

Imi scapi ușor de astă dată;
E drept, e vreme 'ndelungată
De când nu ne-am mai întâlnit.
Civilizația-a tot înaintat
Și, și pe drac l-a mai schimbat...
Azi, dracu nu e vechia sperietoare.
Mai vezi tu coarne, coadă, ghiare?
Picior de cal tot port; n'am ce să fac:
Dar ca să-l țiu ascuns, — în lume
Cà tinerii la modă mă îmbrac,
Peste copită trag jambiere-anume.

Vrăjitoarea

(sărind în loc)

Ah, nu mai pot de bucurie
Că-l văd pe mândrul Sàtan iar aci!

Mefisto

Taci, numele-ăsta nu-l mai pomeni!

Vrăjitoarea

Ce rău îți poate face ție?

Mefisto

In Cartea Lumii-i scris de-o veșnicie
Dar oamenii n'au propășit c'un pas,
S'au lepădat de rău, dar tot răi au rămas...
Ci zi-mi mai bine «domnule Baron»;
Sunt strașnic cavaler: nu te poți plânge.
Nici îndoi, de nobilul meu sânge;
Unde mai pui că-am și blazon!
(cu un gest deșuchiat)

Vrăjitoarea
(râde cu poftă)

Ha, ha, că mare haz mai ai!
De când te știu mi-ai fost tot crai!

Mefisto
(către Faust)

Hai, râzi și tu, măi frățioare!
Așà glumești cu-o vrăjitoare!

Vrăjitoarea

Și-acum, pè Domnì cu ce îi pot servi?

Mefisto

Cu un pahar din leacul care-l știi;
Dar vreunul vechi, vezi și ne-i dà,
Căci anii îi sporesc puterea.

Vrăjitoarea

Pe cinste, sticlă! Să vă fac plăcerea!
Mai trag și eu, din când în când, din ea!
Și-a mai schimbat și din miros;
Vă'ntind paharul bucuros.
(în șoaptă)
Dar Dumnealui, de-o bea nepregătit,
Un ceas de-o duce-o, și s'a mântuit...

Mefisto

E dintre-ai noștri; o să-i facă bine;
Ii dau ce e mai bun din cuhnia ta;

Hai, trage-ţi cercul[1], spui ce se cuvine
Şi-o ceaşcă plină dă-i să bea!

Vrăjitoarea

(Cu mişcări stranii, trage un cerc şi vâră înnăuntrul lui tot felul de minunăţii. Intre timp paharele încep să sângăne şi casanul să cânte. La urmă, aduce o carte foarte groasă, introduce maimuţele în cerc şi se serveşte de ele ca de un pupitru. Tot ele ţin faclele. Ii face semn lui Faust să se apropie).

Faust
(către Mefisto)

Să-mi spui, ce drac' de gând mai are?
Ce nerozii? Ce gesturi deşuchiate?
Ce înscenări neruşinate?
Că m'am scârbit din cale-afară!

Mefisto

Tipicuri şi parigorie!
Nu fii aşa de urâcios;
Ca vraci, va şi cu şmecherie,
Se prinde leacul mai vârtos!
(Il sileşte pe Faust să intre în cerc)

Vrăjitoarea
(citeşte cu patos din cartéa groasă)

Sporeşte 'ntr'una,
Zece dintr'una!
Doi, dă-l încolo,
Fă'ndată trei
Şi ai ce vrei!
Lasă-l pe patru;
Din cinci şi şase
Cată să-ţi iasă
Şapte şi opt;
Ai fructul copt.
Nouă-i ca unu,
Zece niciunu,
Baba să-ţi spună pe-odată unu!

Faust

A luat-o rasna, baba; aiurează!

[1] Cercul magic al vrăjitoarelor.

Mefisto

Mai ai de furcă; — abia e la'nceput;
O ştiu eu cartea cum urmează;
Cu ea destulă vreme mi-am pierdut!
Nonsensul absolut, face minuni;
Drept taină-l iau, deştepţi ca şi nebuni,
E nou şi vechi sistemul, cum îl iei:
De când e lumea ,toţi se străduesc
Prin trei şi unu, unu şi iar trei,
Ei adevărul ţi-l răstălmăcesc..
Ii laşi să flecărească dar în voe;
Poţi să te pui cu-atâţi smintiţi?
Cu vorbe-'s oamenii obişnuiţi,
Chiar când şi de un sens ar fi nevoe.

Vrăjitoarea
(bălmăjind 'nainte)

Supremul har:
Cel de a şti,
Lumea nu-l are!
Nu adânci,
Şi-ţi vine 'n dar
Făr' de sforţare. —

Faust

Ce bazaconii tot înşiră?
M'a scos din fire; m'a căpiat;
Să zici că toţi nebunii lumii
La gura ei parcă se bat...

Mefisto

Destul, destul, sibylă inspirată;
Hai, dă-ne băutura-ţi minunată!
Şi umple-i până sus paharul!
N'ai teamă; îi va prinde bine;
E om trăit, ascultă-mă pe mine;
Şi-a înghiţit de multe ori amarul.

Vrăjitoarea
(cu mult ceremonial îi dă băutura într'o cupă. In timp ce Faust o duce la gură, iese din ea o flacără.)

Mefisto

Hai, bea-o iute! E-o nimica!
Să vezi că-ţi vine inima la loc!

C'un drac când ai intat în joc,
De-o flăcăruță ți-este frică?

(Vrăjitoarea desface cercul; Faust iese din el)

Mefisto

Haidem afar'! Nu trebue să stai!

Vrăjitoarea

De bine să vă fie ce v'am dat!

Mefisto
(către Vrăjitoare)

Te-oi răsplăti, vre-o rugă dacă ai,
Dar să mi-o spui în noaptea de Sabat...

Vrăjitoarea

Na ici un cântec; vezi să-l cânți
Și-apoi să-mi spui de prinde bine!

Mefisto
(către Faust)

Hai, iute, vino după mine
Căci trebue să te 'nfierbânți,
S'alerge sângele prin vine!
Te 'nvăț apoi și dulcea trândăvie
Și vei avea deplină bucurie,
Când Cupido-o sburda și loc nu-și va găsi...

Faust

Oglinda dă-mi-o, s'o mai văd la față
Femeia care mă robi!

Mefisto

Nu, nu! Aevea ți-o voi da, în viață;
Minunea-'ntre femei, a ta va fi!
(sie-și)
Cu leacul ce l-ai luat, vrei ori nu vrei,
Helene vezi în orișice femei!

O stradă.

Faust, Margareta
(trecând).

Faust

Frumoasă domnişoară, mi-aţi îngădui
Să vă ofer un braţ spre a vă însoţi?

Margareta

Nu sunt nici Domnişoară, nici frumoasă,
Mă 'ntorc şi singură acasă.
(Il ocoleşte şi trece mai departe).

Faust

O, Doamne, — aşa copilă răpitoare
Nu mi-a fost dat să văd vreodată!
Sfioasă, dulce, ne 'ntinată
Şi în acelaş timp ispititoare.
Guriţa ei, lumina de pe faţă,
N'am să le uit întreaga viaţă;
Dar ochii când şi i-a plecat,
Până 'n adânc m'au săgetat.
Şi cum m'a pus la locul meu!
Da, asta fată, zic şi eu!

Mefisto
(vine)

Faust

Fă-mi rost de fata asta; auzi tu?

Mefisto

Ce fată?

Faust

Uite, acum trecu!

Mefisto

O văd. Dela duhovnic a ieşit;
Păcatele-i sunt deslegate;
Am tras cu-urechea pe la spate;
Pe suflet chiar nimic nu are,

Te miri la ce vrea deslegare!
Putere-asupră-i n'am; e 'n van!

Faust

Dar are paisprezece ani.

Mefisto

Tu faci ca unu'ntr'o [1] poveste
De tot ce vede, al lui este,
Şi-orice dorinţe, ori favoare,
Numai să vrea, că 'ndată-o are!
Dar nu se prinde tot mereu!

Faust

Magistre, -ţi arde de ocară!
Mai las'o 'ncolo cu morala
Şi ia aminte ce-ţi spun eu:
Dacă n'o strâng la pieptul meu
Fetica dulce 'n astă seară,
La noapte ne stricăm tocmeala.

Mefisto

Nu ştiu împrejurările cum vin!...
Dă-mi paisprezece zile, cel puţin,
Doar un prilej ca să găsesc...

Faust

Ş'am şapte ceasuri, nemânat de-alt zor,
N'aş mai chema pe drac în ajutor
Pe-o gâsculiţă s'o 'nvârtesc...

Mefisto

Ca un franţuz văd că vorbeşti.
N'aş vrea să-ţi fac vreo supărare,
Dar, n'are haz să te grăbeşti...
Plăcerea e cu mult mai mare
Când te aprinzi, când te frămânţi,
Pe fetişcană când o 'ncânţi
Şi-o iei cu 'ncetul, pe departe —
Tot aşa scrie şi la carte...

[1] In text «faci ca «Hans Liederlich».

Faust

Am apetitul bun şi-aşa.

Mefisto

De! Lasă gluma; şi-i vedea;
Cu fata asta, ţi-o spun eu,
Cred c'o să mergă foarte greu —
Nu faci nimica dacă te zoreşti;
C'un vicleşug mai lesne-o nimereşti

Faust

Fă-mi rost de ceva dela ea;
Ori patul să i-l pot vedea;
Dă-mi şalul dela sânul ei,
Dela ciorap vreo cordeluţă poate-i iei!

Mefisto

Cât mai degrabă ţin să te servesc
Şi zelul ţi-l voi dovedi:
Chiar azi, în cămăruţa ei vei fi.

Faust

Cum? Am s'o văd? Va fi a mea?

Mefisto

Nu; ea va fi la o vecină:
Tu, singurel, te-i îmbăta
De bucurii ce or' să vină
Şi 'n atmosfera ei vei respira.

Faust

Să mergem!

Mefisto

Stai! Prea ne grăbim!

Faust

De-un dar aş vrea să ne 'ngrijim...
(Iese).

Mefisto

Un dar? De-acum? (aparte) Va reuși!
Știam într'o livadă-odată
Că o comoară e 'ngropată —
Alerg să văd dac'o mai fi!
(Iese).

Seară. O odăiță mică și îngrijită.

Margareta
(împletindu-și coadele)

O, ce n'aș da ca să pot ști
Domnul de astăzi cine-o fi!
Ce 'nfățișare-aleasă are!
Pe semne că e de neam mare
Pe frunte i-o puteai citi...
Așa 'ndrăsneț, altfel, n'ar fi!
(Iese).

Mefisto, Faust

Mefisto

Hai, vezi, cu grijă,-intră iute!

Faust
(după o tăcere)

Te rog; te rog, acuma du-te!

Mefisto
(cercetând cu ochii)

Nu ține-oricare-așa curat!
(iese)

Faust
(cuprinzând odaia cu privirea)

Slăvit fii, dulce înserat
Ce 'n curăția asta te strecori!
Pătrunde-mă, tu, cald fior
Ce-aștepți nădejdea 'nfrigurat!
Ce-adâncă pace te 'mpresoară,
Ce ordine și ce odihnă, —
In sărăcie câtă 'ndestulare
Și într'un biet ungher, ce sfântă tihnă!
(Se lasă în fotoliul de piele de lângă pat)
Jilț vechi ce 'n vremi, pe-atâția i-ai primit,

Intinde-ți brațele și pentru mine!
Ah, câți copii s'or fi 'mbulzit,
Tron strămoșesc, pe lângă tine!
Și draga mea, la vre-un Crăciun, poate-a venit,
Copil cu-obrazul bucălat,
Și mâna slabă-a lui bunicu-a sărutat!
Copilă, 'n rânduiala ta din casă
Iĭ simt tot cugetul tău drept
Ce zi de zi te 'ndeamnă, înțelept,
S'așterni frumos fața de masă
Și să presari nisipul sub picioare!
Cum știi, cu mâna-ți sfântă, să prefaci
In rai acești pereți săraci!
Și-aici...
(ridică perdeluța dela pat)
o, dulce 'nfiorare,
Aicea ore 'ntregi aș sta tăcut...
Natură,-aici, în clipe de visare
L-ai zămislit pe îngeru'nnăscut!
Aici, cu pieptișorul cald de viață,
Copilul gingaș s'a trezit
Și 'n fragedu-i țesut ai plăsmuit
Și-ai oglindit cereasca-ți față.

Iar tu? Aici ce te-a mânat?
N'aș fi crezut să fiu așa mișcat.
Pe inimă ce greutate ai?
Sărmane Faust, tu altul te știai.

E încăperea asta fermecată?
Veneam nebun, de dorul meu aprins,
Și-acum, ce duioșie m'a cuprins!
Las toate vânturile să mă bată?

Și dac'ar fi să intre-acuma ea,
Greșala cum ți-ai ispăși?
Viteazule, tot graiul ți-ar pieri
Și la picioare i-ai cădea!

Mefisto
(intră)

Grăbește-te, o văd venind!

Faust

Haidem! Nu mai mă 'ntorc la ea nicicând!

Mefisto

Vezi, ţi-am adus astă cutie;
E grea şi nimeni nu o ştie
Găseşte-i în dulap vreun loc;
Când o vedea, n'o să mai tacă,
Căci lucrurile puse 'n ea
Oricui în lume ar putea să placă.
Copilul, tot copil, vrea joc!

Faust

Dar am eu dreptul?

Mefisto

Te 'ndoeşti?
Ori,... vrei cumva comoara s'o opreşti?
Dacă e-aşa, dă-mi mie pace;
Nu-mi pierde vremea în zadar;
Şi 'n viitor, fă cum îţi place!
Ce naiba! Doar n'ăi fi sgârcit!
Imi bat eu capul, mă frământ —
(vâră caseta în dulap şi-l încue).
Dau zor,
Pe fetişcană s'o încânt
Că domnul s'a încins de dor, —
Şi dumnealui stă aiurit,
De-l crezi la curs, şi e muncit
De vre-o 'ncâlcită teorie
De Metafizică ori de-Alchimie
Ci hai!
(Ies).

Margareta
(intră cu o lampă în mână)

Ce zăpuşală e aci!
Şi-afară, cald par'că n'ar fi,
Ce-i teama asta ne'nţeleasă?
De s'ar întoarce mama-acasă!
Simt prin tot trupul un fior!
Cum pot să fiu aşa sperioasă?
(Incepe să cânte în timp ce se desbracă)

Un rege, 'n Tule, departe,
Credinţă pe veci i-a jurat
Iubitei lui ce, la moarte,
O cupă de aur i-a dat.

E singura lui mângâiere —
La mese întreagă o bea,
Şi ochii-i închide, -'n tăcere,
De câte ori soarbe din ea.

Sfârşitul când fu ca să vie,
Urmaşilor el le 'mpărţi
Cetăţi, avut şi glie
Dar cupa şi-o opri.

S'au strâns la masa-i, cu falǎ,
Curtenii toţi lângă el
In strămoşasca sală
La mare, sus în castel.

Bătrân, o ultimă dată
El setea-şi mai stâmpără,
Iar cupa lui venerată
In mare-o aruncă.

Cum cade se uită s'o vadă,
Cum piere şi valuri o 'nghit,
Pleoapele prind ca să-i cadă...
In veci n'a mai sorbit.

(Deschide dulapul ca să-şi pună hainele la loc şi zăreşte caseta cu bijuterii)

Ce caută cutia asta-aci?
Dulapul doar' e 'nchis de mâna mea.
Mă miră! Dar în ea ce-o fi?
Se poate cineva să fi adus-o
Zălog — şi mama bine să fi pus-o?
Văd o cheiţă de-o panglică atârnată;
Am s'o deschid — inima-mi spune —
Ce-i asta? Doamne, ce minune!
Aşa ceva n'am mai văzut vreodată!
Ce giuvaeruri! — Dar ce Doamnă mare
Nu s'ar mândri cu ele 'n orice sărbătoare?
Ah, şiru-acesta oare mi-ar veni?
Minunile-astea ale cui or' fi?

(Se găteşte cu el şi vine în faţa oglinzii)

Măcar cerceii dac'ar fi ai mei!
Cu totul alta-arăţi cu ei!
Doar' frumuseţea — e nimic!
Ba poate da, la ce să zic!
Dar cu atât, nimic nu faci!
Poţi mult şi bine să le placi,
Toţi aur vor!
E visul lor, —
Vai, mult e greu de cei săraci!

Promenadă.

Faust

(îngândurat, umblă încoace și 'ncolo. Mefisto vine în întâmpinarea lui)

Mefisto

La dracu, dragoste ne-luată 'n seamă; nu găsesc
Blestem destul de greu, ca să mă răcoresc!

Faust

Ce ai de ești așa posac?
Mă sperie fața ta 'ncruntată!

Mefisto

M'aș da la dracu înc'odată
Dacă eu-însumi n'aș fi drac!

Faust

Ba nu zău, ce te-a apucat
De te înfurii parcă ești turbat?

Mefisto

Ce crezi? Podoabele lui Gretchen date.
De-un popă ne-au fost înhățate.
Știi? Mama fetii, daruri când văzù,
De ceva par'că se temù.
Bătrâna are nasul bun;
Mereu vârâtă 'n cărți de rugăciuni,
Cu grijă, toate le miroase,
Să n'aibă lucrul naibii 'n casă!
De giuvaeruri, cum a dat,
Simți că-i ceva necurat:
«Tu, fată,-i spuse, bunul nemuncit
Să știi că este otrăvit;
Noi, Maicii Domnului dacă l-am dărui,
Cu mila cerului ne-ar răsplăti...
Dar Gretchen lasă buza 'n jos:
«Un dar, zău, ce-vezi tu curios?
Și-un om ce-așa frumos ni-l dărui,
Nelegiuit nu poate fi!»
Dar maică-sa pe popă-aduse
Și despre danie când îi spuse,
Îi fuse popii chiar pe plac:
«Da, foarte bine-ați judecat;

Te ’nfrângi, ți-e cugetu ’mpăcat !»
«Biserica-are bun stomac:
Țări peste țări a ’nfulicat
Și tot nu s’a mai săturat.
Biserica poate să ’nghită
Și o avere nemuncită.

Faust

E în tradiție; ce vrei ?
Și-un rege-ar face-o, și-un ovrei.

Mefisto

Și-mi înșfăcă brățări, colier, inele,
Parc’ar fi fost doar jucărele;
Prea mult nici că s’a sinchisit;
Cât pentr’un coș cu nuci a mulțumit,
In ceruri le-a promis răsplată —
Și-acum li-e inima ’mpăcată.

Faust

Dar Gretchen ?

Mefisto

Nu-și mai află tihnă;
Nu-i intri’n voe, n’are odihnă.
La daruri îi e gândul, noapte, zi,
Dar și mai mult la cin’ le dărui.

Faust

Ce supărare, biata fată !
Fă-i rost de alte odoare ’ndată.
Vezi, mai frumoase ca întâi să fie !

Mefisto

Da... pentru domnul, toate-s jucărie.

Faust

Și reglează tu cum e mai bine,
Dar, mai ales, vezi de vecină;
Fii drac, colo, nu papă-lapte:
Fă-i rost de alt dar pân’ la noapte !

Mefisto

Bun; lasă; poţi să fii pe pace!

Faust
(pleacă).

Mefisto

Nebunul ăsta e în stare
Să-ţi ceară lună, stele, soare,
Să aibă ea ca să se joace.

CASA VECINEI

Marta
(singură)

Să-i ierte Domnul lui bărbatu-meu
Că m'a lăsat cum e mai rău
Şi a plecat în lumea largă
Ca toate 'n cap să mi se spargă.
Şi nu-i să zici că eu l-am oropsit;
Să-mi vadă Domnul, l-am iubit;
(plânge)
Mai ştii c'o fi murit, — vai mie, —
Şi n'am măcar la mână o hârtie!

Margareta
(intră)

Margareta

Vecină Marto!

Marta

Ce-i? Sunt jos.

Margareta

Imi tremură genunchii iar;
Ştii c'am găsit azi în sertar
Altă cutie, de-abanos,
Şi 'n ea sunt alte nestemate,
Mai scumpe şi mai minunate.

Marta

Vezi, mamii-ti să nu-i mai spui,
Că iar le duce ştii tu cui...

Margareta

Vai, uite cât sunt de frumoase!

Marta
(mângâind-o)

Vezi cât ești tu de norocoasă?

Margareta

Păcat, pe stradă nu le pot purta,
Nici la biserică nu m'or vedea!

Marta

Tu vin' la mine oricând vrei,
Și 'n voe, știi, dar pe ascuns,
Stai la oglindă, ori te plimbi prin fața ei,
Și mulțumirea asta ți-e de-ajuns.
Iar mai târziu, la câte-o sărbătoare,
Le scoți tu, una câte una:
Șiragu 'ntâi, cerceii cu mărgăritare,
Și mamii-i ticluim noi o minciună.

Margareta

Dar cin'să fi adus asemena cutii?
Lucru curat n'o fi; mai știi?
(Bate la ușă)
Vai, de-o fi mama, o pățim!

Marta
(uitându-se prin perdea)

Nu; e un domn strein! — Poftim!

Mefisto
(intră).

M'am cam grăbit, pre cât îmi pare;
Le cer chiar, doamnelor, iertare!
(Se trage îndărăt, cu respect, în fața Margaretei)
Știți, doamna Martha Schwerdtlein unde locuește?

Marta

Eu sunt; dar domnul ce poftește?

Mefisto

Mă bucur că sunteţi acasă;
Dar văd că-aveţi o vizită de seamă;
Scuzaţi, vă deranjez, mi-e teamă:
Să trec mai bine după masă.

Marta
(tare, către Gretchen)

Asculţi, fetiţo, ce onoare?
Domnul te crede de neam mare!

Margareta

Nu sunt decât o biată fată;
O, Doamne, domnul e prea bun!
Podoabele-s împrumutate —

Mefisto

Dar nu pentru podoabe-o spun,
Văd portul, ochii, 'ntreaga 'nfăţişare;
Că pot să mai rămân, ce bine-mi pare!

Marta

Dar ce vă-aduce, vreau să ştiu;

Mefisto

Cu-o veste bună aş fi vrut să viu.
Credeţi-mă, sunt foarte stingherit,
Căci, soţul, v'a zis bun rămas şi a murit.

Marta

Cum? Mort? Bietul bărbatu-meu?
E mort? Vai simt că-mi vine rău!

Margareta

Vecină dragă, ţine-ţi firea!

Mefisto

Ţin dară să vă povestesc...

Margareta

Mai bine să nu ştiu ce e iubirea
Şi moartea să nu-mi ia tot ce iubesc! —

Mefisto

De bucurii şi-amarul e legat...

Marta

Şi unde e ? Unde l-au dus ?

Mefisto

La Padua e 'nmormântat,
Chiar lângă Sfântu-Anton e pus,
La loc de veşnică odihnă,
Loc de verdeaţă şi de tihnă.

Marta

Şi pentru mine, — alt nimic nu ai ?

Mefisto

Ba viu cu-o rugăminte-a dumisale:
Vreo trei sute de leturghii să-i dai;
Incolo, buzunarele-mi sunt goale.

Marta

Nici vreun inel ori medalion nu s'a găsit ?
Atât, şi-un salahor, într'un fund de desagă,
Ar fi păstrat pentru-o fiinţă dragă
Chiar dac'ar fi cerşit ori flămânzit.

Mefisto

Cucoană dragă,-mi pare foarte rău;
Cu banii însă cred c'a dus-o greu.
Că v'a greşit, se căina cu foc;
L-o fi păscut cumva vreun nenoroc...

Margareta

O Dumnezeule, ce oameni necăjiţi!
Voi face pentru dânsul rugăciuni!

Mefisto

Ar trebui de-acum să te măriți
Când ai un suflet așa bun!

Margareta

N'am nicio grabă; pot să treacă ani!

Mefisto

De nu-un bărbat, și-un curtezan,
Ce fericit ar fi, măcar odată
Să strângă 'n brațe așa fată!

Margareta

Pe-aicea nu se-aude așa ceva!

Mefisto

Nu zic, dar știi — se poate întâmpla!

Marta

Dar spune-ne!

Mefisto

La căpătâi i-am stat;
Pe pae mucede s'a stins, senin
Că barem a murit creștin;
Da 'n cuget nu era 'mpăcat;
Ofta din greu: «Cum m'a împins năpasta
De mi-am lăsat eu meseria și nevasta?
Când mă gândesc, ce greu îmi vine!
De m'ar ierta, aș fi mai ușurat» —

Marta
(plânge)

Săracu! Eu de-atuncea l-am iertat!

Mefisto

Zicea: «Dar e mai vinovată ea ca mine»...

Marta

Cum? Minte! Să minți când mori? Ce Doamne Sfinte!

Mefisto

La urmă cred că aiura
Sau, știu eu? Seama nu-mi pot da...
Zicea: «din greu am dus-o, ca un câine,
Ba fă-i copii, ba dă-i ei pâine,
Și când zic «pâine», zic de toate, —
Nici bucătură nu-mi tihnea!»

Marta

Cum! Dragoste, credință, truda mea
De zi și noapte — le-a făcut uitate?

Mefisto

Vai, nu, săracu; pomenea de toate;
Zicea: «Din Malta când ne îmbarcarăm,
Cum m'am rugat pentru nevastă și copii!
Dar vezi, și Dumnezeu, mă ocroti,
Că 'n largul mării,-un vas turcesc prădarăm.
Ducea cu el comoara Marelui Sultan —
Și vitejia-au răsplătit-o bine,
Căci fiecăruia-i dădu cât se cuvine,
Avut din gros, de-am scos-o la liman.

Marta

Ce-a zis? Cum-cum? Și-avutul l-a 'ngropat?

Mefisto

Ehei, la patru vânturi cred c'o fi sburat, —
Că s'a 'ncurcat c'un drac de fată
Pe când umbla prin Neapole stingher;
E drept că-l îngrijea ca pe un giuvaer
De n'a putut s'o uite viața toată!

Marta

Tâlhar! Să-și fure el copii și casă!
Nici bucătura nu-mi tihnea!»
S'o dea la naiba viața ticăloasă!

Mefisto

Eu ce zic? De-aia-a și murit!
Că nu sunt eu în locul dumitale,
L-aș plânge-un an, precum e rânduit,
Și m'aș uita să-mi ese alt noroc în cale!

Marta

Cu haz, ca biet bărbatu-meu d'întâi,
Nu e un altu'n lumea toată;
Dar înghițeam eu uneori și-amaruri —
Că o lua rasna, 'n lume,-așa de-odată
Și-i cam plăceau femeile, și vinul,
Și-afurisitul joc de zaruri. —

Mefisto

De, treacă-meargă tot veninul
Dacă, la rândul lui, și el se învoia
Să-ți treacă tot atâtea cu vederea;
Așa, și mie, mi-ar veni plăcerea
Să schimb inelele cu dumneata !

Marta

Da' ești glumeț nevoe mare !

Mefisto
(în sine)

S'o șterg acum, că asta e în stare
S'o ia de bună — și se ține scai. —
(către Gretchen)
Dar dumneata, cu inima cum stai ?

Margareta

Ce vrea să spună domnul ?

Mefisto
(sie-și)
O ! prostuță mică !
(tare)
Cu bine dar !

Margareta

Cu bine !

Marta

Stai, mi-e frică;
Aș vrea să am o mărturie
De soțul meu; cum, când și unde a murit;
In viață eu pe ordine m'am bizuit;
Și la ziar, vreau, pus la morți să fie !

Mefisto

Bun, doamnă; înc'un martor dacă-aduc,
Ne iese spusa la iveală.
Prieten bun; cădem noi la 'nvoială;
Cu el, drept la judecător mă duc!
Alerg să-i spun!

Marta

Ce bine mi-ar părea!

Faust

Va fi și domnișoara-aci cu dumneata?
Băiat distins, umblat, cu sentimente;
Ii și trimite domnișoarii complimente —

Margareta

Mi-e că roșesc când m'o privi.

Faust

De nime 'n lume n'ai dece roșì.

Marta

Atunci îi așteptăm pe domni să vină
Desearǎ 'n dosul casei, în grădină.

STRADĂ

Faust, Mefistofeles.

Faust

E pe curând! Zi! Nu-i așa?

Mefisto

Ei, dar ești numai foc și pară!
In scurt timp Gretchen e a ta;
E la vecină, ai s'o vezi desearǎ;
E aia una ne 'ntrecută,
Tot pentru întâlniri făcută!

Faust

Ce spui!

Mefisto

Ne cere însă 'n schimb ceva;

Faust

Schimb pentru schimb; să văd, ce vrea?

Mefisto

Va trebui să-i dăm noi mărturie
Că, soţu-i legitim, zace 'n mormânt
La Padua, la Locul sfânt.

Faust

Da? Bun! Plecăm dar în călătorie —

Mefisto

O sfântă simplitate, vreai să pleci la drum?
Zi numai «da»: ajunge-atât.

Faust

Vezi de-altceva; aşa n'ai nimerit.

Mefisto

A, văd! Imi faci pe sfântu-acum!
Intâia dată 'n viaţă, oare,
Aduci tu falsă mărturie?
Când despre Dumnezeu, pământ, vieţuitoare
Şi om — cu ce gândeşte ori îl doare,
Dai definiţii cu aşa tărie,
Le-afirmi cu fruntea sus, făr' să clipeşti, —
Cinstit, de-ai sta să te gândeşti,
Ce ştii de ele? — Tot atât
Cât despre bietul Schwerdtlein c'a murit.

Faust

Un mincinos şi un sofist, atâta eşti!

Mefisto

N'ai spune-o, doar un pic de-ai chibzui.
Te crezi cinstit, — dar, mâine, n'ai să minţi?
Pe biata Gretchen, ca s'o scoţi din minţi,
Nu ai să-i juri că o iubeşti?

Faust

Ba da; din suflet !

Mefisto

De minune!
Da-i vei vorbi de-acea iubire vie
Pornită din adâncuri, pe vecie —
Aceea tot din suflet i-o vei spune ?

Faust

Ei da ! Când sufăr, când mă 'ncânt,
Când pentru-ăst tainic simțimânt
Nu știu un nume să găsesc,
Și 'n dorul ce mă mână tot 'nainte,
De-mi stâmpăr setea în cuvinte,
Iar chinului în care mă topesc
De-i zic etern, ori infinit,
Ce vezi drăcesc ? In ce-am mințit ?

Mefisto

Ei vezi ? Știam —

Faust

Asculți povața mea ?
Dar cruță-mă; nu pot să strig prea tare;
Vrei să zic «da» doar' fiindc'ai gura mare?
Hai, zic și da;
Dar taci; cu flecăreala nu mă 'mpac;
Zic «da» că n'am ce să mă fac!

GRĂDINĂ

Margareta, la brațul lui **Faust**, și **Marta** cu **Mefisto**, se plimbă încoace și 'ncolo.

Margareta

Știu eu; vreți să mă măguliți;
De 'ngăduință vă uitați la mine;
Așa sunt oaspeții obișnuiți,
Să 'ndatoreze pe-orișicine;
Altfel, un om așa umblat,
Din vorba mea, ce are de 'nvățat?

Faust

Cu vorba ta şi cu privirea,
Tu spui mai mult ca toată omenirea.
(Ii sărută mâna)

Margareta

Vai, nu vă osteniţi; nu e de sărutat:
E-aşa de aspră şi urâtă!
De-azi dimineaţă n'a mai stat,
Că mama-mi cere muncă rostuită.
(Trec mai departe)

Marta
(către Mefisto)

Şi cum? Sunteţi mereu pe drum aşa?

Mefisto

Cu treburi; datoria nu-ţi dă pas!
Cu ce durere pleci de câte undeva,
Şi nici nădejde de rămas!

Marta

La tinereţe merge; cred şi eu,
Ca să cutreeri lumea toată;
Dar vine vremea rea deodată —
Şi ca să treci stingher înspre mormânt, nu zău,
Cred că e greu.

Mefisto

Când mă gândesc, m'apucă-o teamă!

Marta

'poi vezi, de-acum să bagi de seamă!
(Trec)

Margareta

Dar ochii care nu se văd, se uită; ştiu eu bine:
Din bunătate îmi vorbiţi aşa;
Dar cu prieteni iară când veţi sta,
Dè, ei sunt învăţaţi, nu sunt ca mine.

Faust

Fetițo, pe 'nvățați dacă-i descoși,
Ii vezi ori seci, ori vanitoși.

Margareta

Cum ? !

Faust

Ne 'ntinată curăție,
Cum nu știi să te prețuești !
Supunere, și modestie,
Virtuți ce tu, Natură, dăruești —

Margareta

Din când în când de v'ați gândi la mine;
Eu am atâta timp să mă gândesc !

Faust

Stai singurică și visezi ?

Margareta

Nu, dar e strâmt la noi, cum vezi;
Și totuși, nu mai contenesc.
Slugi n'avem: mătur, torc, gătesc,
Alerg din zori și până 'n noapte 'ntr'una;
Cu mama nu e de glumit;
Vrea toate strună.
Și n'ar fi, să ne strâmtorăm atât:
Puteam s'avem un trai îmbelșugat,
Căci bietul tata ne-a lăsat
Căsuță și pământ, aproape de oraș.
Acum o ducem mai tihnit;
Pe frate-l am ostaș.
Surioara mi-a murit !
Drăguța; mult m'am chinuit cu ea !
Dar toată munca aș începe-o iară;
Era prea dulce !

Faust

Inger, dacă-ți semăna !

Margareta

Eu am crescut-o; mult ce mă iubea !
Ea după moartea tatii s'a născut —

Şi mama-atâta a zăcut,
Credeam că nu mai e scăpare;
Cu greu, când s'a văzut iar pe picioare,
Nici gând s'o poată alăpta
Pe copiliţa mitituică;
Eu am crescut-o, singurică,
Cu apă 'n lapte; şi-a rămas a mea;
Pe braţul meu, la sânul meu,
Se bucura, sălta, creştea...

Faust

Cea mai curată bucurie ai gustat-o!

Margareta

Se poate, dar şi grija-am îndurat-o,
Că leagănul micuţii, noaptea sta
Chiar lângă patul meu, şi, cum mişca,
Mă deşteptam;
Ba o lăptam, ba lângă mine-o luam,
Ba, dacă nu tăcea, săream din pat
Şi o jucam pe braţe casa toată;
Şi 'n zori, eram la albie, sculată;
Ba fugi la târg, ba coace pâine,
Şi tot cu zor, şi azi, şi mâine —
Simţi uneori că nu-ţi prea vine;
Dar masa şi odihna prind mai bine.
(Trec mai departe)

Marta

O, bietele femei, le plâng cu-amar;
Să 'ndrepţi pe un holtei e în zadar.

Mefisto

Dar cum eşti dumneata, nu-i greu
Să 'ndrepţi în mine ce e rău.

Marta

Dar spune, nimeni nu te-a ispitit
Din câtă lume-ai întâlnit?

Mefisto

Bătrânii zic: căsuţa ta şi-o soţioară
Sunt mai presus de-orice comoară.

Marta

Dar vreau să spun: nu ţi-ai găsit vreun rost?

Mefisto

Tot bine m'au primit pe unde-am fost.

Marta

Dar vreau să zic: cum, nu te hotărăşti?

Mefisto

Ştii, cu femei, nu face să glumeşti.

Marta

Nu mă 'nţelegi.

Mefisto

Destul de rău îmi pare;
Atâta ştiu, că sunteţi bună tare.
(Trec)

Faust

Şi spune, îngeraş — ţi-ai amintit,
De mine 'ndată ce-am intrat?

Margareta

Cum, n'ai văzut că ochii i-am plecat?

Faust

Şi mi-ai iertat ce mi-am îngăduit:
Purtarea mea necuviincioasă
Când dela Dom veneai spre casă?

Margareta

Să mi se'ntâmple-aşa ceva! Mi-era ruşine
Căci toţi mă ştiu cum sunt; da zău!
Şi mă gândeam: ce a văzut el rău
Ori uşuratic, ori nedemn în mine,
De a intrat cu mine 'n vorbă 'ndată
Parc'aş fi fost altfel de fată?
Şi totuşi, nu ştiu ce erà

Că'n suflet, parte îţi ţineam —
Şi, Doamne, cum mă dojeneam
Că nu mă supăr rău pe dumneata!

Faust

Tu, scumpo!

Margareta

Stai puţin!
(Culege o romaniţă şi-i rupe foiţele una câte una)

Faust

Ce faci? Vrei un buchet s'aduni?

Margareta

E-un joc!

Faust

Ce fel?

Margareta

E-o taină; nu ţi-o spun.

(Rupe foiţele şi murmură)

Faust

Ce murmuri?

Margareta
(încet)

Mă iubeşte, — nu —

Faust

Tu, îngerească fiinţă, tu!

Margareta
(mai departe)

Mă iubeşte, — nu; Mă iubeşte, — nu —
(Cea din urmă foiţă o rupe într'un avânt de bucurie)
Ah, mă iubeşte!

Faust

Da, copilă,
Prin graiul florii, cerul ţi-a vorbit.
Da, te iubeşte! Ştii tu ce'nseamnă «te iubeşte»?
(Ii prinde mâinile-amândouă)

Margareta

Visez?

Faust

O, nu; nu tremurà;
Privirea mea şi strângerea de mână
Las'să îţi spună tot ce-i negrăit
In vraja de-a te da cu totul
Şi'n gândul că durează 'n Infinit.
In Infinit! Sfârşitu-ar fi pieirea.
Nu vreau sfârşit; vai, nu sfârşit!

Margareta

(Ii strânge mâinile, apoi se desprinde şi fuge.
El rămâne o clipă pe gânduri, apoi fuge după ea).

Marta

(întâmpinându-i)

S'a înnoptat!

Mefisto

Aş zice să plecăm!

Marta

Cu drag v'aş fi poftit ca să mai stăm
Dar e o lume-aşa de rea
Pornită tot să clevetească;
Işi lasă baltă toate, iac'aşà,
Şi'n curte la vecin stă gură-cască.
Iţi scoate vorbe orice-ai face!
Dar tinerii?

Mefisto

Sburară cum e ceata
De păsărele vara.

Marta

Mă tem că-i place fata.

Mefisto

Şi el ei! E viaţa-aşà, şi pace!

(Sfârşitul în n-rul viitor).

Traducere de **Laura M. Dragomirescu**

DEDUCŢIA ŞI INDUCŢIA IN LOGICA LUI JOHN STUART MILL

Sinteza pe care Kant reuşise să o dea în concepţia sa epistemologică celor două curente filosofice: raţionalismul şi empirismul, — dacă o privim independent de atacurile pe cari i-le adresaseră idealiştii germani ca şi ceilalţi — în cadrul filosofiei engleze, pe domeniul logicei, însă, ea ne apare din nou în scindare, într'o scindare, după care se orientează, pe de-o parte, Hamilton şi Mansel, pe de alta, John Stuart Mill şi alţi empirişti.

Logica lui Mill — după cum afirmă Lauret în «Philosophie de Stuart Mill» şi după cum Mill însuş se manifestă în «Sistemul de Logică» [1] — e diametral opusă celei a lui Hamilton. După Hamilton şi Mansel, logica e privită ca ştiinţa care studiază legile gândirii ca atare. Ea se ocupă de forma gândirii, escluzând materia acesteia; nu se ocupă de conţinutul actual al cunoştinţei, de obiectele particulare sau de adevărurile pe cari le cunoaştem, ci de modul în care cunoaştem. Nu se ocupă, cu alte cuvinte, de ceeace vine din afară, din experienţă, gândirii sau operaţiilor logice, ci cu ceeace este dat în şi prin însăş aceste operaţii. — Chestiunile fundamentale ale acestei logice sunt: Ce e gândirea? Ce e gândirea ca gândire şi cari sunt legile gândirii într'atât ca gândire? Apropierile dintre această logică şi cea kantiană sunt destul de evidente; ele au un acelaş fundament apriorist. Logica lui Mill, însă, se transpune pe domeniul empirismului; ea îşi face din experienţă adevăratul său fundament. In esenţa concepţiei sale, Mill se întoarce către Locke [2] crezând că spiritul, aşa cum îl găsim constituit, poate fi explicat prin experienţă şi prin asociaţia ideilor: de la percepţie şi până la raţiune facultăţile noastre mentale nu fac decât să respecte o aceaşi lege.

După Mill, logica aprioristă nu are un obiect pozitiv. Cuvântul de formă e foarte vag, iar logica hamiltoniană, redusă la cele trei operaţii: de concepţie, de judecată şi de raţionament e prea nedeterminată şi prea strâmtă în acelaş timp. Logica e ştiinţa probei sau a condiţiilor unei probe valabile, dar şi arta aplicării acestei ştiinţe, şi sub această dualitate ea îşi vădeşte utilitatea incontestabilă, constituind teoria ştiinţelor matematice şi naturale.

In concepţia sa empiristă, Mill dă logicei sale un fundament psihologic şi asociaţionist. Oricare ar fi forma propoziţiei şi oricare ar fi nominal subiectul sau predicatul său, subiectul real e întotdeauna un fapt sau fenomen al conştiinţei [3]. In fundul tuturor cunoştinţelor noastre, găsim

1 **Sistème de logique déductive et inductive**, vol. I şi II, trad. în l. franceză de **Louis Peisse**, Paris, F. Alcan 1909.

2 Vezi în acest sens şi **P. P. Negulescu**: Problema epistemologică vol. III. 1931—32, pag. 732.

3 Mill, op. cit.. vol. I p. 177.

senzațiile distincte, ca elemente simple, absolut separate unele de altele — fără putință de a fi reduse unele la altele. Numele pe cari le dăm lucrurilor și propozițiile sau judecățile noastre, privite din punctul de vedere al psihologiei asociaționiste, nu închid în ele decât rezultate ale experienței, tot așa după cum facultățile noastre psihice și mentale, cari stau la baza lor, provin printr'un proces complet empiric. Paralela dintre Mill și Locke, din acest punct de vedere, ar fi interesantă de urmărit.

Mill consideră ca obiect propriu al logicei proba, care constitue în acelaș timp punctul central al acesteia în considerațiile sale. Prin studiul preliminar pe care îl face asupra numelor și propozițiilor, al căror sens trebue să-l cunoaștem, el își pregătește terenul către teoria probei. Cunoașterea sensului acestora ne dă posibilitatea să distingem propozițiile adevărate de cele false, probele valabile și suficiente de cele nevalabile și insuficiente.

John Stuart Mill distinge asertiunile raportate numai la semnificarea cuvintelor, dintre cari cele mai importante sunt definițiile, de asertiunile relative la lucrurile înșile, desemnate de cuvinte. Primele asertiuni fiind arbitrare, numai celelalte sunt susceptibile de a prezenta adevăr sau falsitate, adică de a fi probate, de a fi confruntate cu realitatea.

Proba după Mill e un act oarecum de credință. A proba, după el, e a crede un fapt sau un lucru, nu în virtutea evidenței proprii, ci în virtutea altui fapt sau lucru, recunoscut ca adevărat, cu care se înlănțuește. Este a infera. A infera o propoziție dintr'altele, a voi să o crezi ca o consecință a altora, e a raționa, în sensul cel mai larg al cuvântului [4]. Dar Mill înțelege inferența numai în sensul în care ea face real progresul de la un adevăr la altul, procesul dela cunoscut la necunoscut. E, aproximativ, cam acelaș lucru cu ceeace înțelegea Kant prin cunoștințele sintetice. Acolo unde acest proces e numai aparent, nu poate fi vorba de inferență și, ca atare, nici de probă.

In rațiune, Mill distinge două funcțiuni: una de-a proceda de la general la particular și alta de la particular, prin particular, către general. In prima se deduce, în cea de a doua se induce. După el însă, nu poate fi vorba de inferență și nici de probă prin procedeul deductiv, propozițiile generale, de la cari pornim în deducție, atunci când încercăm să probăm un caz particular subsumat lor, nu ne dau nici pe departe posibilitatea unei inferențe reale, ci, din contră, nu ne fac decât să repetăm pur și simplu un lucru, care trebuia constatat și probat de mai înainte, în vederea stabilirii acelei propoziții generale, din care căutăm să-l deducem. Concluzia raționamentului deductiv nu ne aduce un adevăr nou, nu ne aduce nimic altceva decât ceeace a fost enunțat în premise și o inferență reală nu poate avea aci loc. — Când căutăm să deducem că ducele de Wellington e muritor, pentrucă toți oamenii sunt muritori, nu mai poate fi vorba aci de un adevăr nou. La ce mai îmi folosește acest lucru, dacă știu de mai înainte că toți oamenii sunt muritori? — Mai mult chiar, mortalitatea ducelui de Wellington nici nu o deduc din propoziția generală: «Toți oamenii sunt muritori», propoziție care depășește cu mult posibilitățile experienței noastre. Nu deduc, ci in-

[4] Mill, op. cit., vol. I p. 178.

duc mortalitatea ducelui de Wellington, ca şi a altora, pe temeiul experienţei mele, în care am văzut că şi alţi oameni comuni: Ion, Toma, Petre, încercuiţi în aceleaşi condiţii reale ca şi ducele de Wellington, au murit [5]. — Iar întrucât priveşte propoziţia generală: Toţi oamenii sunt muritori, nu pot găsi decât că ea a luat naştere pe cale de inducţie; la baza ei nu a putut sta decât experienţa, care e izvorul unic şi adevărat al cunoaşterii noastre. Experienţa vastă, multitudinea cazurilor particulare, noi o comprimăm, datorită slăbiciunii memoriei noastre, într'o propoziţie generală. Aceasta valorează pentru noi numai ca un memorandum, ca un registru, în care am trecut experienţa noastră simplificată.

Iată, dar, că dintre cele două feluri de raţionament: deductiv şi inductiv, numai cel inductiv este un procedeu de inferenţă reală, căci din observarea câtorva cazuri particulare inducem că va fi adevărat pentru o infinitate de cazuri. Inducţia, stând la baza deducţiei, a silogismului care e raţionamentul deductiv-tip, ca procedeu prin care se stabileşte propoziţia generală, are prioritate indiscutabilă. Ea constitue fundamentul principiilor, normelor geometriei, fundamentul tuturor ştiinţelor, chiar deductive şi demonstrative, nu numai experimentale.

Totuş, aceasta nu înseamnă că deducţia e lipsită de orice valoare, dar privită prin prisma de vedere a lui Mill, sprijinită cu alte cuvinte pe inducţie. Inferenţa reală nu poate avea loc decât de la particular la particular; acesta e raţionamentul care ne serveşte proba. Noi conchidem de la fapte cunoscute la fapte necunoscute, dar suntem mânaţi în fond de o propensiune generalizatoare, care face inferenţa de la particular la particular să treacă printr'o propoziţie generală. Suprimându-i detaliile, condensăm experienţa noastră într'o propoziţie generală. Atunci, când deducem, nu facem decât să descifrăm experienţa trecută, concentrată în această propoziţie generală, dar raţionamentul în sine, inferenţa, nu îşi are punctul de plecare în însăş propoziţia generală, în totalitatea experienţei pe care o închide, ci în primele cazuri particulare pe cari le-am experimentat. Principiul fundamental al silogismului: Dictum de omni et nullo — adică trebue să spunem acelaş lucru despre toţi şi despre fiecare, despre toţi sau despre nici unul — principiul pe care logica veche îl pune la baza silogismului — e un rezid scolastic al metafizicei universalelor, în care se atribuia substanţelor universale o existenţă separată de obiecte. Persistenţa lui, după căderea scolasticei, se explică numai prin puterea obiceiului. In fond, dictum de omni et nullo — arată că silogismul nu poate aduce în concluzie nimic care n'ar fi fost cuprins în premise; el e o propoziţie pur şi simplu identică, departe de a ne putea servi posibilităţile unei inferenţe, mărginindu-se numai la a închide indivizii în clase. In locul acestui «dictum de omni et nullo», la baza silogismului stau realmente două principii, comparabile axiomelor matematice, cari se raportă manifest la fapte, nu la convenţiuni. Primul e principiul silogismelor afirmative şi spune că lucrurile cari coexistă cu un alt lucru coexistă între ele: al doilea e cel al silogismelor negative, anunţând că un lucru care coexistă cu un alt lucru, cu care un al treilea lucru nu coexistă, nu este coexistent cu acest de-al treilea lucru [6]. — E

[5] Mill, op. cit., vol. I p. 209.
[6] Mill, op. cit., vol. I p. 206.

destul de evident ca aceste două principii îi permit și-l îndreptățesc pe Mill să postuleze inducția la temelia deducției, constituind în acelaș timp substratul celor două metode inductive: metoda de Concordanță și cea de Diferență.

Silogismul închide neapărat în sine — după cum recunoaște și Thomas Brown — o petitio principii, dacă majora este considerată ca fiind proba concluziei în loc de a fi luată ceeace este ea în realitate, adică enunțând simplu existența de rațiuni suficiente pentru a legitima o concluzie dată [7]. Forma silogistică este o siguranță colaterală indispensabilă pentru a garanta exactitatea generalizării însăș, care constitue, în fond, un țel al inducției. E foarte adevărat, că ori decâte ori posedăm o colecție de fapte particulare, suficientă pentru a întemeia o inducție, nu mai e nevoe de stabilirea unei propoziții generale, conchizându-se imediat de la aceste cazuri particulare la altele [8]: Sălbatecul care a experimentat îndeajuns condițiile pe cari le necesită săgeata spre a-și atinge țelul, — ca și oamenii instruiți, adeseori, pentru a aplica experiența lor la cazuri noi, n'au nevoe să recurgă neapărat la generalități. Dugald Stewart a remarcat pe drept — cu vina numai de a se fi oprit aci — că, cu toate că raționamentele în matematică depind de axiome, nu e nevoe totuș să gândim special la axiome pentru a judeca valabilitatea demonstrației; noi nu demonstrăm teoremele pe cari le punem în capul demonstrației, ci numai un caz particular, dar procedeul demonstrației poate fi repetat pentru o infinitate de cazuri cari îndeplinesc aceleași condiții [9]. — Totuș, ori decâte ori se poate scoate în chip legitim dintr'o adunare de fapte particulare o concluzie, această concluzie poate fi considerată legitim ca generală, pentrucă orice inducție, care ajunge să probeze un fapt, probează o multitudine indefinită de fapte. Experiența care justifică o predicație izolată, trebue să poată să justifice o teoremă generală, a cărei expunere și formulare în toată generalitatea sa, e de ultimă importanță. Condensarea tuturor inferențelor posibile ale unei masse de fapte particulare într'o expresie generală ne dă siguranța că ele sunt inferențe legitime.

Intrebuințarea silogismului consistă în folosirea propozițiilor generale în raționament, fără de cari, totuș, se poate raționa, cum se face de altfel, de obiceiu, în cazurile simple. In loc să conchidem de la cazuri particulare, prin silogism, interpunem o clasă întreagă de fapte. — Valoarea formei silogistice și a regulelor justei sale aplicații nu consistă, deci, în faptul că această formă și aceste reguli sunt cele căror li se conformează, necesar și obicinuit, raționamentele noastre, ci în faptul că ele ne furnizează modul de expresie în care aceste raționamente pot întotdeauna să fie prezentate și, ceeace îi este admirabil propriu — spune Mill [10] — dacă sunt neconcludente, să descopere acest defect de consecință. Deducția silogistică — însă precedată neapărat de inducție — e o formă în care putem raționa, dar nu suntem constrânși cu necesitate să raționăm în ea; această necesitate îi revine inducției. Silogismul nu e tipul univer-

[7] Mill, op. cit., vol. I. p. 226.
[8] Mill, op. cit., vol. I. p. 221.
[9] Mill, op. cit., vol. I. p. 214—15.
[10] Mill op. cit., vol. I. p. 224.

sal de raţionament. Acest tip universal de raţionament depinde în fond de natura premisei minore şi de modul în care aceasta contribue la concluzie, ea, spre deosebire de cea majoră — care constitue numai o haltă intermediară a spiritului —, fiind o parte indispensabilă a expresiunii silogistice.

In silogismul prin care deducem mortalitatea lui Socrates, doctorul Brown, căutând să înlăture petitio principii, inerent acestui raţionament, exclude majora: «Toţi oamenii sunt muritori» şi încearcă să arate cum concluzia «Socrates este muritor», derivă pur şi simplu din propoziţia «Socrates este om». Eroarea acesteia rezidă însă în faptul că dr. Brown socotea raţionamentul ca o simplă analiză de noţiuni generale şi că, în cazul de faţă, el nu are decât să scoată noţiunea de mortalitate din cea de Om, care o conotează, o învăluieşte, o cuprinde în sine, lucru evident greşit; cuvântul om nu conotează mortalitatea [11]. Spre a înlătura petitio principii al majorei silogismului de mai sus, Mill socoteşte necesară introducerea unui inel intermediar care să arate că Socrates se aseamănă sub raporturi însemnate predecesorilor săi, cari au prezentat acest atribut al mortalităţii şi numai astfel putem conchide că le va semăna şi în ce priveşte atributul mortalităţii şi că, deci, va fi muritor. Adevăratul tip al raţionamentului e reductibil, după Mill, în toate cazurile la următoarele două elemente: Oarecari indivizi au un atribut dat: un individ sau mai mulţi indivizi seamănă primilor prin oarecari alte atribute; deci ei le seamănă şi prin atributul dat [12]. Acest mod de a infera e, în chip hotărît, inducţia. Aci conchidem sau inferăm realmente de la fapte cunoscute la altele necunoscute, tinzând să stabilim propoziţia generală pe care se va întemeia deducţia în procedeul său. Inferenţa de la particular la particular se înalţă către o propoziţie generală, dar în acest lucru nu putem să vedem decât siguranţa de a raţiona bine, nici decum o condiţie a raţionamentului: inferenţele noastre cele mai familiare sunt făcute înainte ca noi să fi cunoscut folosinţa propoziţiilor generale. In aceasta constă logica adevărului, cum o înţelege Mill, ca o teorie a probei. Logica formală a lui Hamilton şi Whately, al cărei scop nu e propriu zis adevărul, ci «consecvenţa» în gândire prin observarea preceptelor sale, constitue numai un auxiliar necesar al logicei adevărului, dând, prin generalizare, garanţia valabilităţii inferenţelor scoase din experienţă.

Seriile de raţionamente întotdeauna intervin în scopul de a întinde o inducţie întemeiată, ca orice inducţie, pe cazuri observate la alte cazuri cari nu pot fi observate direct [13]. Afirmaţia că arsenicul e otrăvitor, dacă o privim mai de aproape, ne înfăţişează întreaga perspectivă a analizei chimice care stă la baza sa, în resortul silogismelor şi inducţiilor cari concurg spre stabilirea ei. Premisele reale sunt întotdeauna observaţiunile individuale, chiar şi atunci când ele ar fi uitate sau ar fi făcute de alţii decât noi [14].

Ştiinţele pretinse deductive şi sigure în acelaş timp, ca pornind de la axiome sau definiţii apriorice, sunt în fondul lor tot inductive, sunt

[11] Mill, op. cit., vol. I. p. 227.
[12] Mill, op. cit., vol. I. p. 229.
[13] Mill, op. cit., vol. I. p. 237.
[14] Mill, op. cit., vol. I. p. 242.

întemeiate tot pe experienţă, pe fapte. Caracterul lor aprioric e din punct de vedere psihologic o eroare. Axiomele nu sunt decât generalizări ale observaţiei [15]. Propoziţia că două linii drepte nu pot închide un spaţiu e o inducţie rezultată din mărturia simţurilor. Teoremele geometriei sunt adevăruri necesare, numai în sensul că ele derivă necesar din ipoteze, cari nu pot să fie considerate ca fapte reale decât când oarecari circonstanţe sunt exagerate sau omise. Totuşi axiomele geometrice, ca principii prime ale acesteia, nu sunt adevăruri ipotetice; ele sunt adevăruri experimentale. Propoziţiunile ştiinţei numerelor nu sunt pur verbale, sunt generalizări ale experienţei. — Din acest punct de vedere, Mill e în opoziţie diametrală cu doctorul Whewel, care socoteşte că experienţa nu poate să dea caracterul de universalitate şi de necesitate al adevărurilor, pentru motivul că experienţa nu se compune niciodată decât dintr'un număr limitat de observaţiuni şi rămâne, deci, suficient loc pentru surprize. Adevărul axiomelor nu poate deriva din experienţă — ne spune Whewel — pentrucă falsitatea lor e inconceptibilă Inconceptibilitatea unui lucru nu poate fi considerată ca un rezultat al experienţei acumulate şi nici ca un criteriu al adevărului. Ea nu e nici un criteriu al imposibilităţii. Principiul contradicţiei, însăş, scos din ambiţioasa frazeologie care îi dă aerul unei antiteze menită să cuprindă natura întreagă, nu e, cum credeau nominaliştii: o propoziţie pur verbală, şi nici a priori, cum crezuse Hamilton. Ca şi alte axiome, ea este o primă generalizare a experienţei: e întemeiată pe faptul că atât credinţa cât şi necredinţa sunt două stări ale spiritului cari se exclud mutual [16]. Principiul Mediului Esclus e de asemeni o simplă generalizare a observaţiunii universale că oarecari stări de conştiinţă sunt direct distruse de altele.

Metoda oricărei ştiinţe deductive e ipotetică. Fiecare ştiinţă experimentală — în care inducţiile se prezintă izolate — tinde prin progresul experienţei să devină deductivă, adică să scurteze lanţul raţionamentelor dintre adevăruri. In special ştiinţa numerelor e acea care face posibil acest proces, făcând simbolice înşiruirile de raţionamente.

Totuş, nu e mai puţin adevărat că tot experienţa e cea care conduce progresul de la experimental către deductiv şi oricât ar înainta deducţia, în fond, inducţia e cea care înaintează.

In consideraţiile precedente, referitoare — în parte — la rolul şi obiectul deducţiei, o necesitate stringentă şi continuă ne-a pus la fiecare pas în contact cu inducţia, care stă indiscutabil la temelia deducţiei şi care deţine, ca principiu, experienţa. Consideraţiile asupra primei au fost la fiecare pas condiţionate, limitate, de cele asupra inducţiei, procedeu care, după Mill, poate să ne prezinte cu adevărat inferenţe reale şi, deci, şi probe în acelaş timp, constituind astfel logica adevărului. Logica ştiinţei este în acelaş timp şi logica vieţii şi practicei omeneşti, fiind universală, adică aplicabilă la toate cercetările posibile.

După cum am considerat-o până aci, inducţia poate fi privită ca

15 Mill, op. cit., vol. I. p. 262. Dealtfel, părerea că axiomele şi demonstraţiile matematice au ca temeiu tot inducţia mai este profesată şi de cellalt mare empirist englez, contemporan lui Mill, **Al. Bain** Vezi lucrarea sa: **Logique déductive et inductive** (trad. l. franceză, **G. Compayré**, 1875) vol. I, cap. I, p. 318, cât şi întreg vol. II. asupra logicei inductive.

16 Mill, op. cit., vol. I, p. 315.

mijlocul de a descoperi și de a proba propozițiuni generale [17], generalul netiind decât o colecțiune de cazuri particulare, definite în natură, dar indefinite în număr. Inducția privită astfel, constitue, nu un simplu procedeu formal de argumentare logică, ci un instrument de investigație și de descoperire științifică. In alți termeni, inducția mai poate fi definită ca operația spiritului prin care noi interăm că ceeace știm ca adevărat în unul sau mai multe cazuri particulare, va fi adevărat în toate cazurile cari se aseamănă primelor sub oarecari raporturi însemnate sau ceeace este adevărat despre câțiva indivizi dintr o clasă oarecare este adevărat despre toți indivizii aceleași clase [18]. E un procedeu real de inferență, mergând dela cunoscut spre necunoscut, vădindu-și, mai ales, rolul său în raport cu științele în cari observația sau experimentarea directă devin dificile.

Adevărata inducție, însă, diferă fundamental de inducțiile pe cari Mill le numește improprii. Diferă de așa numitele inducții prin paritate de raționament, cari se găsesc de obicei în matematică, și constau adeseori într'o procedare sau trecere la principii și concluzii printr'un fel de salt, nu într'o manieră lentă, verificată suficient, pas cu pas [19]. Ies deasemeni din sânul adevăratei inducții așa numitele descripții simple, cum ar fi colligațiunea de fapte a lui Whewel [20], prin care o multitudine de detalii sunt totalizate pur și simplu într'o singură propoziție. In ele, faptele rămân izolate; încercarea de a pune unitate în haosul lor e sortită la simple conjecturi. Spre deosebire de ele, inducția presupune întotdeauna, nu numai că observațiunile necesare au fost făcute cu grijă, dar chiar că rezultatele acestor observațiuni sunt legate prin descrieri generale, cari permit spiritului să-și reprezinte ca un tot fenomenele apte să fie astfel considerate. Din acest punct de vedere, Mill afirmă că însuș Kepler n'a făcut inducție, ci s'a mărginit să conjectureze, până a găsit o ipoteză care să se ajusteze faptelor, procedeu pe care de altfel, îl adoptă și dr. Whewell, când pune, ca o condiție a inducției, introducerea unei concepții noi, confundând astfel invenția cu proba [21].

După toate aceste considerații, menite să ne prezinte inducția ca un procedeu de o garanție unică, Mill se vede obligat să răspundă la o întrebare care se naște în chip natural în mintea oricui: Care e temeiul, de fapt, al garanției acestui procedeu așa numit inductiv? Sau mai bine zis, ce ne îndreptățește să inducem, să inferăm sau să credem că ceeace se petrece într'unul sau câteva cazuri individuale, se va întâmpla oridecâte ori condițiile vor fi, în concursul lor, aceleași? Răspunsul consistă în afirmarea postulatului sau axiomei uniformității naturii. In natură există cazuri paralele; ceeace s'a întâmplat odată se va mai întâmpla oridecâte ori condițiile vor fi suficient aceleași. In fiecare inducție e implicat faptul că universul e în așa fel constituit încât ceeace este adevărat într'un caz oarecare e adevărat în toate cazurile de aceeași natură, cu dificultatea numai de a ști care este această natură [22].

17 Mill, op. cit. ... p. 309.
18 Mill, op. cit., vol. I, p. 324.
19 Mill, op. cit., vol. I, p. 328.
20 Mill, op. cit., vol. I, p. 331. Vezi și **Whewell: De la construction de la science** (în l. franceză de **R. Blanché**, Paris 1938 (p. 44—57).
21 Mill, op. cit., vol. I, p. 345 și Whewel, op. cit., p. 59 și 65.
22 Mill, op. cit., vol. I, p. 347.

Totuş, două observaţii de cea mai vădită importanţă rămân de făcut acestui postulat sau acestei axiome a uniformităţii naturii, observaţii pe care, de altfel, Mill se grăbeşte să le şi facă. Ca axiomă, uniformitatea naturii nu trebue înţeleasă în sensul în care o înţelegea logica veche, aprioristă, ci în sensul pe care i l-a dat mai înainte Mill, ca provenind adică prin experienţă. Numai atunci această axiomă, întemeiată la rândul ei pe experienţă, pe inducţie, nu poate fi privită, ca o inducţie primitivă, ci, mai repede, ca un rezultat către care se îndreaptă toate inducţiile particulare, ca o majoră ultimă sau ca propoziţia de cea mai înaltă generalitate [23]. Uniformitatea cursului naturii e o problemă pe care şi-o pune mintea omenească, nu în primitivitatea ei, ci în avansul pe care i l-a dat cultura, observaţia naturii pentru minţile fără cultură fiind pur pasivă, ţinând adică de domeniul inducţiei prin simplă enumerare, fără valoare pentru ştiinţă. Şi cu această chestiune a inducţiei «per enumerationem simplicem», din care derivă mai toate noţiunile populare, Mill păşeşte către a doua observaţie. Uniformitatea naturii în limbajul popular n'are aceeaşi preciziune din cel filosofic. Cursul naturii nu ne apare pe de-a'ntregul uniform, ci adeseori infinit variat; sunt cazuri în cari noi contăm cu siguranţă pe uniformitatea naturii, dar sunt şi cazuri cari rămân capricioase. Inducţia că toate lebedele sunt albe, stabilită prin simplă enumerare şi în care lumea crezuse secole în şir, s'a dovedit a fi falsă. Problema inducţiei e destul de dificilă pentrucă trebue răspuns la întrebarea: dece un singur exemplu ajunge în unele cazuri pentru o inducţie completă, în timp ce în altele, miliarde de fapte concordante nu ne pot duce la stabilirea unei propoziţii generale? [24]

Natura e un fapt complex — ne spune Mill — compus din toate uniformităţile separate ale fiecărui fenomen. Uniformitatea ei nu e o uniformitate propriu zisă, dar consistă în uniformităţi; regularitatea generală rezultă din coexistenţa regularităţilor parţiale. Cursul naturii e constant, datorită constanţei celui al fenomenelor. Aceste uniformităţi separate, când sunt constatate printr'o inducţie judecată ca suficientă, sunt numite Legi ale Naturii, iar problema logicei inductive se rezumă în fond la următoarele chestiuni: cum să constatăm aceste legi ale naturii şi cum, după ce le-am constatat, să le urmăm în rezultatele lor? Regulele experimentării nu sunt în fond decât mijloace de a desţese urzeala regularităţii generale în legile cari o compun [25].

Orice fenomen este uniform în raport cu fenomenele cu cari coexistă şi cu cele cari l-au precedat sau îl vor urma; e în raport de coexistenţă şi de succesiune. Dintre cele două feluri de adevăruri corespondente lor, mai importante pentru noi sunt acele cari se referă la ordinea de succesiune a faptelor sau legea cauzalităţii. Noţiunea de cauză este rădăcina oricărei teorii a inducţiei [26] şi, ca atare, Mill îşi propune să o determine cât se poate mai precis. Nu cauza în înţelesul de eficientă, ci de cauză fizică: adică prin faptul că un fenomen e cauza altui fenomen [27].

[23] Mill, op. cit., vol. I, p. 349.
[24] Mill, op. cit., vol. I, p. 355.
[25] Mill, op. cit., vol. I, p. 356, 359.
[26] Mill, op. cit., vol. I, p. 366.
[27] Vol. I, p. 369.

Păstrând distincţia dintre antecedent şi consecvent, el caută să-i adecveze, condiţional, pe cea dintre cauză şi efect. Prin cauză reală, Mill înţelege concursul tuturor antecedenţilor, cari intervin asemeni unor condiţii în raport cu fenomenul, fără dreptul de a esclude vreunul dintre ei [28]. Sau mai precis, filozoficeşte vorbind — spune el — cauza e suma condiţiilor pozitive şi negative luate împreună, totalul contingenţelor de orice natură, cari, fiind realizate, consecventul le urmează în chip necesar [29], sau mai departe, antecedentul sau reuniunea de antecedenţi cărora fenomenul le este invariabil şi incondiţional consecventul [30]. — Astfel înţeleasă cauza, nimeni nu mai poate crede că noaptea e cauza zilei, pe simplul motiv că ele s'au succedat regulat în decursul atâtor milenii. Succesiunea lor nu e incondiţional necesară, pentrucă din momentul în care soarele va dispare, această succesiune nu va mai avea loc. Nu mai riscăm să facem inducţii în genul celeia după care se crezuse greşit că lebedele nu pot fi decât de culoare albă şi avem mai mult sau mai puţin posibilitatea să prevedem într'o oarecare măsură starea imediat următoare a universului care se leagă cu cea precedentă printr'un raport necesar de succesiune. Toate uniformităţile în succesiunea fenomenelor şi cea mai mare parte din cele de coexistenţă sunt sau legi ale cauzaţiunii sau consecinţe şi corolare ale acestor legi.

Inducţiei îi revine sarcina de a stabili cari sunt legile cauzaţiunii existente în natură, de a determina efectele fiecărei cauze şi cauzele tuturor efectelor şi a arăta cum se face aceasta e obiectul capital al logicei inductive. Potrivit acestui scop, Mill dă cele patru metode de cercetare experimentală: metoda de concordanţă, de diferenţă, a variaţiilor concomitente şi a reziduurilor, primele trei pornind de la cele trei tabele ale lui Bacon: de prezenţă, de absenţă şi a gradelor sau de comparaţie.

In scopul de a efila tesutul complex al naturii, spre a separa antecedenţii de consecvenţii lor invariabili şi necesari, cauzele de efectele lor, observaţia şi experienţa intervin ca procedee indiscutabil iniţiale ale inducţiei. A observa e a analiza, e a discerne părţile constitutive ale faptului prezentat. Experimentarea e o extindere şi mai vastă a observaţiei. Ea contribue mai vădit şi mai intens la separarea antecedenţilor de consecvenţi, cari, în natură, nu ni se prezintă niciodată izolaţi, prin variarea chiar infinită, a circonstanţelor. In intenţia logicei inductive de a sesiza legile succesiunii fenomenelor în natură, de a stabili cauzele efectelor şi efectele cauzelor, cele patru metode experimentale au latitudinea să pornească, după împrejurări, de la unul sau altul din cei doi termeni ai raportului cauzal.

Cu toate că o privire mai largă asupra acestor patru metode de cercetare experimentală ar fi perfect îndreptăţită de importanţa lor pentru inducţie, ne vom mărgini totuşi, la a reda numai canoanele, destul de elocvente, pe care Mill le pune la baza lor.

Primul, cel al metodei de concordanţă spune că, dacă două sau mai multe cazuri ale fenomenului de cercetat au numai o circonstanţă

[28] Vol. I, p. 371.
[29] Vol. I, p. 375.
[30] Vol. I, p. 381.

în comun, circonstanţa în care mai toate cazurile concordă este cauza sau efectul fenomenului [31].

Canonul metodei de diferenţă e următorul: dacă un caz în care fenomenul se prezintă şi un altul în care acesta e absent au toate circonstanţele lor comune, afară de una singură, prezentându-se numai în primul caz, această circonstanţă, prin care cele două cazuri diferă, este efectul, sau cauza, sau o parte indispensabilă a cauzei fenomenelor [32].

In vederea perfecţionării metodei de concordanţă, adăugându-i aceşteia pe cea de diferenţă şi obţinând astfel aşa numita metodă unită, Mill pune la baza acestei metode canonul: dacă două cazuri în cari fenomenul are loc au o singură circonstanţă comună, în timp ce două sau mai multe cazuri în cari el nu are loc n'au nimic comun decât absenţa acestei circonstanţe, această circonstanţă este efectul, sau cauza, sau o parte necesară a cauzei fenomenului cercetat [33].

Canonul metodei reziduurilor afirmă, că, dacă scoţi dintr'un fenomen partea cunoscută, prin inducţiile anterioare, a fi efectul a oarecari antecedenţi, rezidul fenomenului e efectul antecedenţilor rămaşi [34].

Insfârşit, canonul metodei variaţiilor concomitente afirmă că un fenomen care variază într'un oarecare fel ori decâte ori un alt fenomen variază în acelaş fel, este sau o cauză, sau un efect al acestui fenomen, sau îi este ataşat prin ceva cauzal [35].

Aceste metode experimentale, prin însăş natura lor, nu fac decât să ne divulge, în chip evident, manifestarea ocultă a cauzalităţii, la baza faptelor reale, la cari inducţia îşi propune să reducă proba adevărurilor logice.

Dar cu consideraţiile referitoare la pluralitatea cauzelor şi la amestecul efectelor, Mill efectuiază o întoarcere către metoda deductivă. Nu întotdeauna un efect depinde de o singură cauză şi în acelaş mod. Un fapt poate fi consecventul mai multor succesiuni invariabile, al mai multor antecedenţi sau reuniuni de antecedenţi [36]. Concursul a două sau mai multe cauze nu produce adeseori efectele lor separat, ci întrepătrunse sau modificându-se reciproc. — Dacă prima parte a chestiunii de faţă: pluralitatea cauzelor, nu poate rezista în dificultăţile sale, după Mill, metodei de diferenţă, totuş, amestecul efectelor, efectele complexe, aduc serioase prejudicii, atât unei metode de pură observaţie, cât şi uneia de pură experimentare. Ştiinţele cari ţin de domeniul social, ca şi biologia, întâlnesc fenomene cari prezintă asemenea dificultăţi. Pentru asemenea fenomene, adoptarea metodei deductive se impune, însă sub delimitarea a trei funcţiuni indispensabile: O inducţie directă, apoi un raţionament şi în sfârşit, o verificare [37]. Problema acestei metode deductive consistă în a determina legea unui efect după legile diverselor tendinţe, al căror rezultat comun este. Primul impuls, deci, este să cunoască legile acestor tendinţe. Astfel, legile cele mai complexe ale acţiunilor omeneşti,

[31] Mill, op. cit., vol. I, p. 429.
[32] Mill, op. cit., vol. I, p. 430.
[33] Mill, op. cit., vol. I, p. 436.
[34] Mill, op. cit., vol. I, p. 438.
[35] Mill, op. cit., vol. I, p. 442.
[36] Mill, op. cit., vol. I, p. 485.
[37] Mill, op. cit., vol. II, p. 8.

de exemplu, pot fi deduse din legi mai simple, dar legile simple sau elementare vor fi întotdeauna determinate prin inducţie directă [38]. Metoda deductivă astfel înţeleasă — constând pe trei sferturi în inducţie — contribue evident la explicarea legilor naturii.

Persistenţa inducţiei în fondul tuturor posibilităţilor noastre de a cerceta şi de a cunoaşte natura, ne duce în chip inevitabil la constatarea că legea cauzalităţii universale e prima în generalitate dintre toate uniformităţile. Ea nu este întemeiată pe un simplu instinct [39], cum s'a crezut. Are ca bază inducţia per enumeraţionem simplicem — în care generalizarea se face pe temeiul absenţei lucrului care ar putea să contrazică faptul observat, dar, în ciuda acestui procedeu vag şi nesigur, progresul experienţei a lucrat neîncetat la stabilirea certitudinii legii cauzalităţii universale. Nu numai că nu cunoaştem excepţii cari să o infirme — ne spune Mill — dar excepţiile însăş, cari limitează şi infirmă legile speciale, nu contrazic legea universală, ci o confirmă, pentrucă în toate cazurile suficient deschise investigaţiilor noastre putem atribui diferenţa rezultatului, fie absenţei unei cauze ordinar prezentă, fie prezenţei unei cauze ordinar absentă. Hazardul [40] însăş depinde în ultimă analiză de cauzaţiune.

Totuş Mill, consecvent atitudinii sale empiriste şi diferând esenţial de Taine, reduce domeniul de certitudine al legii cauzalităţii, ca şi cel al posibilităţii experinţei, pentrucă, spune el, ar fi fără sens şi îndrăzneţ să afirmi aceste legi şi pentru regiunile universului cari cad în afara acestor posibilităţi şi în cari nu vom putea şti vreodată dacă fenomenele sunt la fel sau diferite total de cele pe cari le cunoaştem. Circonstanţele acestor fenomene, căzând în afara experienţei noastre, ne rămân necunoscute şi ca atare nu avem posibilitatea probei. Valoarea deducţiei şi a inducţiei la J. Stuart Mill — datorită faptului că am redus tratarea la simpla aprofundare sau constatare a acestor două procedee logice,

[38] Mill, op. cit., vol. I, p. 510.

[39] Obiecţia de faţă priveşte în primul rând concepţia filosofului englez **David Hume**, care întemeia principiul cauzalităţii pe obicinuinţă şi de la a cărui viziune pornea, cu deosebirile sale cirtice, însăş **apriorismul kantian**; în al doilea rând, obiecţia priveşte şi mai propriu **Şcoala Scoţiană**, în frunte cu **Thomas Reid**, care, plecând tot dela concepţia lui Hume, întemeiază şi mai pronunţat raportul cauzalităţii pe instinct.

[40] Hazardul este conceput de Mill — potrivit accepţiunii obicinuite (vezi vol. II, p. 48—50) ca o antiteză directă faţă de lege, ca lipsa unei legături constante între efecte şi cauzele lor. De fapt, însă, nu se poate afirma în mod propriu că un fenimen este produs prin hazard; se poate spune cel mult că două fenomene se găsesc **în raport de coexistentc sau de succcesine prin hazard.** Oricând o cunoaştere completă a cauzelor ne poate pune în măsură a prevedea efectul, căci, iată ce ne spune Mill la pag. 49, vol. II: «De fapt, oricare ar fi fenomenul, dacă a avut loc odată, putem fi siguri că va mai avea loc, dacă toate circonstanţele se reproduc, şi dacă, mai mult printre aceste circonstanţe există un anumit număr cărora fenomenul le este urmare statornică; căci el nu este legat cu cea mai mare parte a acestor circonstanţe în mod permanent şi coincidenţa sa cu ele este considerată ca un produs al hazardului, ca numai întâmplătoare». Iar mai departe, în acelaş volum, la «Calculul hazardului», pag. 60: «Probabilitatea unui eveniment dat nu este aceiaş pentru o persoană ca şi pentru alta, nici pentru aceiaş persoană mai bine informată». Sau: «In sine un eveniment nu este în chip simplu probabil; el este sigur. Dacă am şti totul, am şti în mod pozitiv dacă se va întâmpla sau nu, dar probabilitatea sa pentru noi nu exprimă decât gradul de siguranţă pe care îl putem avea despre producerea lui după ceeace ştim actual.

în structurarea lor corelativă, cum se desprinde din sistematica textului însăş — poate să pară celor deprinşi să vadă, de obicei, valoarea prin prizma superlativelor, a absolutului, prea puţin evidentă şi chiar confuză. Totuş, pentru cine convine să ia valoarea şi într'un sens relativ, ca legată de fapte, în nuditatea lor obiectivă, — sens total cuprins în substratul cercetării noastre — credem că am reuşit să facem evident, natural cu mijloace reduse, poate, şi sub opresiunea circonstanţelor, modul în care Mill înţelege să delimiteze şi să conjuge, în valoarea lor reală, deducţia şi inducţia, raportate la punctul său de vedere empirist, la orientarea empiristică pe care a încercat să o dea logicei.

În încercarea sa de a răsturna, prin pozitivism logica tradiţională [41] — încercare insuficientă, poate, din unele puncte de vedere, dar netăgăduit fecundă şi temeinică pentru ştiinţă — Mill a reuşit să spargă multe din tiparele fundamentale, dar de factura metafizică, ale logicei vechi, menite să prejudicieze încercările noastre ştiinţifice, reuşind în acelaş timp să ne arate, că atât la baza cât şi în vârful sau în ţelul procedeelor noastre, întradevăr logice, stau şi trebue să stea, în chip incontestabil, faptele [42].

Integrat în lanţul marilor săi înaintaşi: Aristoteles, Descartes, Bacon, Hume, Kant, a căror trudnică ,dar rodnică gândire alcătueşte un luminos drum polar pentru ridicarea şi promovarea ştiinţei, John Stuart Mill reuşeşte, pedeoparte, să scuture, prin pozitivismul său, multe din vechile concepte de factură metafizică, a căror pulbere întuneca unele din posibilităţile noastre de găsirea adevărului; pe dealtăparte, poziţia sa reprezintă o netăgăduită culme în sânul cugetării empiriste, specificul filosofiei engleze.

Alexandru Ionescu

[41] Ne apare foarte lămurit şi cuprinzător pozitivismul lui Mill în următoarea aserţiune: «In minţile neobicinuite să gândească precis, există adesea ideia confuză că legile generale sunt **cauzele** legilor parţiale; că legea gravitaţiei universale, bunăoară, este cauza căderii corpurilor pe pământ. Dar aci ar fi o greşită folosinţă a cuvântului cauză. Greutatea corpurilor nu este un efect al gravitaţiei generale; ea este un caz, adică un exemplu particular al prezenţei acesteia». (Vol. I, p. 531).

[42] Pentru o mai plină lămurire asupra subiectului de faţă, vezi, în afara lucrărilor aflate în cursul expunerii noastre, şi lucrările: **H. Taine: Le positivisme anglais** şi **H. Höffding: Histoire de la philosophie moderne**, vol. II, p. 424—436 (trad. l. franceză de **P. Bordier**, Paris, Alcan 1924), iar dintre lucrările citate trebue să insistăm asupra importanţei următoarelor: **H. Lauret: La philosophie de Stuart Mill** şi **P. P. Negulescu: Problema epistemologică** (curs). Vol. III, 1931—32, partea referitoare la Mill.

S T R I G Ă T

Bucovină, ţară blajină,
Cosmin cu mânăstiri de lumină,
Cine sub seri ţi-se 'nchină,
Sub blestemata lege străină,
Comoara mea, Bucovină ?

Aud cum te pasc desnădejdile, stol,
Cum croncăne corbii, amar rotocol,
Şi-ţi cântă doar crivăţul rece 'n ocol,
Peste ogoarele scrum şi pârjol...
Şi-aş vrea Bucovină, nebun, să mă scol,

S'adun toată ţara grămadă,
Să-i duc pe cei vinovaţi să te vadă,
Cum te-au svârlit ca pe-o pradă,
In groapă, la câni, să te roadă...
Tu, geană de rai şi baladă !...

B U C O V I N Ă

Presimt că ţi-i foame şi frig.
Şi 'ncerc să mă 'nalţ şi să strig
Cu flacări călăii să-ţi frig,
Să cad'al hotarelor dig,
Colhozul e numai hopsig !...

Ştiu bine că plângi în năframă,
Surghiunul departe de mamă,
Ţi-i groază, ţi-i foame, ţi-i teamă,
Dar dincol' de zarea 'n maramă,
Mereu sângele nostru te cheamă !

A S C U L T Ă !

Stai, trecătorule, şi-ascultă:
Iţi plânge-o soră 'n altă ţară,
Sub bici de blestem şi ocară,
C'a fost din trupul ţării smultă.

Ascultă crâncena-i plânsoare,
Cu glasul prăbuşit sub cnut.
Azi dorul ei după trecut
Sub gratii, creşte 'n închisoare.

N'auzi cum zornăe cătuşe
In lungi pohoduri spre Siberii ?
Cum plâng cosminele durerii
Sub cerul putred, de cenuşă ?

Stai, trecătorule, o clipă,
Şi-auzi cum cad catapetesme ;
Nici florile nu ard miresme
Sub neagra Asiei aripă.

Depe colinele rotate
S'aude 'n geamătul de vânt,
Ca din adâncuri de mormânt,
Cum plânge-o soră sau un frate !

Vezi crucea răsturnată 'n glod,
De iatagane sdruncinată ?
Sub ea a străjuit odată,
Mormântul unui Voevod !

Sub streşină, cântând litanii
De-alungul nopţilor de iarnă,
Urîtul ţipă ca o goarnă;
Nu cântă nimeni «nani», «nani».

Hai, trecător grăbit prin vreme,
Să scoatem sora din robie,
Să nu mai blesteme 'n vecie,
Că ea din vina noastră geme !

MOTIV

Pe sub cearcăn plâns de lună,
Trece doru 'nspre Cosmin,
Cu bărdace mari de chin
Adunate din cordună...

Trec, în sbor de aripi frânte,
Ingeri vămuiţi de vis,
Cerul drag, li-s'a închis,
Să nu-l vadă, să nu-l cânte.

Colo 'n zarea cenuşie
Nici un semn la marea poartă:
Desnădejdile doar poartă
Steag cernit de pribegie...

Cu altarul de lumină,
Ingropat lângă Cosmin,
Cât vei plânge 'n veac străin,
Bucovină, Bucovină?

Vasile Posteucă

M. EMINESCU

I. ACADEMIA ROMÂNĂ — D. R. MAZILU [1].
II. FUNDAȚIILE REGALE — PERPESSICIUS [2].

Când la 19 April 1885 se deschide testamentul lui Walther v. Goethe, nepotul poetului, † 18 April 1885, testament alcătuit în 24 Sept. 1883, lumea științifică germană și istoria literaturii au sentimentul unei binefăcătoare ușurări, prin faptul că se pune capăt unei așteptări de peste o jumătate de veac, pentru a li se reda moștenirea spirituală a geniului care s'a avântat la culmea lui Homer al Eladei și Shakespeare al Anglo-Saxonilor. Se îndeplinește astfel dorința de a cunoaște totalitatea operei poetului, de a pătrunde în atelierul său de creație și de a-i studia viața, pentru ca această lumină interioară să ajute înțelegerea cât mai desăvârșită și cât mai corectă a ceea ce a simțit, gândit și trăit titanul nu numai al germanismului ci și al lumii întregi. Câtă vreme au trăit nepoții lui Goethe, Wolfgang și Walther, uriașa arhivă a poetului rămânea închisă pentru cercetători și dormea între pereții încăperilor locuinței sale din Weimar. Actul din 24 Sept. 1883 numește moștenitoare generală a succesiunii pe marea ducesă Sofia de Sachsa, care luând cunoștință de cuprinsul testamentului și înțelegându-și răspunderea, a ei ca și a celorlalți descendenți din casa domnitoare a lui Carl August, procedează fără întârziere la organizarea Arhivei-Goethe și la îngrijirea unei noi ediții, critice și complete a operelor poetului [3].

Pentru îngrijirea unei ediții vrednice de numele lui Goethe, ca și pentru renumele Germaniei recunoscută prin extraordinarul ei spirit de organizare și distribuție a muncii, cu respectul ierarhiei valorilor, au fost invitați să colaboreze reputați istorici și istorici literari ai timpului, filologi, arheologi, naturaliști, esteticieni, critici de artă, filosofi și oameni politici, și astfel s'a ajuns la impresionatul număr de 67 personalități, cari și-au oferit tributul, fiecare în specialitatea sa, pentru înfăptuirea celebrei ediții de 143 volume, în 4 serii, și anume: Seria I-a: Opere literare-63 vol. — Seria a II-a: Scrieri de știință naturală-14 vol. — Seria a III-a: Insemnări zilnice-16 vol. — Seria a IV-a: Scrisori-50 vol. Lucrările editoriale și de imprimare au început în anul 1887 și s'au sfârșit abia la 1912, așadar exact un sfert de secol de efort colectiv, de

[1] **Academia Română** / Studii și Cercetări / XLIV / **M. Eminescu** / **Poezii și Variante** / Ediție Omagială / Alcătuită de / **D. R. Mazilu** / Monitorul Oficial și Imprimeriile Statului / Imprimeria Națională București, 1940 / 1 vol. 17,5×25; 844 pg. + 1 pl. — Prețul Lei 500.

[2] **M. Eminescu** / **Opere** / vol. I / **Poezii Tipărite** / **In Timpul Vieții** / Introducere — Note și Variante — Anexe / Ediție Critică Ingrijită / De / **Perpessicius** / Cu 50 reproduceri după manuscrise / București / Fundațiile Regale / 1939 / 1 vol. 21×30; XLII + 528 pg. + 1 pl. — Prețul Lei 400.

[3] Cfr. **Herman Grimm**, prefață la **Goethes Werke** / Herausgegeben / im / Auftrage der Grossherzogin Sophie von Sachsen / Weimar / Hermann Böhlau / 1—143 vol. / 1887—1912 /, în vol. I-iu pg. XI—XVII.

stăruinţă îndârjită pentru îndeplinirea unui plan şi înfăptuirea unui gând. In acest răstimp numeroşi dintre colaboratori cad pe şantierul de lucru şi îndată locul se ocupă de către alte personalităţi în specialitatea, unde s'a produs golul. Astfel la 1912 apare al 143-lea volum, ultimul din această ediţie ideală, rezultată dinr'o ideală organizare, dintr'un exemplar spirit de solidaritate, dintr'o coesiune organică, proprie şi caracteristică spiritului german, dintr'un înalt simţ pentru ceea ce va să însemne mândrie naţională, pilduitoare tuturor popoarelor şi tuturor vremurilor.

Editorii se împart în două grupe: cea dintâiu redusă ca număr este cea a *redactorilor*, compusă numai din 5 membri; a doua, a *colaboratorilor* externi, o alcătuesc ceilalţi 62 de profesori universitari, erudiţi şi oameni de litere.

Redactorii sunt următorii: Gustav von Loeper, Erich Schmidt, Herman Grimm în locul lui Wilhelm Scherer † 6 August 1886, Bernhard Seuffert şi Bernhard Suphan.

Din modul cum s'a alcătuit lista *colaboratorilor* se poate vedea grija de a nu trece cu vederea nici un centru universitar «soweit die deutsche Zunge klingt», nici chiar Universitatea din Cernăuţi, care dealtfel, pe drept, s'a bucurat totdeauna în lumea învăţaţilor de un nume bun.

Iată localităţile cu reprezintanţii lor în comitetul central sau în rândurile colaboratorilor la ediţia Goethe—Weimar:

Berlin: August Fresenius, Ludwig Geiger, Herman Grimm, Julius Hoffory, Daniel Jacoby, S. Kalischer, Gustav von Loeper, Richard M. Meyer, Max Roediger, Erich Schmidt, Edward Schröder, Friedrich Strehlke. — *Lipsca:* Wilhelm Arndt, Adolf Kögel, Friedrich Zarncke. — *Viena:* Richard Heinzel, Jacob Minor, Karl J. Schroer, Samuel Singer, Alexander von Weilen. — *Zürich:* Jakob Baechtold. — *Jena:* Karl Bardeleben, Berthold Litzmann, Carl Siegfried. — *Dresda:* Woldemar Freiherr von Biedermann, Franz Schnorr von Carolsfeld. — *Posen:* Robert Boxberger. — *Halle a. S.:* Konrad Burdach, Albrecht Wagner. — *Weimar:* C. A. Hugo Burkhardt, Reinhold Köhler, Carol Ruland, Bernhard Suphan, Julius Wahle. — *Cracovia:* Wilhelm Creizenach. — *Glasgow:* Ernst Elster. — *Pless:* Wilhelm Fielitz. — *Bonn:* Johannes Franck, Hermann Hüffer. — *Birkenruh* din Livlanda: Otto Harnack. — *Strassburg:* Rudolf Henning, Eugen Joseph, Ernst Martin, Adolf Michaelis. — *Berna:* Ludwig Hirzel. — *Steglitz:* Otto Hoffmann. — *Münster* i. W.: Karl Kochendörffer. — *München:* Franz Muncker. — *Reichenberg p. R.:* Wolfgang von Oettingen. — *Hamburg:* Carl Chr. Redlich. — *Darmstadt:* Max Rieger. — *Göttingen:* Gustav Roethe, Herman Sauppe, Karl Vollmöller. — *Praga:* August Sauer. — *Graz:* Anton C. Schönbach, Bernhard Seuffert. — *Königsberg d. Pr.:* Alfred Schöne. — *Pforta:* Hermann Schreyer. — *Brunn im Gebirge:* Rudolf Steiner. — *Giessen:* Adolf Strack. — *Tübingen:* Philipp Strauch. — *Würzburg:* Ludwig von Urlichs. — *Frankfurt pe Main:* Veit Valentin. — *Cernăuţi:* Max Freiherr von Waldberg. — *Breslau:* Karl Weinhold. — *Lemberg:* Richard Maria Werner [4].

Trecând în revistă aceste nume, de care se leagă opere ştiinţifice sau

[4] Cfr. **Goethes-Werke**, ed. Weimar, vol. I-iu pg. XXVI—XXVIII.

literare valoroase, unele interesând numai cultura germană, altele trecute în patrimoniul universal, îţi dai seama că un colectiv simţ de răspundere al naţiei, reprezintate prin ce a avut mai ales în cugetare şi ca disciplină ştiinţifică, a lucrat şi veghiat, timp de 25 ani, pentru ca iniţiativa să ducă la un sfârşit, care pentru multă vreme şi în linii mari să înlăture din discuţiunea publică problema unei ediţii critice complete a operelor lui Goethe.

Aşadar, abia după 80 ani dela moartea poetului, naţiunea germană a izbutit să realizeze o ediţie critică şi completă în acelaşi timp. Vom ţine socoteală că Goethe a avut peste şase decenii de neîntreruptă creaţie, faţă de 15 ani ai lui Eminescu, apoi că la vârsta înaintată de octogenar poetul german îşi îngrijeşte singur o ediţie completă a lucrărilor literare, că în activitatea sa scriitoricească păstrează ordinea şi disciplina, cari sunt dintre caracteristicele cele mai pronunţate ale poporului german însuşi, şi, în sfârşit, nu scăpăm din vedere faptul că el a dispus de mijloace pentru a-şi plăti secretari şi arhivari. Poetul nostru, se topeşte în tinereţe sbuciumată; cât trăeşte este aruncat de valurile vieţii şi nevoilor dintr'un oraş în altul, trebuind să-şi mute cu dânsul manuscriptele şi biblioteca, dela o gazdă la alta. Şi totuşi el îşi apără avutul spiritual, prins pe tot felul de hârtii, încât acum după ½ veac dela moartea sa trupească, cercetările privitoare la viaţa şi opera lui se fac fără întrerupere şi din an în an sunt în creştere. Dacă însă, cu toată rânduiala găsită în moştenirea dela Goethe şi cu tot spiritul german întreprinzător, tenace, disciplinat, au fost nevoie de 80 ani până să se termine singura ediţie completă şi critică, atunci o asemănătoare lucrare pentru opera lui Eminescu, păstrând fireşte raportul dintre vastitatea şi multilateralitatea activităţii unuia faţă de a celuilalt, va necesita o durată mult mai întinsă. Nu fără importanţă este şi întâmplarea că în răstimpul dintre 1887 şi 1912 cât a ţinut studierea materialului, coordonarea şi editarea celor 143 volume ale lui Goethe, omenirea a trăit în pace şi i s'a dat răgaz să-şi desăvârşească operele constructive. La noi, din 1902, când manuscriptele lui Eminescu au ajuns în proprietatea Academiei Române, au fost tot vremuri de restrişte şi izbelişte: răscoale, războaie, căderi şi înălţări, preocupări de ordin social pentru realizări practice, tămăduiri de răni, frământări lăuntrice, întineritor freamăt de refacere a hotarelor istorice şi etnice. Naţiunea română conştientă de puterea geniului eminescian şi recunoscătoare pentru că i s'a dăruit întreg şi cu efecte generatoare pentru veacuri înainte, n'a întrerupt niciodată contactul sufletesc cu dânsul şi cu opera sa şi în clipele cele mai crâncene s'a călăuzit de ecourile testamentului său literar şi politic. Iubirea noastră şi cultul tuturora pentru Eminescu ne uneşte şi înalţă şi desigur nu-i prea îndepărtată vremea când o generositate a maturităţii va chema la colaborare pe cărturarii luminaţi şi pricepuţi în problemele de îngrjire a unei ediţii critice şi complete a lui Eminescu, cari, — simţindu-se atraşi spre desinteresată cooperare intelectuală, dintr'un foc lăuntric şi solidă cunoaştere a moştenirii spirituale ce ne-a lăsat-o poetul, să se adune ca şi soborul învăţaţilor germani din jurul operei lui Goethe în strădanie de 25 ani, ca să cinstească creaţiunea geniului ivit în secolul al XVIII-lea, — să lucreze în numele întregii naţiuni şi s'o achite pe ea de datoria faţă de geniul veacului al XIX-lea

apărut din brazda pământului românesc. Pentru că și o ediție completă și critică a operelor lui Eminescu nu este și nu poate fi lucrare de unul singur, oricâte înfăptuiri pregătitoare ar exista până la dânsul. *«O catedră Eminescu*, la Universitate [5]», preconizată de d-l Constantinescu (Pompiliu) este o idee nefastă, care se răstoarnă prin înseși argumentele de șubredă susținere a ei. Există o catedră Goethe în toată lumea germanică, sau vre-una Schakespeare, Homer, Tolstoi, Kant? De când locul, Universitatea, și titlul, profesor, devine o garanție, pentru soliditatea și trăinicia realizărilor? Că «astăzi o catedră Eminescu, la Universitate, este nu numai un capitol de buget și nici o simplă formă de încadrare a unui om și a unei funcții», îl credem pe d-l Pompiliu Constantinescu, dar mâine ca va deveni numai un capitol de buget și numai «o simplă formă de încadrare a unui om și a unei funcții», de asta suntem mai mult decât siguri. Căci, cine, spre o pildă, i-a oprit pe numeroșii titulari ai catedrelor existente, de istoria literaturii române moderne sau de estetică, cine i-a împiedecat ca din 30 ani de profesorat 20 să-i consacre exclusiv studierii manuscriselor poetului pentru ca de acolo, dela catedra universitară, să roiască, în elan proaspăt, îndrumat de înțelepciunea profesorală, pâlcuri de tineri, împrejurul operei lui Eminescu, s'o studieze și să ajute la înfăptuirea unei idei mari, care cere timp, răbdare și presupune înainte de toate dragoste sinceră pentru subiect? O «catedră Eminescu»? și pentru asemenea amvon d-l Pompiliu Constantinescu citează pe catedrantul iudaic G. Călinescu, acela care și-a bătut joc de viața chinuită a poetului târând-o și murdărind-o în libidina sensualismului oriental semit, ca să antreneze la cetit pe admiratorii liceeni, să le ațâțe instinctele sexuale? Sau temerara citare în catastiful eminoscologilor a jidanului Tudor (!) Weinberg Vianu (!), care, ca și Călinescu, și-ar tăia mai curând mâna decât să pomenească undeva de capitolul politicei lui Eminescu, de naționalismul său, de lupta sa împotriva celei mai mari nenorociri a poporului românesc, jidanii, cari sunt izvoarele și autorii tuturor marilor noastre tragedii. Jidanii și jidoviții Germaniei de altă dată, cu Goethe: olimpian, titan, cetățean al lumii, liber cugetător. Un asemenea Goethe, care nu trece firesc pe subt cerul Germaniei, ca să ajungă în Univers, ca și un asemenea Eminescu, fără legătură cu durerile și aspirațiile mari și mărunte, de toate zilele sau din cuprinsul unor vremi îndelungate, n'au existat și nu trebuie să ne mai lăsăm înșelați că ar fi putut exista. Infiltrația iudaică în cultura și gândirea românească ne-a adus nenorocirea de a ne abate dela linia noastră națională, de a ne sugera un exagerat europenism, pe când de fapt noi rămâneam totuși niște primitivi, și singura dovadă a primitivismului nostru o oferise ușurința acceptării infiltrației iudaice, cu toate consecințele ei. Falsificarea cugetării românești, acum mai puțin ca oricând nu poate fi articol de buget, iar pentru studierea operei lui Eminescu și cunoașterea vieții sale trebuie să se întrunească într'o cooperație intelectuală toate valorile românești, așa cum au înțeles să lucreze Germanii pentru Goethe. Inițiativele individuale pot continua nestânjenite. Prin ele se face totdeauna un pas înainte și sunt cu atât mai lăudabile, pe cât pornesc din sentimentul curat al admirației și din

[5] In **«Revista Fundațiilor Regale»**, 1/XI 1940, pg. 419—XXVIII.

plăcerea muncii în sine. Cele oficiale se plătesc şi unde intervin arginţii, acolo este prezentă de cele mai multe ori şi trădarea subiectului: nepotism, prieteşug şi nesăţiosul materialism, care neuitând o clipă că realizarea se măsoară cu cotul, se plăteşte pe coală, transformă hârtia albă în kilograme de maculatură, coale întregi de dialectică, de inutile reproduceri, de savantlâc cu semne diacritice, pentru a se obţine opt sute patruzeci şi patru pagini balast în greutate de 2 kgr. Şi acest lest în jurul a 10 — cetiţi: zece — poezii şi «variante» ale lui Eminescu. Şi iată-ne deci ajunşi la ediţia «omagială» a Academiei Române, alcătuită de *D. R. Mazilu.*

Intâiu am vrea să subliniem aci că Academia Română, instituţia în sine, rămâne în afara oricărei critici. Ea este şi va fí, ca oricare altă instituţie similară din lume, templu al culturii şi altar de oficiere al ştiinţei. De aceea, cu atât mai mult oamenii cari pătrund în ea sunt obligaţi s'o ferească de orice i-ar putea scade din prestigiu.

După ce lectorul celor zece poezii se va întâlni cu cercetătorul şi cunoscătorul operei lui Eminescu, se va ridica singură întrebarea: cine omagiază prin volumul de 844 pagini: *Academia Română* care admite lucrarea în colecţia de Studii şi Cercetări şi suportă enormele cheltueli ale tiparului sau d. *D. R. Mazilu,* alcătuitorul ediţiei «omagiale», care primeşte şi dreptul de autor pentru 53 coale de tipar?

Când în primăvara anului 1937 d-l *S. Puşcariu* a venit în Academia Română cu iniţiativa tipăririi unui volum comemorativ la 50 ani dela moartea poetului, nu exista nici o lucrare făcută; în schimb d-l *D. Caracostea* a indicat omul, pentru care oferea toată garanţia. «Iniţiativa a fost primită de Secţiunea literară, în şedinţa dela 8 Mai 1937, când s'au aprobat şi fondurile necesare tipăririi» [6]. De fapt, în şedinţa aceea nu s'au aprobat fondurile, din simplul motiv că nu exista nici un manuscris, ale cărui proproţii să fie cunoscute. Dimpotrivă, ne întrebam unii unde-i corpul delict şi pe ce bază se contină discuţia. Atunci, intervine d-l D. Caracostea: «Il iau eu pe garanţia mea, dau eu toată garanţia pentru d-l D. R. Mazilu, că va face o lucrare bună»... Toată lumea a tăcut şi a preferit să aştepte, cu încredere, lucrarea, decât să nesocotească girul d-lui D. Caracostea şi eventual să neîndreptăţească un tânăr care vrea să se afirme. S'a întâmplat însă, din nefericire, altfel. Generositatea profesorului D. Caracostea şi părinteasca oblăduire arătate elevului d-sale, d-l D. R. Mazilu, apar ofensate printr'o lucrare ratată.

Inainte de a trece la cercetarea «tipăririi atente» [7] a celor 10 poezii şi variante, trebuie să procedăm la eliminarea materialului inutil : «Prefaţa primei ediţii Maiorescu» (pag. 73), reproducere de prisos; la fel «Poetul Eminescu», introducerea dela ediţia a IV-a Maiorescu. Intr'o ediţie critică a Academiei Române nu este îngăduit să se retipărească texte cunoscute de elevii liceelor. Ediţia Maiorescu este a VIII-a la 1901; ediţia a XI-a atinge la 1913 a 14-a mie de exemplaree [8] ; dela 1913 alte şi alte ediţii, până astăzi poate 25—30.000 exemplare, toate reproducând notiţa biografică a lui T. Maiorescu; aceleaşi pagini se retipăresc şi în vol. al

[6] D. R. Mazilu, Istoricul Lucrării, în op. cit. pag. 5.
[7] D. R. Mazilu, op. cit. pg. 5.
[8] Perpessicius, op. cit. pg. XVIII.

III-lea din «Critice»-le lui M., după «Conv. Lit.», volum cu o circulaţie destul de mare, aşa încât inutilitatea reproducerii în volumul Ac. R. este evidentă. «Coperta ediţiei I-a broşate Maiorescu» (pag. 71) — nu corespunde realităţii. De fapt ceeace facsimilează d-l D. R. Mazilu e o scoarţă dela legătura în pânză sau piele şi un unicat al unui legător de cărţi, nu «coperta ediţiei I-a *broşate*».

Asupra ideilor din capitolele Introducerii : «1. Istoricul lucrării. — 2. Autenticitatea unei poezii. — 3. Modificări de editori. — 4. Editarea poeziilor. — 5. Editarea variantelor» — vom stărui în cursul analizei celor zece poezii şi variante, cari formează volumul de 844 pagini. Poeziile sunt următoarele: 1. Epigonii, 2. Floare Albastră, 3. Scrisoarea I, 4. Scrisoarea II, 5. Scrisoarea III, 6. Scrisoarea IV; 7. Luceafărul, 8. Doină, 9. Şi dacă..., 10 Veneţia.

1. EPIGONII

«Ediţiile critice ale poeţilor moderni din alte literaturi s'au alcătuit într'un mod asemănător din compunerea ediţiilor originale, cu controlul manuscriselor, când se păstrau. Astfel s'a făcut pentru Goethe, Lamartine, Leopardi, etc» [9].

Notele din subsol sunt cu desăvârşire de prisos, deoarece ele privesc în cea mai mare parte trecerea dela un sistem ortografic la altul. Numai în titlu editorul îşi numeşte ediţia «omagială», în interior şi peste tot în introducere nu e vorba decât de ediţie critică. Ori o ediţie critică, umplând jumătate de spaţiu cu note referitoare la aceleaşi cuvinte, cu deosebirea grafiei lor în diferitele sisteme ortografice, este o reconstruire a acelor sisteme ortografice; căci nu ştim, dacă i-ar fi putut cuiva trece prin minte să arăte că la cutare dată adevărul s'a scris adevĕrulu, apoi adevĕrul, şi în cele din urmă adevărul. Astfel procedează editorul ediţiei critice şi reproduce toate cuvintele cu u scurt, cele cu d cedil şi aşa mai departe. Dacă în poeziile lui Eminescu editate «critic» un cuvânt se repetă de câteva sute de ori cu trecerea prin aceleaşi schimbări, editorul le înşirue tot de atâtea ori în notele din subsol şi arată schimbarea lor la faţă. Câte sunt sunetele cari în istoria limbii româneşti au primit o altă înfăţişare pentru văz? Cinci, şase, să spunem zece. Ori pentru acestea ajungeau zece fraze scurte, cu indicaţiile respective : la data cutare sunetul s'a scris aşa, la data cutare şi-a modificat haina. In locul acestui procedeu economic, D. R. Mazilu umple 70 de jumătăţi de pagini cu balast inutil. Şi fiindcă criticul editor afirmă că la fel «s'a făcut pentru Goethe», suspectăm numai veracitatea procedurii întru cât priveşte pe Lamartin, Leopardi, etc., deoarece n'avem putinţa de a verifica o asemenea inepţie, iar cât pentru Goethe declarăm categoric că d-l D. R. Mazilu spune pur şi simplu neadevăruri. Sistemul ediţiei critice folosit de editorul celor 10 poezii ale lui Eminescu, cărora le-au fost necesare 70 jumătăţi de pagini, ca să se arăte numai schimbările ortografice a unor cuvinte în diferite ediţii, ar fi dus la o monstruozitate, când e vorba de ediţia critică a operei lui Goethe. Dinpotrivă: în patru pagini din volumul prim al ediţiei

9 D. R. Mazilu, op. cit. pg. 44.

critice de 143 volume se dau toate indicaţiile privitoare la ortografie [10], cu permanenta grijă de a respecta voinţa poetului: ...«während Alles, was sich auf Laut und Aussprache erstrekt, ja nur erstrecken könnte, geschont wird» [11] (...*«totul ce priveşte sau ar putea numai să privească sunetul şi expresivitatea, rămâne neschimbat»)*. Subliniem acest principiu călăuzitor în ed. Goethe, pentru a evidenţia apoi modul arbitrar al editorului de a se comporta cu poezia lui Eminescu. Câteva versuri din *Epigonii:*

v. 1 : Când privesc zilele de-aur a **scripturilor române,**
2 : **Mă cufund** ca într'o mare de visări dulci şi senine
7 : Văd **poeţi, ce-au scris** o limbă ca un fagure de miere;
8 : **Ţichindeal** gură de aur, **Mumulean** glas de durere
13 : Liră de argint, **Sihleanu; Donici,** cuib **de'nţelepciune.**
19 : **Eliad'** zidea din visuri şi din basme seculare
20 : Delta biblicelor **sfinte**, profeţiilor amare, —
21 : Adevăr scă.dat în mite, **sfinx pătruns de înţeles.**
22 : Munte cu capul de **piatră de furtune deturnată,**
25 : **Bolliac** cânta iobagul **şi-a** lui lanţuri de aramă
27 : In prezent vrăjeşte umbre dintr'al **secolelor plan,**
28 : Şi ca Byron, treaz de vântul cel **sălbatic** al **durerii**
29 : Palid stinge — **Alexandrescu sfânta** candel' a **sperării**
33 : **Vieaţa-i** fu o primăvară, moartea-o părere de rău;
37 : **Murăşan** scutură lanţul cu-a lui voce ruginită
41 : **Şi, bogat** în **sărăcia-i,** ca un astru el apune
42 : Preot **deşteptării** noastre, semnelor **vremii** poet
47 : Zugrăveşte din nou iarăşi pânzele **posomorite,**
48 : **Ce-arătau** faptele crunte unor domni tirani, vicleni
49 : **Ş'acel** rege al poeziei, **veşnic** tânăr şi ferice
53 : Acum **secolii** străbate, o minune luminoasă
54 : Acum râde printre **lacrimi, când** o cântă pe Dridri ;
60 : Şi iubind-o fără **margini, scrie :** «Visul de poet»;
62 : Visul apelor adânce şi **al stâncilor** cărunte
63 : El deşteaptă 'n sânul nostru dorul **ţării** cei străbune,
69 : Măşti **râzânde** puse bine pe-un caracter inimic,
73 : Şi de-aceea spusa voastră era **sfântă** şi frumoasă
76 : S'a întors maşina **lumii;** cu voi viitorul trece
79 : **Voi, pierduţi** în gânduri **sfinte,** convorbeaţi cu idealuri;
80 : Noi cârpim **cerul** cu stele, noi mânjim marea cu valuri;
83 : **Când, plutind** pe aripi **sfinte** printre stelele **senine,**
84 : **Pe-a** lor urme luminoase voi **asemenea** mergeţi.
86 : Cu **zâmbirea** ei regală, ca o stea ce nu **apune.**
87 : **Lumina al vieţii** voastre drum de roze semănat.
96 : Moartea succede **vieţii,** vieaţa succede la moarte»,
100 : Numesc **sfânt, frumos** şi bine ce nimic nu însemnează,
105 : Ce mai mult o **încifrează** cel ce vra a descifra.
109 : Rămâneţi dară cu **bine, sfinte** firi **vizionare,**
110 : Ce făceaţi valul să cânte, ce puneaţi steaua să sboare,
112 : Toate-s praf... Lumea-i cum este... şi ca **dânsa suntem** noi.

10 **Berhard Supham,** în Vorbericht, pg. XX—XIV.
11 Idem, ibid. pg. XXI.

Vom stărui asupra versurilor citate din «Epigonii». Din numărul total de 114 sunt 40 versuri, în cari editorul se abate, după părerea noastră, dela regulile obicinuite impuse de spiritul critic, simțul artistic pentru limbă și respectul pentru voința poetului, singurele elemente în măsură să călăuzească înfăptuirea unei ediții cu adevărat critice și deci acceptabile. Din abaterile pe care le constatăm în aceste destul de numeroase versuri, dintr'o singură poezie, se ridică o mulțime de probleme și anume: de punctuație, ortografie, ortoepie, vocalism, expresivitate, dublete, limbă literară, provincialisme. moldovenisme, procedeu arbitrar și inadvertență față de voința poetului, alterare de text, erori de tipar, dialectică în sprijinul răsturnării textului din Convorbiri Literare, edițiile Maiorescu, desconsiderarea indicațiilor din variante.

D-l D. R. Mazilu pretinde, cum s'a arătat, că a ținut socoteală în redarea textelor de Conv. Lit., ed. Maiorescu, m-se și variante, și afirmă că a procedat la fel, cum s'a lucrat pentru Goethe, Lamartine, Leopardi ș. a. In ceea ce privește *punctuația*, Goethe printr'o scrisoare din 10 Ian. 1825 către Göttling își exprimă dorința: ...«dass etwa eine, in frühere Zeit gewöhnliche, allzu·häufige Interpunction und Commatisirung ausgelöscht und dadurch ein reinerer Fluss des Vortrags bewirkt werde» [12]. («Eventuala punctuație și folosirea virgulei, prea frecvente, să se suprime și astfel să se obțină o cursivitate mai curată a cetirii»). Că d-l D. R. Mazilu se sprijină pasă-mi-te pe principiile ediției Goethe, fără să le cunoască, n'ar însemna mare lucru, ci numai repetarea unui obiceiu înrădăcinat la toți pripiții; din subconștient și dintr'un instinct de apărare pornește imperativul rizimării de un punct solid, crezând că acesta ar putea deveni sperietoare pentru cine-ar îndrăzni să 'ncerce a-i clătina construcția. Referirea la edițiile critice «Goethe, Lamartine, Leopardi etc.» trebuie redusă numai la această stare psihologică, de șovăitoare siguranță. Pentru punctuație în poeziile lui Eminescu ar intra în vedere următoarele criterii: 1) voința poetului, dacă ea se găsește exprimată prin manuscript, fie în forma definitivă a poeziei, fie într'o variantă: 2) regulile gramaticale, astăzi în vigoare. Ori, editorul nu ține socoteală nici de poet, nici de manuscript, nici de edițiile Maiorescu, nici de C. L. si — nici chiar de gramatică, singura care i-ar veni în sprijin și i-ar justifica gramaticește procedeul introducerii prea frecvente de semne ale punctuației, — îndeosebi virgula —, unde poetul nu le are, și arbitrara suprimare a altora. Astfel: între v. 1 și 2, 6, 27, 41, 54, 60, 109 ș. a.

Și D. R. Mazilu și Perpessicius pun la finea versului prim virgulă. Se urmează aci o logică: despărțirea propozițiunii secundare de cea principală, prodosa de apodosă. Deși în ms. lipsește [13], la fel și în C. L. [14]. La finea versului prim se termină partea unei idei, cursivitatea cetirii nu numai că nu sufere, ci are nevoie chiar de o pauză, pe care unii cetitori de versuri de altcum greșit o fac la sfârșit de vers; aci însă se impune și deci, contrar C. L. și punctuației din variantă (singura care s'a păstrat,

[12] Ibidem, pg. XXIII.
[13] Cfr. D. R. Mazilu, facs'milul dela pg. 169.
[14] 1870, pg. 185

după cât știm, până astăzi), despărțirea prin așezarea virgulei este necesară. Ne surprinde însă versul 7:

> **C. L.:** Văd poeți ce-au scris o limbă, ca un fagure de miere:
> **Mazilu:** Văd poeți, ce-au scris o limbă ca un fagure de miere:
> **Perpessicius:** Văd poeți ce-au scris o limbă, ca un fagure de miere:
> **C. Botez:** Văd poeți ce-au scris o limbă, ca un fagure de miere:
> **Eminescu (v.):** Văd poeți ce-au scris o limbă ca . . . .

Comatisarea, ca să ne folosim de expresia lui Goethe, din Convorbiri Literare pare să fie influențată de regula germană, care fără nici o excepție desparte substantivul de pronumele relativ. Fie că însuși poetul a trimis redacției manuscriptul în această formă definitivă, fie că Iacob C. Negruzzi, redactorul revistei, sau T. Maiorescu, a intercalat aceste virgule sau ambele nu sunt puse de poet, așa cum am putea deduce după ciorna poeziei sau dacă se și folosește o virgulă, singurul loc în care regula gramaticală ar dicta să fie întrebuințată, este numai acolo unde au pus-o Perpessicius și C. Botez, adecă la despărțirea frazei relative, desvoltată explicativă: limbă, care este ca un fagure de miere. D. R. Mazilu folosește virgula împotriva spiritului latin, căci ideea: *«văd poeții ce-au scris»* se poate stilisa astfel: «văd poeți (,?) scriitori ai unei limbi, care este ca un fagure de miere» și atunci când fraza secundară simplă e cu putință să se concentreze într'un adjectiv atribut al substantivului, virgula n'are ce căuta. D-l D. R. Mazilu ține să facă opinie separată și nu acceptă nici pe poet, nici pe T. M., nici C. L., nici regulile elementare gramaticale. Tot dintr'o greșită înțelegere a rostului punctuației se împotmolește, prin punct și virgulă, cetirea versului 13. Poetul care nu oprea cursivitatea decât rar, prin virgule, mai puțin probabil e să fi făcut baraje de oprelişti mai puternice ale punctului și virgulei în mijlocul unui vers în plină curgere:

«Liră de argint, *Sihleanu*, *Donici*, cuib de 'nțelepciune...

Nici după «liră de argint» n'ar fi necesară virgula, precum cum nu urmează după Donici, la Perpessicius și C. Botez. Dar D. R. Mazilu reproduce din C. L. și mai adaogă una, dela sine, la finea versului. Aceasta nu se găsește nici în C. L., nici în ed. M., nici la ceilalți doi editori mai recenți, C. Botez și Perpessicius. In favorul lui Eminescu iarăși trebuie să intervină comandamentul lui Goethe în sensul suprimării der allzu häufigen Interpunction und Commatisirung și pentru menținerea efectului printr'o limpede și vioaie alunecare, în locul deselor stopări impuse prin semne. Trei virgule într'un singur vers și-un punct și virgulă, de tăiere a lui la mijloc, transformă cetirea în retorism stacat și pretențios. Aceeași allzu häufige Commatisirung în versul 41 (Și, bogat în sărăcia-i, ca un astru el apune). Amândouă virgulele sunt dela d-l D. R. Mazilu, care parcă ar vrea să te 'nvețe cum trebuie cetit versul și de aceea te oprește din loc în loc prin semnele d-sale. La fel în versurile 53, 60, 79, 83, 86, 109. Inutil apostroful dela Eliad', în versul 19, pentru a indica elisiunea unei vocale. In ciornă poate fi odihnă a condeiului, poate fi chiar apostrof. Nici în C. L., nici în ed. M. nu apare apostroful. Dacă în ciorna poetului se găsește, nu e dovadă că scriind poezia în curat, l-a repetat și acolo. In tot cazul Rădulescu iscălia Heliade, Eliade, Eliad și chiar I. Iliad. Cu această ultimă formă se află multe tipărituri la Ac. Rom., apărute «In tipografia lui I: Iliad».

Dela punctuație trecem la *ortografie* și *ortoepie, vocalism, expresivitate* și *dublete*. Se pare că autorului criteriilor editoriale enunțate în paginile introductive îi scapă din vedere delimitarea necesară dintre ortografie și ortoepie. D-sa confundă regulile ortoepiei cu cele ale ortografiei și de aici frâul liber ce și-l îngăduie pentru modificări în textul lui Eminescu în ceea ce privește vocalismul și expresivitatea, și pentru nesocotirea dubletelor. Preocupat de gândul să dea o ediție corectă a poeziei lui Eminescu, din punct de vedere gramatical și al regulilor ortografice, intervenția editorului este atât de temerară încât atacă textul și, pe alocurea, își permite să schimbe ideea fundamentală.

In versul prim întâlnim pluralul neobicinuit «scripturelor» în loc de «scripturilor». Cu această aparentă inadvertență față de gramatică, cuvântul s'a tipărit așa cum l-a scris poetul: în C. L. în ed. I, II, III M., și forma a fost respectată de C. Botez și de Perpessicius. Probabil, poetului ,în extraordinara lui sensibilitate i s'a părut că profilul muzical s'ar monotoniza prin prea marea frecvență a vocalei i (privesc, zilele, scripturelor) și atunci a stabilit un echhilibru de alternare a vocalei i cu e folosindu-se de forma pluralului scripture în loc de scripturi, cu atât mai mult pe cât chiar în acest cuvânt mai este un *i* în silaba inițială; sau cantitativ «scripturelor» este mai mult decât pluralul «scripturilor», sau, în fine, a crezut că scriind scripture, învălue cuvântul într'o atmosferă de mai de mult și astfel arhaizând voit o formă prin simpla schimbare a unei vocale juvenile cu alta de o tonalitate mai vrâstnică, te pregătește pentru efectul evocării trecutului și pentru câștigarea simpatiei tale alături de cea a sa. Un asemănător plural voit de poet se găsește și în versusl 62 «a stâncelor», respectat de C. Botez și Perpessicius, precum și de înaintașii acestora. Grămăticul nostru își exercită constrângerea, «îndreaptă», «stâncilor» în loc de «stâncelor». Nu uită apoi să aducă aminte poetului că și articolul pronominal «a stâncelor», este greșit, și binevoitor îl îndreaptă» și aici punând «al stâncilor», adecă așa cum se poruncește în respectivul paragraf al articolului pronominal, ca și când C. Botez sau Perpessicius n'ar fi știut ce știe d-l profesor D. R. Mazilu, care însă pare cu adevărat să nu știe ce știu aceștia.

Pornit din capu locului să ne ofere, nu o ediție critică, ci una a d-sale după toate tipicurile gramaticei, d-l D. R. Mazilu este obsedat de genitive corecte, pluraluri regulate și de forme literare muntene, și atunci taie, adaogă și corectează, ca într'un caiet de școală al unui elev.

In versurile 28, 29, 42, 63, 87, 96 se schimbă *genitivele* din *ei* în *ii*. La Eminescu: durerei, sperărei, deșteptărei, țărei, lumei, vieței; Eminescu în colaborare cu Domnul Profesor D. R. Mazilu: durerii, sperării, deșteptării, țării, lumii, vieții. Editorul cere uniformisare, disciplină în ortografie, fără să țină socoteală că acesste forme ale poetului nu sunt abateri dela regulile ortografice, nu sunt greșeli de îndreptat, ci efectele unor comandamente mai adânci. In versurile:

...Byron, treaz de vântul cel selbatic al dure*rei*
Palid stinge-Alexandrescu sânta candel'a speră*rei*

cu tărăgănarea du-re-*rei* și spe-ră-*rei* este un alt colorit vocalic, cu altă valoare fonică decât cele din formele în rii corectate de d-nii D. R. Mazilu și Perpessicius; și apoi *rei* este cantitativ hotărît mai mult decât *rii* și prin însăși această exprimare a durerei, prelungită în timp, durerea

ni se pare mai dureroasă, mai obsedantă; e fără sfârşit, ca şi tristeţea care ne cuprinde, văzându-l pe Alexandrescu palid, stingându-şi sânta candelă a sperărei. Sonoritatea vocalei e, căreia i se adaogă i ca să alcătuiască diftongul ei, întârzie lichidarea cuvântului şi astfel forma «durerei» şi «a sperărei», mai gravă prin durată şi prin învăluirea ei într'o întunecată sobrietate, care se accentuiază şi cu reduplicarea silabelor (du)*-re-rei* şi (spe)*-ră-rei*, este de-o expresivitate mult mai puternică şi mai plină de efect decât cea cu repede curmatele terminaţii în rii, unde impresia reduplicării nu mai intervne, iar consoana r din rii aproape nici nu se poate pronunţa, ci se topeşte subt influenţa seninătăţii lui i următor. N'ar fi la locul ei obiecţiunea că această formă a genitivului ar fi devenit o predilecţie a poetului sau că poetul ar fi trecut prin corectarea redacţională a lui Iacob Negruzzi sau a lui T. Maiorescu. Dacă stăm cu gramatica în mână şi credem că vom isbuti vr'odată să impunem scriitorilor calapoade, atunci ne situăm pe un plan greşit, de oarece gramatica o scriu poeţii şi prozatorii, iar toate Academiile din lume nu fac decât să absoarbă şi formuleze reguli din creaţiunile lor literare. Eminescu a cunoscut aceste forme, ca şi altele, şi s'a folosit de toate, cum şi când a crezut el. Aşa bună oară, ca să rămânem la forma dublă a genitivului pentru unele substantive, reproducem în facsimil 14 versuri din «Rugăciunea unui Dac», f. 229 (Originalul la Ac. R.). In versurile 2, 11, 14 se pot ceti clar genitive în ii: luminii, lumii, morţii, vieţii, în v. 12 omenimei; în v. 5 ceriul, asupra cărui vom sta de vorbă, când vom ajunge la pasagiul mutilării rimelor de către d-l D. R. Mazilu.

«Der reinere Fluss des Vortrags», despre care pomeneşte Goethe se împotmoleşte la Eminescu al d-lui D. R. Mazilu şi la modificarea textului in ceea ce priveşte dubletele, ca şi în arbitrara completare a articolului pronominal, unde nici măcar consecvent nu poate fi, deoarece în unele locuri prin asemenea corecturi ar trebui să se adaogă o silabă în plus la plural ale în loc de a.

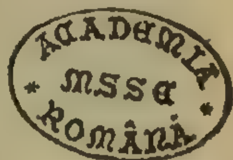
In versurile 20, 29, 73, 79, 83, 100, 109 editorul schimbă formele: sântă, sânta, sânte, cu sfântă, sfânta, sfinte. Dacă altă dată spiritului de iniţiativă i s'ar îngădui anume scuturări de praf aşezat de vreme, aici îndepărtarea lui distruge atmosfera creată de poet. Pentru că: «Delta biblicelor *sânte*», «sânta candel' a sperărei», «spusa voastră era sântă şi frumoasă», «Voi, pierduţi în gânduri sânte», «plutind pe aripi sânte», «Numesc sânt, frumos şi bine» şi «Rămâneţi dară cu bine sânte firi vizionare», prin voita repetare a acestei forme bisericeşti, se trezeşte în cetitor sentimentul de evlavie, ca în faţa unui altar. D-l D. R. Mazilu pare să nu ştie face deosebire între izurile înăcrite, din lipsă de aer şi prisos de timp, şi parfumul arhaic. Aci se adaogă şi absenţa oricărui discernământ din partea editorului, cu privire la simţul artistic pentru acceptarea sau contra ideii de eliminare a unei forme. In «sfântă şi frumoasă», «Numesc sfânt, frumos» se naşte o sfârâială, pe care desigur că poetul n'ar fi admis-o; în «gânduri sânte» prin repetarea vocalelor închise â (gândur' sânte) se închide şi taina unui gând, pe care D. R. Mazilu o deschide prin i şi o rezolvă astfel ca o problemă de matematică. Târnăcopul ortografic nu vrea să ştie de rime interioare pentru că n'are urechi să le auză: In mijlocul versului 109 poetul scrie *sânte*, în mijlocul versului următor 110 vine cuvântul *cânte*, şi astfel în versul prim după ce-

229

Nirvana

~~Rugăciunea unui Dac~~

Pe când nu era moarte, nimic nemuritor,
Nici sîmburul luminii de viaţă dătător,
Nu era azi, nici mâne, nici ieri, nici totdeauna,
Căci unul erau toate şi totul era una,
Pe când pământul, cerul, văzduhul, lumea toată
Erau din rândul celor ce n'au fost nici odată,
Pe atunci erai Tu singur, încât mă'ntreb în sine-mi:
Au cine-i zeul cărui plecăm a noastre inemi?

El singur zeu stătut-au nainte de-a fi zeii
Şi din noian de ape puteri au dat scânteii,
El zeilor dă suflet şi lumii fericire,
El este al omenimei izvor de mântuire,
Sus inimele voastre, cântare aduceţi-i!
El este moartea morţii şi învierea vieţii!

Facsimiul «Rugăciunea unui Dac» Folio 229 (Originalul la Ac. R.)

sură, la începutul braţului al doilea, în versul 110 înainte de cesură la fine braţului întâiu: sânte rimează interior cu cânte. D. R. Mazilu este preocupat de forma gramaticală, schimbă sânte cu sfinte şi astfel distruge totul. In versul 83: ...«plutind pe aripi sânte printre stelele senine», ca şi în versul 109: «Rămâneţi dară cu bine sânte firi vizionare» — din cauza frecvenţei prea dese a vocalelor i şi e, de tonalitate înaltă —, Eminescu a cântat în surdină, temperând tonul la mijloc prin includerea lui â. Editorul modifică.

In v. 32 şi 57, în locul formei poetului vergină se tipăreşte virgina. Se ştie că numele creatorului Eneidei circulă în aceste două forme Vergiliu şi Virgiliu, ca şi vergină şi virgină. Care pronunţie este corectă? Şi una şi alta, iar în textele lui Eminescu dreptul de alegere nu-i revine d-lui D. R. Mazilu, ci poetului şi el s'a hotărît pentru vergină, dintr'o sumă de motive sau nici dintr'un motiv. In v. 83 şi 62 punerea poetului în cămaşa de forţă a gramaticei grămăticului şi completarea articolului pronominal dela a la al produce o penibilă lălâială: «Lumina al vieţii noastre drum» (în loc de «Lumină a vieţii noastre drum» şi «Visul apelor adânce şi al stâncilor cărunte» în loc de «şi a stâncelor», cum a scris poetul.

In versul 22 «Munte cu capul de piatră de furtune *deturnată*», în loc de «detunată», o regretabilă eroare de tipar în măsură să zăpăcească, la fel cu zeci de ani prezenta greşală din «Adevăr scăldat în *minte*», în loc de «în mite» — adecă în mituri.

Inconsecvenţă: în v. 27 «dintr'al secolelor plan», în v. 53 «Acum secol*ii* străbate»; inconsecvenţa însă nu-i la Eminescu, ci la d-l D. R. Mazilu.

Din v. 84 editorul modifică forma lui Eminescu «asemene» în «asemenea». Ori, se ştie că noţiunea are trei forme: asemeni, asemene şi asemenea ca şi ades, adese, adesea, şi altele. Această multiplă posibilitate de exprimare, nu este o scădere, ci o calitate a limbii. Intr'o anume conjunctură şi cadenţă a frazei joacă rol hotărîtor o silabă în plus sau alta în minus. Intr'o convorbire cu un scriitor, acesta se revolta împotriva formei nour. «De ce, domnule, această formă mai lungă şi mai întunecată, dacă avem una mai scurtă şi mai limpede: nor. Să hotărîm odată scoaterea din limbă a variantelor cari ne încurcă mai mult decât ne ajută». — «Da, da, numai că şi norii sunt uneori albi, cel mai ades nouru-i negru şi ameninţător. Apoi ce te faci cu Toma Nour şi cu rima eminesciană «bour» şi «nour»? Dar limba are şi tendinţi de limpeziri. In veacul trecut vom întâlni rar forma *a ridica*. Atât la scriitorii munteni, cât şi în Moldova se spunea a rădica, iar astăzi aproape pretutindeni forma mai întunecată rădic a cedat celei aerisite. In acest sens corectarea lui Eminescu în v. 55, 69, 105 urmează docil regulilor gramaticale, dar nu-i ceea ce-a voit hotărît poetul în poezie. «Zâmbirea de virgină» e mai curând rânjet. Insuşi înţelesul cuvântului impune o vocală deschisă, astfel precum o foloseşte Eminescu: «Zimbirea de vergină». Grămăticul însă îl corectează ca şi în versul 69: «*măşti râzânde*» în loc de măşti rizânde. De acord că forma a ride este rebarbativă, imposibilă. Dar cuvântul urmează o altă regulă. «Măşti râzânde» dă impresia unui mârâit, ca şi ciripitul din «citirile». Ciripitul este frumos, al paserilor, onomatopeic. Dar când ne întâlnim cu «citirile», piţigăitul devine supărător. De aceea dubletele a

ceti și a citi sunt deopotrivă de utile. Decât: cetitorule, citește, carte de cetire și cetirile în ore libere, cetind ș. a. m. d. Când în expresia râsului urmează la particip z, â, n, d râ-zând, atunci o deschidere cu tendință de înseninare se impune, și astfel forma rizând, nu numai că este acceptabilă, ci aici cu efect eufonic, pentru cine are simțul expresivității și al sunetului. Insuși *S. Pușcariu*, ortodox de neînduplecat în ale gramaticei și regulilor ortografice, cedând cu anevoie presiunilor lui Ovidiu Densusianu, să dicteze prin Academia Română că de aci înainte nu se mai scrie «viată», ci «vieață», spre a se trece la nemurire măcar prin acest ucaz titlul revistei «Vieața Literară», însuși S. Pușcariu — repetăm — atunci când scrie, găsește că trebuie să devieze dela propriile sale reguli : «In volumul dedicat «Rostirei» [15], «avem a face cu rostiri» [16]; «mecanismul vorbirei» [17]; «în dreptul figurei, care reprezintă animalul» [18] ș. a. Subliniem acestea ca o calitate nu ca un defect în scrisul aceluia care documentează că: «limba *scrisă* e numai un surogat al celei *vorbite*» [19].

Dar asemenea preocupări nu sunt din domeniul editorului nostru, care știe că Eminescu trebuia să scrie cum poruncește gramatica de astăzi. De aceea: «Lumea-i cum este... și ca dânsa *suntem* noi». «Suntem» se exprimă mai greoiu față de sântem în ușoara alunecare eminesciană, dar suntem este corect gramatical și asta vrea d-l D. R. Mazilu și atât înțelege d-sa prin ediție critică.

Celebrul vers:

«Adevăr scăldat în mite, sfinx pătrunsă de 'nțeles»

care se referă la I. Eliade Rădulescu și la activitatea sa scriitoricească în domeniul mitologiei grecești, a avut mult de suferit, în ceea ce privește interpretarea, din cauza faimoasei erori de tipar «Adevăr scăldat în *minte*», până a fost observată și îndreptată. Eminescu a folosit forma mite în loc de mituri, influențat de limba germană. Spre a închide calea unei alunecări în viitor, alunecare în greșală din partea culegătorilor tipografi, cari credeau că vorbele pot avea un înțeles, când adevărul s'ar scălda în *minte*, dar nu pricepeau ce-ar însemna *mite*, N. Iorga în colecția «Cartea cea bună», retipărind poeziile lui Eminescu, dă forma corectă a pluralului «mituri» și scoate în modul acesta un barbarism și din limbă și din «Epigonii». Probabil acesta trebue să fi fost procesul de gândire al d-lui D. R. Mazilu, când a modificat partea a doua a versului punând «*sfinx pătruns de înțeles*», în loc de «*sfinx pătrunsă de'nțeles*», cum cunoaștem textul indiscutabil al lui Eminescu. De astă dată însă îndrăzneala d-lui D. R. Mazilu nu numai că este condamnabilă, dar ea îl descoperă că nici nu-i în stare să pătrundă în adâncimile poeziei lui Eminescu și nu-i desprinde înțelesul. Cerem scuze cetitorilor noștri pentru banala lecție de interpretare ce-o facem cu autorul de ediții critice în Colecția Academiei Române, d-l D. R. Mazilu, protejatul d-lui D. Caracostea: Sfinxii sunt de două tipuri, tip masculin în Egipt, tip feminin în Grecia. In limba germană Der Sphinx : «Das Fabeltier des (männlichen) Spinx ist wohl in

15 Sextil Pușcariu, Limba Română, Fundației Regale, București 1940, vol. I, pg. 69.
16 Idem, ibid., pg. 71.
17 Idem, ibid., pg. 72.
18 Idem, ibid. pg. 106.
19 Idem, ibid. pg. 98.

Aegypten heimisch, wo es als Verkörperung der königlichen Macht galt, und wo man es daher auch liebte, die Könige in der Gestalt eines Sphinxes darzustellen; man verlieh dann dem menschlichen Kopfe die Porträtzüge des Herrschers. Der Spinx trägt demgemäss auch das dem Könige eigentümliche gefältelte Kopftuch und an der Stirn sein Abzeichen, die Uräusschlange. Auch Sphinxe in Gestalt von Löwen mit Sperberköpfen kommen als Verkörperung des Königs in Aegypten vor. Am berühmtesten ist der bei den Pyramiden von Gizeh gelegene S. etc. etc. [20].

Aşadar: *Der Sphinx, sfinxul de tip masculin în Egipt* simbolisând puterea regească etc. etc.

«Mannigfaltiger nach Gestalt und Bedeutung *erscheinen die Sphinxe im Griechenland, wo sie immer als weibliche Gestalten aufgefasst werden.* Ursprünglich ein geflügelter Löwenkörper mit *Kopf und Brust einer Jungfrau,* wurden sie später von Dichtern und Künstlern in den abenteuerlichen Gestalten dargestellt, z. B. als *Jungfrau mit Brust,* Füssen und Krallen eines Löwen, mit Schlangenschweif... *Von der griechischen Kunst aus der aegyptischen und orientalischen frühzeitig übernommen und eigentümlich* (immer weiblich) umgebildet, galt hier *die Sphinx* als Sinnbild des unerbittlichen Todesgeschicks und ward daher auf Gräbern oft dargestellt etc. etc.» [21].

Deci: *Die Sphinx, sfinxul de tip feminin, cap şi piept de fecioară,* în mitologia şi plastica greacă.

I. Eliade Rădulescu s'a ocupat cu mitologia grecească, nu cu cea egipteană; prin urmare este vorba aci de sfinxul — tip feminin.

Eminescu făcea desigur această distincţie şi cunoştea pe *der* şi pe *die* Sphinx şi a ţinut să precizeze tipul feminin, din arta şi mitologia greacă, indicând genul chiar prin atributul feminin: *«sfinx pătrunsă de 'nţeles».* Sau crede d-l D. R. Mazilu că poetul l-a aşteptat pe d-sa, ca să vină cu gramatica şi să-i arate că acolo se scrie: Sfinx, substantiv, de genul masculin; deci: un sfinx, doi sfinxi; şi, ca o consecinţă a acestei aprioristice obsesii gramaticale, editorul să procedeze la nemaipomenita intervenţie în textul creatorului şi să-i răstoarne înţelesul prin modificarea: «sfinx pătruns de înteles»?!

Acestui simplism îţi vine cu adevărat să-i exclami versurile lui Heine din Lazarus:

«Todesdunkel ist das Rätsel
«Dieser wahren Sphinx...

«Die Gestalt der wahren Sphinx
«Weicht nicht ab von der des Weibes
«Faselei ist jener Zusatz
«Des betatzten Löwenleibes...

Fericit că a putut aplica poetului o corecţie exemplară, domnul profesor D. R. Mazilu nici nu-şi dă seama că mută forţat şi accentul de pe o silabă pe alta:

Eminescu: ...sfínx pătrúnsă dé 'nţeles
D. R. Mazilu: Sfínx pătrúns dĕ î'nţeles

[20] Cfr. Meyers Konv. Lexikon, Sphinx.

[21] Cfr. Meyers K. L., Sphinx, precum şi Ilfer: Die Sphinx in der Griechischen Kunst und Sage, Leipzig 1896.

Cuvântul afon: «înțeles» este silit de d-l editor să primească accentul pe silaba inițială: *în* (țe-les) și cetirea este o hodorogeală enervantă. Ca și când poetul, care avea îndemânare în versificare, și ca dovadă sunt numeroasele variante la numeroase poezii, n'ar fi fost în stare să-și transforme singur finalul versului, dacă arta lui ar fi fost atât de puțin pătrunsă de 'nțeles cât de mult pătrunsă de neînțelegere este nearta corectorului său.

Și între formele *vecinic—veșnic* există o nuanță. In prima se reține mai pronunțat înțelesul noțiunii, deoarece păstrează trupina din familia cuvântului: veci, vecie, vecinicie. Muntenisme, moldovenisme sau localisme, cuvintele nu sunt nici rele, nici bune, nici urîte, nici frumoase. De felul în care sunt folosite de către scriitor, în ce ambianță sunt plasate, depinde farmecul lor, ca și a ideilor pe cari le alcătuesc.

«Nach schulmässigem Schematismus indessen, lässt sich Goethes lebendig tönende Sprache überhaupt nicht abteilen; sie leidet Zwang, so oft man, zu Gunsten einer eingebildeten Regelmässigkeit, einen derartigen Versuch unternimmt, und jeder Versuch der Uniformirung bringt die ganze Interpunction von C.[22] ins Schwanken. Man hat sich also noch mehr als bei der Ortographie an das von Goethe Gebilligte zu halten.

...Pedantische Einförmigkeit wird überhaupt nicht erstrebt»[23].

Exact contrarul de ceea ce a urmărit și obținut d-l *D. R. Mazilu*, în ediția «omagială», care nu poate fi a *Academiei Române*. Vom reveni.

I. E. Torouțiu

22 Se referă la o ediție mai veche.
23 Bernhard Suphan, Vorbericht. Goethes Werke, I. pg. XXIV—V.

CĂRȚI // REVISTE // INSEMNĂRI DOCUMENTARE

CĂRȚI

GENERALE ION ANTONESCU, CAPO DELLO STATO E PRESIDENTE DEL CONSIGLIO DEI MINISTRI: PER LA REALIZZAZIONE DELLA ROMANIA LEGIONARIA

PROCLAMAZIONI, DISCORSI, AVVIAMENTI. ZIDIRE NOUĂ Nr. 1, BUCUREȘTI, 1940.

Intoarcerea istoriei Neamului meu pe drumul lui de milenii. Glasul din adâncuri al inimii lui neauzite multă vreme. Porunca **Șefului**, trimis de Zeii buni ai pământului meu. Să risipească desnădejdile. Să adune gloatele. Să le ridice din viața blestemului, să smulgă buruienile vițiului din ogorul lui prăpădit, urgisit și frumos... mai decât închipuirea.

Geniul bun al pământului, în chipul și gândul Capului, ce a ridicat sabie de foc: împotriva tâlharilor, nelegiuiților, mișeilor, păcătoșilor, trândavilor și a tuturor strâmbăciunilor de gând și făptuire. Pentru Zidirea cea Nouă. Pentru înălțarea către Soare a celor abătuți cu fruntea în tină.

Prin Legiune.

Prin poporul, sănătos și curat.

Pentru a sfărâma zăgazul protivnic și a ne conduce la biruință. **Biruitorul.**

Pentru a învinge oștile necuratului și zdrobi puterile adversităților, prin gândul geniului său. **Generalul.**

Pentru a topi în criță de simțire, una, toate componentele spirituale românești. **Prezidiul unui destin.**

Și pentru a le folosi pe toate spre a străbate prin istorii către încununare. **Conducătorul.**

Din zodia aceasta de aur, la ființă glasul chemărilor, îndemnurilor, poruncilor, spre a se realiza **România Legionară**, spuse poporului românesc dela 5 Sept. 1940 până în 16 Octombrie 1940. Și de atunci încoace fără nici o întrerupere.

Per la realizzazione della Romania Legionaria cuprinde proclamațiile, discursurile, apelurile, îndemnurile, interwiurile Conducătorului în decurs de o lună. Nu le spunem pe nume. Toți am vibrat la auzul și înțelesul lor. Toți am delirat de bucurie. Toți am trăit prin ele memorabilele clipe. Toți am divinizat pe omul Providenței, cuvânt răspândit cu iuțeala fulgerului.

Pentru realizarea României Legionare închide în paginile ei un tumult de simțire cum n'a fost altul în viața noastră de popor. O revoluție formidabilă și uriașe, cu ecouri peste veacuri. Inchide povestea și adevărul adevărat pentru generațiile viitoare.

Mănunchiul acesta de lumini aruncă perspectivă epocală asupra viitorului, așezând o uriașe piatră mormântală peste un trecut blestemat. Deschide zorii măririlor și înălțărilor viitoare.

Mănunchiul acesta de lumini orbește răufăcătorii, farmecă, vrăjește cugetele, îndreptându-le pe drumul însorit al redeșteptării.

Incununează în apoteoză de Crist al Neamului meu chinuit pe acela care îl duce spre lumina Invierii.

Pe acela care a chemat cugetul cutremurător al Căpitanului, îi trăește duhul, și își înfrățește sabia cu sabia Lui arhanghelică spre a despica și dăltui sorții de viață eternă ai Neamului trădat.

Generalul.

HORIA SIMA, COMANDANTE DEL MOVIMENTO LEGIONARIO E VICE-PRESIDENTE DEL CONSIGLIO DEI MINISTRI: I RAPPORTI ROMENO-UNGHERESI

IL DISCORSO PRONUNZIATO ALLE 9 OTTOBRE 1940 A BRAȘOV

STUDII ȘI DOCUMENTE ROMÂNEȘTI. SERIA B. No. 1. BUCAREST 1940.

Discurs politic. Vorbă românească de cuminţenie şi adevăr. Din partea Comandantului sufletului românesc naţionalist şi autohton. Strigăt pentru auzul urechilor surde la dreptul ginţii noastre latine de pe platoul de baştină şi de dincoace de munţi, însă foarte atente în a nu auzi de nedreptatea istorică şi atrocitatea acţiunii. Duhul legionar, crescut în cultul noţiunii de drept, pe care, sublimând-o, şi-a făcut-o îndreptar de viaţă publică şi particulară, duhul legionar, fluviu uriaş zăgăzuit în malul de viaţă al acestui popor nobil şi drept, împodobit cu umbra şi coroana munţilor săi de care s'a cățărat de veacuri, duhul legionar, deluviu imens pornit din sufletul nedreptăţit al Căpitanului, a vorbit prin gura Comandantului.

In numele cărei vitejii atavice a omorî oamenii paşnici, slujitorii vrednici ai Domnului, a tortura şi teroriza pe cei slabi, femeile, copiii, bătrânii, a ucide legionarii vinovaţi că şi-au clădit pe sufletul lor curat şi sfânt o Ţară ca soarele aprins al Cerului, în numele cărei civilizaţii şi cărei cumpene de judecată a slobozi lupul sălbatec din fabulă care îşi calcă pactul momelii, şi a-l repezi în turma lăsată, după înţelegere cu cel ce-şi ascundea prefăcut colţii în gura lihnită după sânge. Lupul şi mielul din fabulă, acesta este raportul dintre încălcarea sângeroasă a maghiarului şi nevinovăţia bietului transilvan, părăsit prin păcătoşenia unei clici străine şi mizerabile.

Dar nu era acesta limbajul în care trebuia dată lecţia de purtare păctuitorilor noştri de eri. El trebuia încăodată să birue asupra răsvrătirii îndreptăţite. Să grăiască stăpânit. Latineşte. Precum de veacuri o face poporul acesta plăsmuit de întornocarea a două rase nobile. Turburarea a fost încă odată încătuşată cu puterea spiritului, lăsând pentru alţii drept cinste şi probă de occidentalism, omorul, tortura, atrocităţile asupra unor oameni nevinovaţi şi fără apărare.

In numele cărei interpretări de drept a-ţi angaja onoarea de popor printr'o semnătură de importanţa celei dela Viena pentru a o călca în mod laş, şi a te arunca asupra aceluia pe care ţi-l apropii cu gând prefăcut înadins?

Şi atunci comandantul a vorbit: calm, cuminte, bărbăteşte. In ţinuta şi puterea Căpitanului. A arătat cu privirea ochilor Neamului autentic spectrul roatei apărut prin încălcarea garanţiilor dela Viena, aspectele moderate ale persecuţiunii maghiare, atrocităţile cutremurătoare. „Ori cununa Sfântului Ştefan nu poate să-şi găsească alt sprijin în inima popoarelor subjugate decât violenţa şi opresiunea?" Şiretenia maghiară de a arunca vina asupra României a fost demascată. Ungurii din România n'au fost nici măcar atinşi. Noi am executat sentinţa dela Viena în litera ei. Ungurii o calcă. Vor să producă perturbaţiuni în această parte a Europei. Nu înţeleg rostul jertfei noastre. Nici transformarea dela noi. In loc să-i vadă urmările îi ridică o primă dificultate.

Dar România legionară refuză a se angaja pe drumul provocărilor. „Asistăm perplexi şi nu putem înţelege cum o ţară legată de puterile Axei caută distrugerea tocmai a elementelor cari reprezintă spiritul nou victorios astăzi în Europa". „La Budapesta domneşte o adâncă neînţelegere a ideii Europei

noui". „România legionară nu se plânge şi nu răspunde provocărilor. Trebue însă să se ştie că există o limită a răbdării şi a demnităţii unui popor".

Prin gura Comandantului a vorbit Neamul românesc şi nepieritor.

Şt. Cuciureanu

ION PILLAT: BALCIC (Poezii)

(CU ILUSTRAŢII DE MARIA PILLAT-BRATEŞ)

D. Ion Pillat a strâns într'un volum de o eleganţă rară, poeziile sale inspirate de priveliştile Balcicului, unde-şi aflase un colţ de odihnă potrivit sufletului său dornic de contemplări şi meditaţii. Poeziile acestea apărute altădată risipite în paginile altor volume, adunate acum la un loc formează o adevărată antologie în care se înmănunchiază o serie întreagă de motive caracteristice, culese din peisagiul marin şi decorul exotic al Balcicului, în unitatea sufletească a celui care s'a încântat de revelaţia lor. Ele sânt poemele unei trăiri în atmosfera de orientalism şi antichitate a acestor locuri, unde poetul a descoperit nu numai farmecul unei noutăţi pentru arta sa, ci şi o natură prietenă şi capabilă de mari ademeniri estetice. Le-a strâns într'un volum, poate cu sentimentul unui pios omagiu închinat Balcicului pentru darurile ce le-a oferit poetului, dar numai la câteva luni dela apariţie, cartea aceasta avea să-şi schimbe semnificaţia. Pentru cercetătorul de mai târziu, ea va rămâne elegia unor regrete după acele locuri dobrogene pe care le-am pierdut prin nevolnicia noastră şi poate singura amintire cu care am isbutit să ne refugiem, după ce vântul nedreptăţii ne-a spulberat de sub ochi ţărmul tracic al străvechilor noastre aşezări.

Poetul acesta despre care am scris şi altadată cu o nedrămuită însufleţire, este un mare mistic al peisagiului şi un neîntrecut cântăreţ al locurilor prin care a vibrat sensibilitatea sa. In literatura noastră de azi, el singur cultivă cu o pasiune fără egal acest gen de poezie, ridicând-o până la ultimele posibilităţi ale celei mai rafinate expresii, fără a stingheri cu nimic afirmarea sinceră a voluptăţilor trăite prin îmbrăţişarea sufletului cu splendorile ce le descopere în sânul naturii.

Opera lui Ion Pillat e, din acest punct de vedere, o adevărată autobiografie, din care cunoaştem popasurile vieţii sale strunite de mari entuziasme poetice şi decorul de frumuseţi care l-a reţinut dintr'o clipă într'alta.

Cu o astfel de explicaţie ne întâmpină şi D-sa în cele câteva rânduri care prefaţează poemele Balcicului şi unde se află câteva indicaţii deosebit de preţioase pentru cunoaşterea directă a poetului şi a predispoziţiilor sale. „Balcicul — spune poetul — mi-a fost hărăzit ca încununarea dragostei mele pentru mările sudice şi cerul mediteranean. M'a cuprins treptat ca o iubire nouă, cu nostalgia atotputernică a apelor şi a luminii. Mi-a fost o încântare pentru ochi, o iniţiere pentru suflet şi pentru minte un învăţământ. Peste pitorescul cetăţii cu minarete, case vechi turceşti, cişmele în şoaptă şi cafenele pitite sub platani; peste feeria râpelor albe pe care se caţără mahalale asiatice, măgari de culoarea cenuşei şi turcoice în şalvari ca portocala; peste vraja aceasta oarecum ireală de Holima, Balcicul mi-a dăruit legenda biblică şi mitul elin".

Citatul acesta spune destul cu privire la fresca motivelor de încântare, desfăşurată sub ochii poetului şi ne introduce cum nu se poate mai lămuritor în cuprinsul cărţii. Ca să păşim mai departe în vraja decorului marin, trebue să ne oprim însă la mărturisirea pe care poetul ne-o face în „Implinire". Aici aflăm de schimbările ce s'au săvârşit în sufletul său după natura priveliştelor în care a trăit. Intr'un fel a fost în copilărie, într'altfel e în epoca aceasta când i se deschide în faţă marea.

Acum sunt valul nesfârşit ce tună
Purtând pe spate ceruri schimbătoare,
Sunt pasărea ce ţipă prin furtună
Cu aripi arcuite peste mare.

Metamorfoza aceasta vine ca o împlinire a destinului, impusă de căile alintate sau turburi ale vieţii. Poetul clădit din viziunile marilor sale contemplări, se va resimţi de noua privelişte care-l absoarbe în totalitatea ei.

Cu această pregătire necesară, intrăm în cetatea de vis, de arşiţă şi nesfârşite talazuri de ape, care de-acum formează un domeniu propriu al poetului şi al singurătăţii sale. Din vârful unei terase cu vii, ne arată imaginea acestei ademeniri: „oraşul alb şi apa albastră ca un cer", iar în faţa unei cişmele, unde s'a oprit o cadână cu vasul de aramă, la marginea Balcicului, trăim prin evlavia şi identificarea locurilor, câteva crâmpee din Evanghelie. Pe ţărmul acesta parcă au trecut paşii lui Iisus şi ai mucenicilor săi şi parcă aici s'a păstrat amintirea vremurilor înfiorate de miraculoasa sa prezenţă.

Suntem mai mult în ireal, dar şi într'un nesfârşit balsam de poezie. După aceste evocări biblice, pentru a rămâne în consecvenţa acordurilor stabile, poetul ne prezintă oraşul în atmosfera de seară,

Când soarele stropeşte cu jaru-i alb Balcicul
Şi marea argintie şi coasta de argint...

Acum ne cufundăm în misterul poveştilor orientale şi al iubirii care învălue tremurătoarea cetate de legendă şi vis. Iubirea aceasta, specifică locurilor de-aici, ne-o mărturiseşte Ali prin cântecul său pasionant, prin tânguirile prelungi cu ecou de geamandură, ale accentelor sale.

Dar între atâtea închipuiri şi forme care mărturisesc despre o lume aproape neştiută, poetul descopere şi o reminiscenţă antică, o ruină de sarcofag supravieţuind cu bizara întrebuinţare de jghiab la o fântână. Pe laturile lui se mai păstrează în contururi şterse imaginea unei zeităţi, osândite acum să-şi macine frumuseţea şi graţia lângă botul şi copitele asinilor ce vin să se adape aici.

Măgarul turcului se-opreşte
La jghiab de marmoră să bea.
Pe vechiul sarcofag o formă
Mai flutură un văl de nea.

Obrazul şters al jucăuşei
N'o să-l cunosc în veci de veci.
Unde-a tăcut ieri gura-i caldă,
Acuma cântă ape reci.

Această degradare, în care stă toată gândirea tristă legată de sensul pieritor al oricărei splendori şi trăinicii ieşite din mâna omului, e dată cum nu se poate mai expresiv şi mai original în confruntarea din motivul citat. D-l Ion Pillat mai are un poem asemănător: „Sarcofag tracic". Acolo, însă, dintre sfărâmăturile sicriului de piatră, se înalţă un măceş, simbolizând eterna biruinţă a vieţii. Câtă deosebire între cele două imagini, construite aproape din aceleaşi elemente! Pe cât de dezolantă e una, pe atât de întremătoare e cealaltă, cu toate că are un aspect de mai multă paragină.

Printre asemenea rămăşiţe ale antichităţii, cărora închipuirea poetului le dă proporţii obsedante, în atmosfera aceasta puţin comună, ne regăsim în plină mitologie. Umbre vechi reînvie şi ne conduc prin ceaţa miilor de ani, ca în „Dionysopolis" al cărui final îl cităm:

Pe sub smochinul ce aruncă umbră
Fugară pe vecia unui val,
Las ceasul cel mai sfânt să mă pătrundă,
Inalţ, zâmbind uitării, un pocal —
Pe când Dionysos mă pândeşte 'n umbră.

E o trăire între realitate şi basm mitologic, o îmbinare de reverii nostalgice, ca şi'n „Cules de zi", unde poetul oficiază o liturghie de figuri şi cadenţe mitice, sub cerul Balcicului şi al singurătăţii sale.

In armonia aceasta creatoare de stări inedite pentru suflet, marea îşi are strofele ei de răsfăţ şi de magnifice poetizări. Marea nu lipseşte aproape

din nicio pagină, precum nu lipseşte din priveliştea Balcicului. Citām o strofă întâmplătoare:

Oglinzi se sparg cu sgomot şi se refac puzderii,
Colina se ridică pe cerul tot mai clar,
Când le aştern pe piatră poverile durerii
Privind cum creşte steaua pe valul solitar.
„Stella maris".

Ar trebui să reproducem în întregime mai ales poemul acela „Lună pe mare", unde sub lumina palidă a serii, păleşte nemărginearea pe care se iscă jocul luminii şi al culorilor în formele cele mai stranii şi mai ademenitoare. Nu mai e vorba aici de apa mării ci de un întreg paradis care creşte, se agită şi se sfarmă într'o clipă de cutremurare.

Alte şi alte motive, vin să întregească peisagiul acestor locuri, unele cu caracter mai general, altele mai de amănunt. Fiecare e însă structurat în cadrul şi atmosfera oraşului pe care-l cântă poetul cu sentimentul unei descoperiri ce-i aparţine numai sieşi.

E o risipire în spaţiu şi timp, dominată de fiorul unei uşoare melancolii şi o recompunere măiastră, în care sufletul poetului se amestecă şi se zideşte la un loc cu imaginile culese din cadrul acesta marin.

La desăvârşirea cărţii închinate Balcicului a colaborat şi d-na Maria Pillat-Brateş, redând viziunea plastică a fiecărei poezii. Imaginile sale de o graţie şi o fineţe cu totul proprie, formează un adevărat album de motive artistice care ţin o tovărăşie impecabilă minunatelor destăinuiri poetice ale Balcicului.

Pan. M. Vizirescu

S. MEHEDINŢI: CE ESTE TRANSILVANIA?

BIBLIOTECA REVISTEI ISTORICE ROMÂNE IV, M. O., IMPRIMERIA NAŢIONALĂ, 87 PAG. CU 27 FIGURI ŞI SCHIŢE DE HĂRŢI IN TEXT, 1940, BUCUREŞTI

Este o carte pe care orice Român citindu-o, nu o poate lăsa din mâni, fără ca ochii să nu i se umezească de lacrimi, căci e o carte de o tristă şi impresionantă actualitate. A fost scrisă şi publicată, spre a contribui şi ea la preîntîmpinarea furtunii ce se ridica să cotropească Transilvania în veci românească. Primejdia însă n'a fost preîntâmpinată decât în parte, Transilvania fiind ruptă în două.

Fără ca să fi ştiut şi fără ca să se fi putut prevedea acest sfârşit al primejdiei, care în realitate este un adevărat nonsens absurd, lucrarea d-lui S. Mehedinţi pune toată greutatea pe dovada nesdruncinată a unităţii perfecte a Transilvaniei atât din punct de vedere orografic şi hidrografic, cât şi din punct de vedere etnografic, antropogeografic şi cel istoric al poporului român, aşa încât pentru România Transilvania este sâmburele (nucleul) ţării întregi.

Schiţele de hărţi numeroase ce însoţesc expunerile, sunt atât de sugestive şi de doveditoare pentru acest adevăr, încât arată tot atât de lămurit, precum arată lumina soarelui că este ziua şi nu noaptea, că Transilvania este centrul orografic de o simetrie arhitectonică impresionantă, ca şi centrul hidrografic al României; Transilvania este nu numai cetatea de munte a României, ci şi casa apelor ei; ea formează centrul ce nu poate fi sfăşiat, etnografic, antropogeografic şi istoric al poporului român. Până şi climatul Transilvaniei e un climat particular al ei, pe care d. S. Mehedinţi îl numeşte în mod mai precis şi lămurit climat dacic.

Populaţia Transilvaniei este din negura vremilor (din epoca neolitică) o populaţie stabilă, autohtonă şi de rasă osebită unitară.

In unele părţi din Transilvania răpită ţăranul român până în ziua de azi îşi lucrează olăria de lut după o tehnică pe care o întâlnim în epoca neolitică, iar în alte părţi practică la unele sărbări obiceiuri primitive dela începuturile civilizaţiei umane, ca aprinderea aşa numitului „foc viu" prin frecarea lemnelor. In Transilvania, ca şi în alte părţi ale pământului româ-

nesc, portul țăranilor români este acelaşi ca şi al Dacilor sculptați pe columna lui Traian. Iar schițele de hărți după hărțile Atlasului limbii române oferă şi din punct de vedere lingvistic dovezi de netăgăduit despre continuitatea populației dacoromâne în Transilvania.

Din punct de vedere antropogeografic, Transilvania a fost temelia cea mai veche a vieții poporului român, iar din punct de vedere economic a fost şi este orientată spre țările româneşti dela gurile Dunării. De câte ori această orientare firească a fost întreruptă sau împiedecată, buna stare economică a Transilvaniei a suferit şi a decăzut. Numărul şi orientarea drumurilor arată cât de străină a fost şi este Transilvania de pusta ungurească. De aceea Transilvania după unirea cu România a intrat într'o fază de reală înflorire economică, dovedită prin cifre, nu vorbe.

Concluziile şi afirmațiunile de ordin geografic, geopolitic, antropogeografic, economic şi politic, etnografic şi istoric sunt întărite nu numai prin observațiuni proprii, ci şi pe părerile multor savanți străini în deobşte bine cunoscuți ca E. Pittard, Lebzelter, Hirschfeld, Gamillscheg, Eckhardt ş. a., ba chiar şi unguri, ca Cholnoky, Szemere ş. a.

Un capitol amplu este închinat acelui trist trecut al Transilvaniei de sub stăpânirea Ungurilor şi ale luptelor amare şi pline de jertfe ce le-au dus Românii transilvăneni pentru păstrarea ființei lor etnice. Coeziunea sufletească, unitatea limbii şi calitățile sufleteşti şi de caracter ale poporului român i-au făcut să iasă biruitori din această luptă.

Ultimele două capitole despre această luptă şi victorie (Privire spre trecut şi Concluzie etnografică şi geopolitică) sunt deosebit de mişcătoare. Citind cartea, ochii ți se umezesc de lacrimi, şi inima ți se umple de o neînfrântă speranță în victoria cauzei româneşti atât de drepte.

Transilvania îşi are rolul ei istoric în cuprinsul neamului românesc şi formează o unitate atât de organică cu restul Statului român, încât nu se poate să nu se întoarcă întreagă în cuprinsul granițelor acestui stat. E o fatalitate geografică împotriva căreia nimeni nu se poate pune şi care în mod iresistibil mână într'acolo, căci «fatalitățile geografice devin fatalități istorice, deoarece istoria nu este decât „geografie în mişcare" (Herder)».

Harta României întregite, aşa cum se înfățişa înainte de această tristă, nenorocită şi atât de nedreaptă vară a anului 1940, cuprindea întinderea neamului românesc, „lăsând la o parte numai Românii din Albania, Grecia şi alte regiuni ale peninsulei Balcanice"; ar fi de adăugat cred că şi Românii Transnistrieni; şi această hartă se înfățişează din punct de vedere cartografic ca un adevărat tablou de valoare artistică.

Cartea d-lui S. Mehedinți e o lucrare de o atât de ireproşabilă documentare ştiințifică, scrisă atât de clar, simplu şi convingător şi e atât de doveditoare până la evidență de marea nedreptate de neînțeles a sfâşierii Transilvaniei, încât, după ce a apărut şi în traducere germană şi italiană, nu se poate ca la stabilirea păcii generale ce va urma, să nu ne fie de folos, dacă va fi vorba de o pace trainică întemeiată pe dreptate, căci doar însuşi cancelarul Hitler la Breslau în Martie 1936 a rostit adevărul vecinic, că „Una din bazele cele mai elementare ale relațiilor dintre popoare este de a lăsa liber pe fiecare să trăiască aşa cum înțelege el" (pg. 43).

Vasile Grecu

R E V I S T E

D. NICHIFOR CRAINIC IN GERMANIA

■ In numărul de pe luna Decembrie al excelentei reviste **«Gândirea»** (anul XIX, nr. 10), d. prof. **Nichifor Crainic** publică, sub titlul **«Viaţa spirituală în România de azi»**, conferinţa pe care a rostit-o la Universitatea din Viena, în ziua de 5 Noembrie 1940, cu prilejul proclamării d-sale ca **«Doctor honoris causa»**. Invitat de ministrul învăţământului german, d-sa a ţinut aceeaşi conferinţă şi la Universităţile din Breslau şi Berlin.

Căutând să înfăţişeze stările de lucruri din România în ultimii 20 de ani, d. Nichifor Crainic face un tablou al vieţii noastre politice şi culturale, scoţând în relief influenţa nefastă a democraţiilor occidentale. Orientarea politicii noastre în direcţia aceasta a dus la nenumărate crize care s'au soldat cu urmări desastruoase, cum a fost prigoana împotriva Mişcării Legionare şi pierderea unei treimi din teritoriul Ţării.

D. Nichifor Crainic găseşte apoi în structura sufletească a poporului român o trăsătură caracteristică, produsă de condiţiile aşezării şi desvoltării noastre. E sentimentul singurătăţii pe care ni l-a imprimat izolarea noastră de popor latino-ortodox între alte neamuri de felurite structuri. Iată ce spune d-sa în privinţa aceasta: «Două cetăţi de faimă universală prezidează din adâncul mileniilor formarea personalităţii noastre româneşti: Roma, maica naţionalităţii noastre şi Bizanţul, tatăl spiritualităţii noastre ortodoxe. Roma e papală şi departe de noi, iar Bizanţul imperial nu mai este decât o glorie cufundată în adâncul Bosforului. Intre slavismul care se confundă cu ortodoxia şi latinitatea care se confundă cu catolicismul, fiinţa noastră românească reprezintă în Europa sud-estică o sinteză aparte: suntem unicul popor latin de credinţă ortodoxă şi unicul popor ortodox de rasă latină. Amestec paradoxal numai în aparenţă, ortodoxia şi naţionalitatea noastră se contopesc într'un întreg organic, pe care conştiinţa românească îl socoteşte indistructibil. Dar nu e mai puţin adevărat că ortodoxia ne izolează de Roma papală, iar latinitatea ne deosebeşte de lumea slavă».

Sentimentul acestei singurătăţi a căpătat expresia melodică în Doină, care este o creaţie specifică a sensibilităţii româneşti şi care exprimă tristeţea firească produsă de conştiinţa izolării în care ne aflăm.

In ordinea politică s'au încercat mai multe formule pentru a ieşi din această singurătate. Unele au avut efecte deadreptul contrarii, altele n'au dat nici un rezultat. Singura soluţie potrivită a adus-o Mişcarea Legionară prin concepţia ei de viaţă românească proprie sub care trebue să se înţeleagă legătura cu pământul natal şi o profundă aderenţă la religia strămoşilor. Aceste două forţe ale tradiţiei şi sufletului nostru şi-au recăpătat valoarea lor istorică în spiritul tineretului de azi, care vede în ele putinţa de a ne fortifica pe făgaşul propriului nostru destin, pentru a rezista valurilor ce ne înconjoară.

In afară, Mişcarea Legionară s'a rostit prin Căpitanul ei, pentru o prietenie cu naţiunile a căror structură politică stă în acord cu idealurile noastre de viaţă naţională.

Din concepţia aceasta, spune d. Nichifor Crainic, «decurge un nou etos pe care România tânără îl trăeşte ca pe o aprigă sete de reînoire, de renaştere. In sufletul tineretului, acest etos însemnează o convertire dela individualismul egoist, la altruismul constructiv. In antinomie cu practica democratică de până ieri, el este necesitatea de a se dărui pe sine însuşi poporului său. Dacă democraţia este arta de a sacrifica poporul în beneficiul personal, etosul naţionalist e, dimpotrivă, arta de a sluji poporul prin sacrificarea ta. Tinerimea română cu un elan eroic a trăit în ultimul deceniu acest sentiment, această realitate a sacrificiului».

Dupăce arată profunda identificare

dintre durerile poporului şi spiritul legionar care a pornit să lupte pentru tămăduirea lor, evocând suferinţele şi jertfele aduse de tineretul român, lovit de uneltele iudaismului, ale francmasoneriei şi ale democraţiilor occidentale, d. Nichifor Crainic conchide astfel:

«Revoluţia legionară e astăzi stăpână pe România. Concepţia naţionalistă a devenit concepţie de stat, şi, ca urmare logică, încadrarea României în politica Axei e un fapt îndeplinit. Această încadrare însă nu e întemeiată numai pe convingerea neclintită a tineretului român; ea e consfinţită pentru totdeauna de **imensul** sacrificiu de sânge pentru aceeaşi credinţă, în numele căreia Adolf Hitler e biruitorul Europei».

Expunerea academicianului nostru a fost urmărită cu cel mai viu interes atât la Viena cât şi la Breslau şi Berlin, iar presa germană a înregistrat-o cum nu se poate mai elogios. Ea a oferit cercurilor academice din Germania putinţa cunoaşterii şi aprofundării sufletului românesc şi a modului cum se reprezintă astăzi ca valoare creatoare de istorie.

In acelaş număr al «Gândirii», sub titlul **«In Germania academică»**, d. Crainic povesteşte felul cum s'a desfăşurat călătoria sa şi popasurile pe care le-a făcut în Germania cu prilejul înaltei consacrări ce i-a fost acordată.

Remarcăm din sumarul aceluiaş număr poeziile de superioară factură artistică ale d-lui **V. Voiculescu** şi nuvela d-lui **Victor Papilian: «S'a împlinit legea»**. Distinsul prozator desvoltă o temă de mare actualitate, inspirată de drama Ardealului, în care e vorba de un conflict sguduitor prin adâncimea şi înţelesul lui.

P. V.

Din vol. „La noi în Bucovina" de Octav Vorobchievici.

INSEMNĂRI DOCUMENTARE

PRIMA STATUE A LUI EMINESCU

Răsfoind revista **«Familia»**, am găsit câteva note interesante despre cea dintâi statue a lui Mihai Eminescu. Demn de remarcat este faptul că ea s'a ridicat prin străduința tineretului universitar.

După cum se știe, poetul a murit în Iunie 1889. In 11/23 Septembrie 1890 studenții l-au imortalizat în bronz la Botoșani, aproape de satul natal. Statuia este lucrată de sculptorul **M. Georgescu.**

Iată ce scrie **«Familia»**, anul XXV, 1890, pag. 456:

«Incă de pe la 9 ore dimineața, cetățenii botoșeneni se îndreptau spre piața Marchian, unde era instalat bustul. Pe la orele 10 și jumătate studenții și delegațiile diferitelor corporații întrunite în grădina Vârnav, s'au îndreptat spre piața Marchian în ordinea următoare: 1. Patru călăreți; 2. Muzica militară; 3. Școalele primare; 4. Școala de meserii; 5. Liceul; 6. Delegația liceelor Sf. Sava și Matei Basarab; 7. Delegația conservatorului de muzică; 8. Delegația Societății pentru învățătura poporului român; 9. Delegația junimei medicale; 10. Delegațiunea «Asimilarea»; 11. Delegațiunea asociațiunii generale a Studenților Români din București; 12. Delegațiunea asociațiunii idem din Iași; 13. Delegațiunea studentelor; 14. Comitetul studenților pentru ridicarea bustului lui Eminescu; 15. Delegațiunea studenților în medicină; 16. Delegațiunea societății «Unirea»; 17. Delegațiunea societății «Tinerimea Română»; 18. Delegațiunea societății presei; 19 Delegația clubului Liberal Național din Iași și București; 20. Delegația Băncii de asigurare «Unirea»; 21. Cetățenii botoșeneni. Pe la orele 11 d-l locțiitor de primar anunță că serbarea inaugurării se deschide.

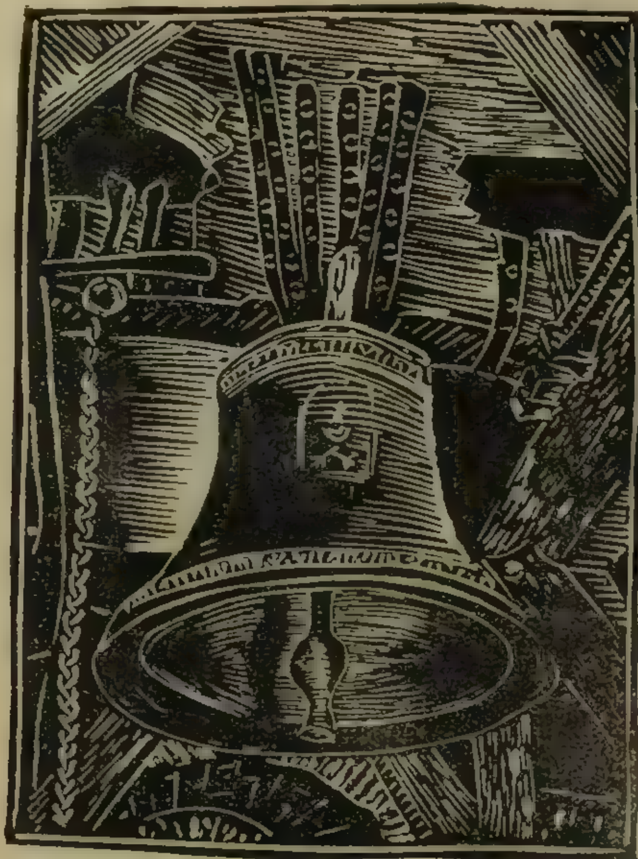
D-l Dumitrescu, student al Universității din București, luă cuvântul și în numele studenților universitari din Capitală oferi primarului din Botoșani, spre păstrare bustul marelui poet, fiu al orașului Botoșani. La aceasta răspunse d-l Carp, ajutor primar, în numele cetățenilor botoșeneni. Acestuia ii urmară la tribună d-nii Ventura, Bacalbașa, Sc. Bădescu, ziariști, d-nii Teodor, Vasiliu, studenți, d-l De la Vrancea în numele clubului «Liberal Național» din București, d-l Gruber în numele societății Științifice și literare din Iași, d-l Ștefan Stinca în numele cluburilor «Asimilarea» din București și Iași. Au mai vorbit și alți reprezentanți ai diferitelor asocațiuni literare și apoi a urmat fotografierea întregii priveliști ce oferia piața Marchian. Cortegiul defila în urmă pe dinaintea bustului în aceeași ordine cum a venit. S'au depus la picioarele piedestalului mai multe coroane, printre cari am remarcat mai cu deosebire pe aceea a studenților din București și a Societății studenților din Iași, a Consiliului comunal, a junimii studioase medicale, a cetățenilor botoșeneni, a corpului didactic, a clubului «Asimilarea» și alte multe dela diferite corporațiuni. Bustul e de bronz, așezat pe un piedestal de marmoră cu fața spre miază-noapte Pe o parte a piedestalului și anume pe aceea dinspre miază-noapte se află inscripția: Poetului Mihai Eminescu 1849—1889, și ceva mai jos studenții universitari români București-Iași omagiu și admirațiune, iar pe fața opusă acesteia câteva versuri de Eminescu «Vremea trece» etc.

In jurul bustului erau construite pentru această serbare mai multe estrade. Așa în stânga bustului era estrada presei, având in dreapta și în stânga ei

estrade ptr. diferite delegaţiuni. La spatele bustului erau două estrade pentru Corpul didactic, având în dreapta şi în stânga estrade ptr. doamne, iar în stânga bustului erau estrade ptr. autorităţi civile şi militare. La mijlocul pieţii în faţa bustului era înălţată o tribună ptr. oratori. Vremea frumoasă a favorizat f. mult serbarea şi a făcut ca ea să aibă o strălucire rară. Un singur lucru — scrie **«Curierul Român»**, din Botoşani — s'a remarcat cu multă părere de rău, ca o notă discordantă în această impunătoare serbare: lipsa totală a reprezentaţiunii guvernului şi a unei delegaţiuni din partea societăţii «Junimea», în cercul căreia marele poet îşi desvoltase mai toată activitatea sa literară...

Coroanele aduse la bustul lui Eminescu s'au depus provizoriu la cancelaria şcoalei Marchian, de unde se vor transporta în Muzeul liceului, rămâind fixată permanent pe bust numai coroana de bronz a cetăţenilor botoşeneni.

Iosif E. Naghiu

Din vol. „La noi în Bucovina" de Octav Vorobchievici.

B I B L I O G R A F I E

C Ă R Ţ I

Perpessicius: Dictando divers (1925—1933), 1 vol. 270 pag., Fundaţia regală pentru literatură şi artă, 1940, Bucureşti.

Sergiu Grosu: Muştar (Epigrame şi epitafe), 1 vol. 56 pag., Tip. «Bucovina», 1940, Bucureşti.

Mihu Dragomir: Edgar Allan Poe (Poem), 1 vol. 12 pag., colecţia «Adonis», 1940, Bucureşti.

D. Paulian: Miscelianea (Studii de psichiatrie), cu o prefaţă de Dr. **V. Gomoiu**, 1 vol. 220 pag., Tip. «Cultura», 1940, Bucureşti.

Eugen Angelescu: Introducere în chimia fizică, 1 vol. 540 pag., Fundaţia regală pentru literatură şi artă, 1940, Bucureşti.

G. Bezviconi: Corespondenţă românească din „Petreburh" în anii 1833 şi 1834, Ed. Fundaţiei culturale «Mihail Kogălniceanu», 1 vol. 16 pag., 1940, Bucureşti.

Grigore Băjenaru: Delavrancea (Omul şi opera), 1 vol. 32 pag., Ed. «Cartea Românească», 1940, Bucureşti.

I. G. Dimitriu: D. Bolintineanu (Viaţa şi opera), 1 vol. 32 pag., Ed. «C. R.», 1940, Bucureşti.

Ionel Teodoreanu: Tudor Ceaur Alcaz (Roman), 1 vol. 392 pag., Ed. «Cartea Românească», 1940, Bucureşti.

I. A. Basarabescu: Opere complete (Schiţe şi nuvele), vol. I. 364 pag., Ed. Casei Şcoalelor, 1940, Bucureşti.

Nicolae I. Ottescu: Zece nuvele, 1 vol. 224 pag., Ed. «Cartea Românească», 1940, Bucureşti.

Valeriu Papahagi: Aromânii moscopoleni şi comerţul veneţian în secolele al XVII-lea şi al XVIII-lea, 1 vol. 340 pag., Ed. Societăţii de cultură macedo-română, 1935, Bucureşti.

Constantin Fântâneru: Râsul morţilor de aur (Poezii), 100 pag., Ed. «Cartea Românească», 1940, Bucureşti.

Teodor Scarlat şi Mihail Straje: Interpretări din lirica lui Gourmont, 1 vol. 32 pag., 1940, Bucureşti.

I. D. Pietrari: Ne fac dojană grea străbunii (Poeme), 1 vol. 64 pag., Tip. «Bucovina», 1940, Bucureşti.

Const. V. Gheorghiu: Caligrafie pe zăpadă (Versuri), 1 vol. 36 pag., Fundaţia pentru literatură şi artă, 1940, Bucureşti.

I. Simionescu: Copilăria oamenilor aleşi, 1 vol. 32 pag., Ed. «C. R.», 1940, Bucureşti.

George Lăzărescu: Andrei Bârseanu, 1 vol. 32 pag., Ed. «C. R.», 1940, Bucureşti.

George Baiculescu: Nicolae Filimon, 1 vol. 32 pag., Ed. «C. R.», 1940, Bucureşti.

Prof. Dr. C. Bacaloglu: Boalele stomacului, 1 vol. 32 pag., Ed. «C. R.» 1940, Bucureşti.

Gheorghe Dincă: Varlaam Mitropolitul Moldovei, 1 vol. 32 pag., Ed. «C. R.», 1940, Bucureşti.

I. G. Dumitraşcu: Inainte mergătorii (Istoricul asoc. generale a învăţătorilor din România), 1 vol. 320 pag., Ed. «Şcoala Poporului», 1940, Bucureşti.

Elvira Zamfirescu: Irina badei Călin (Schiţe şi nuvele), 1 vol. 82 pag., Ed. «Şcoala Poporului», 1940, Bucureşti.

Ştefan Dumitrescu Ceteraşu: Negustorie de răzăş (Nuvele). 1 vol. 130 pag., Ed. «Şcoala Poporului», 1940, Bucureşti.

Gh. T. Dumitrescu: Orientări şi fapte în mişcarea şcoalelor superioare ţărăneşti, 1 vol. 50 pag., Ed. «Şcoala Poporului», 1940, Bucureşti.

Asoc. gen. a învăţătorilor din România (Secţiunea Jud. Baia): Neculai Stoleriu, 1 vol. 204 pag., Ed. «Şcoala Poporului», 1940, Bucureşti.

Virgil Birou: Oameni şi locuri din Caraş, 1 vol. 210 pag., Ed. «Astra Bănăţeană», 1940, Timişoara.

Gh. Vrabie: Bârladul cultural, 1 vol. 268 pag., 1938, Bucureşti.

C. Rădulescu-Motru: Timp şi destin, 1 vol. 256 pag., Fundaţia pentru literatură şi artă, 1940, Bucureşti.

Profira Sadoveanu: Ploi și ninsori (Schițe și nuvele), 1 vol. 188 pag., Ed. «Cartea Românească», 1940, București.

I. Simionescu: Pe drumul apelor mari, 1 vol. 116 pag., Ed. «Cartea Românească», 1940, București.

Paul Lahovary: Casa Terekov (Povestiri), 1 vol. 136 pag., colecția «Universul literar», 1940, București.

Heinrich von Morungen: Doiniri pe alăută (Versuri după text medieval german de **Virgil Tempeanu**), 1 vol. 32 pag., Ed. rev. «Inmuguriri», 1941, Folticeni.

Al. Lascarov-Moldovanu: Cartea cu pilde, 1 vol. 232 pag., Ed. «Cugetarea», 1940, București.

Alexandru Ieșan: Orientare antropologică față de necesitățile actuale ale educației, 1 vol. 20 pag., Extras din «Revista de pedagogie», 1940, București.

Ernest Bernea: Pași în singurătate (Poeme în proză), 1 vol. 112 pag., «Rânduiala», 1940, București.

Nicolae Constantinescu-Ismail: Adaptarea exploatațiilor agricole ale statului la nevoile actuale ale agriculturii, 1 vol. 24 pag. Extras din «Agrarul», 1931, București.

Titus Tențiu: Din bezna prigoanei (Versuri), 1 vol. 66 pag., Ed. «Presa», 1940, București.

Alexandru Ilea: In tovărășia lui Lucifer (Poeme), 1 vol. 72 pag., Tip. «Universul», 1940, București.

I. Lupaș: Emanoil Gozsdu (Originea și opera sa), 1 vol. 60 pag., Analele Acad. Rom., 1940, București.

Damian P. Bogdan: Pomelnicul dela Bistrița și rudeniile dela Kiev și dela Moskova ale lui Ștefan cel Mare, 1 vol. 28 pag.+4 pl., Acad. Rom., 1940, București.

Andrei Rădulescu: Influența italiană asupra dreptului roman, 1 vol. 28 pag., Acad. Rom., 1940, București.

Generalul R. Rosetti: I. Câteva scrisori și documente turcești privitoare la țările noastre. — II. Două scrisori cu privire la cumpărarea de tutun din Rusia. 1 vol. 20 pag., Acad. Rom., 1940, București.

Generalul R. Rosetti: I. Familia Rosetti. — II. Celelalte ramuri. 1 vol. 136 pag., Acad. Rom., 1940, București.

Andrei Rădulescu: Regimul juridic al Bosforului și Dardanelelor, 1 vol. 32 pag., Acad. Rom., 1940, București.

Andrei Rădulescu: Romanitatea dreptului nostru, 1 vol. 24 pag., Acad. Rom., 1940, București.

Andrei Rădulescu: Dreptul și proprietatea rurală, 1 vol. 48 pag., Tip. «Cuvântul Românesc», 1940, București.

R E V I S T E

«Universul literar», anul XLIX, nr. 52, Sâmbătă 21 Decembrie 1940, București.

«Gândirea», anul XIX, nr. 10, Decembrie 1940, București.

«Conferența», anul IV, nr. 12, Noembrie 1940, București.

«Licurici», anul I, nr. 1, Ianuarie 1941, Giurgiu.

«Condeiul», anul II, nr. 4—5, Noembrie-Dec. 1940, Craiova.

«Revista intendenței și administrației armatei», anul XX, nr. 10, Octombrie 1940, București.

«Apostolul», anul VI, nr. 7—9, Iulie-Sept. 1940, Piatra-Neamț.

«România eroică», anul IV, nr. 5—8, Sept.-Dec. 1940, București.

«Arhiva românească», tomurile IV și V, București.

«Familia», anul VII, seria III, nr. 7—8, Iulie-August 1940, București.

«România militară», anul LXXVII, nr. 9—10, Sept.-Oct. 1940, București.

«Gazeta cărților», n-rele 7—8 (15 și 30 Oct. 1940), 9—10 (1—15 Dec. 1940), Ploiești.

«Pământul», anul IX, nr. 220 (28 Noemb. 1940), Călărași.

«Slovar», anul I, nr. 15—18, Dec. 1940, R. Vâlcea.

«Dacia», anul I, nr. 1, Duminică 15 Dec. 1940, Buzău.

«Buletin statistic lunar», anul XLV, n-rele Ian.-Dec. 1939, Municipiul București.

«Biruința», anul I, nr. 6, Luni 16 Dec. 1940, Roman.

«Drapelul», anul VII, nr. 50—51, 25 Dec. 1940, Timișoara.

«Ancheta», anul VII, nr. 124, 25 Dec. 1940, Târgoviște.

«Gazeta refugiaților», anul II, nr. 6 5 Ian. 1941, București.

«Informatorul comercial al cooperației», anul II, nr. 57—58, Sâmbătă 21 Dec. 1940, București.

COLECŢIA „CONVORBIRI LITERARE"

TEODOR AL. MUNTEANU, Meri domneşti (Poeme) Lei 60

C. FÂNTÂNERU, Poezia lui Lucian Blaga şi gândirea mitică (Studiu) . . . . „ 100

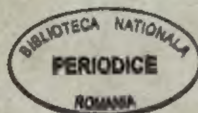
G. MURNU, Tropare (Poezii) . . . . „ 80

G. MURNU, Altare (Poezii) . . . . „ 80

W. v. GOETHE, Faust, trad. de **Laura M. Dragomirescu** . . . . . „ 80

I. AL. BRĂTESCU-VOINEŞTI, Strigăte de alarmă în chestia evreească . . . . „ 80

GENERAL RADU R. ROSETTI, Mărturisiri . . . . „ 80

LEI 40

25,00